

ERFPUNT
ONROEREND ERFGOED WAASLAND

JAARVERSLAG 2017

Colofon	
verantwoordelijke uitgever	
ERFPUNT	
Regentiestraat 63	
9100 Sint-Niklaas	
03 778 20 50	
mail	admin@erfpunt.be
	beheer@erfpuntbe
	collectiebeheer@erfpunt.be
	onderzoek@erfpuntbe
	conservatie@erfpunt.be
website	www.erfpunt.be
auteurs	
Inge Baetens	
Dries D’Hollander	
Jan De Kesel	
Marjolijn De Puydt	
Bart Lauwers	
Thierry Van Neste	
Johan Van Cauter	
Jeroen Van Vaerenbergh	
eindredactie	
Winter en June	
lay-out	
Marie Vandevoorde	
VOORWOORD	5
1 ERFPUNT ALGEMEEN	9
1.1. MISSIE EN VISIE	9
1.1.1. MISSIE	9
1.1.2. VISIE	9
1.2. RECHTSVORM EN WERKINGSGBIED	9
1.2.1. EERSTE CONTACTEN MET DE STAD LOKEREN	10
1.2.2. PROVINCIE OOST-VLAANDEREN EN ERFPUNT BLIJVEN PARTNERS	10
1.3. BESTUUR	12
1.3.1. SAMENSTELLING	12
1.3.2. BESTUURSVERGADERINGEN	14
1.4. ORGANOGRAM	15
2 BELEIDSPLAN ERFPUNT – ACTIES IN 2017	19
2.1. EXPERTISE	20
2.1.1. TEAM BEHEER	20
2.1.2. TEAM COLLECTIEBEHEER	24
2.1.3. TEAM ONDERZOEK	29
2.1.4. TEAM CONSERVATIE	30
2.2. SAMENWERKEN	30
2.2.1. TEAM BEHEER	30
2.2.2. TEAM COLLECTIEBEHEER	39
2.2.3. TEAM ONDERZOEK	47
2.2.4. TEAM CONSERVATIE	47
2.3. CREATIVITEIT EN INNOVATIE	48
2.4. AANSPREEKPUNT	56
2.4.1. ORGANISEREN BRAINSTORMSESSIE	56
2.4.2. UITWERKEN COMMUNICATIEBELEID EN -PLAN	57
2.4.3. KIEZEN VAN DE JUISTE COMMUNICATIE- STRATEGIEËN	58

VOORWOORD

2.4.4. COMMUNICATIEPLANNEN	59
2.4.5. COMMUNICATIEPLAN IN ACTIE	64
2.5. ORGANISATIE EN FINANCIERING	65
2.5.1. DE BOUWSTENEN VAN ONS STRATEGISCH EN DUURZAAM PERSONEELSBELEID	66
3 HEADLIGHTS 2017	77
3.1. TEAM BEHEER	78
3.1.1. ERFGOEDVISIENOTA BAZEL-CENTRUM	78
3.1.2. BEHEERPLANNEN	79
3.1.3. GGA'S – GEBIEDEN GEEN ARCHEOLOGIE	81
3.2. TEAM ONDERZOEK	82
3.2.1. ONDERZOEKEN VOLGENS HET OUDE SYSTEEM	82
3.2.2. ONDERZOEKEN VOLGENS HET NIEUWE SYSTEEM	87
3.3. TEAM COLLECTIEBEHEER	132
3.3.1. RISICO-ANALYSE HOOFDDEPOT ONROERENDERFGOEDDEPOT WAASLAND	132
3.3.2. OPENINGSTENTOONSTELLING HOF TER WELLE EN PUBLIEKSBOEK – BEVEREN DOORGROND	137
3.4. TEAM CONSERVATIE	138
3.4.1. OPDRACHTEN IN 2017	138

Wanneer eind maart elk team zijn bijdrage voor het jaarverslag heeft ingeleverd en alle puzzelstukjes op hun plaats worden gelegd, is het moment aangebroken om nog eenmaal het afgelopen jaar de revue te laten passeren. Het is zonneklaar dat in 2017 ‘groei’ de rode draad in ons verhaal was.

Groei als expertisecentrum voor onroerenderfgoedzorg. Door het team Beheer te versterken met een ervaren architect restauratieprojecten, breidde Erfpunt zijn kennis rond het immens vakdomein bouwkundig erfgoed uit. Hierdoor biedt Erfpunt nu aan de participerende gemeenten, met quickscans en onderbouwd advies, een goede basis voor een lokaal onderbouwd onroerenderfgoedbeleid. Binnen het conservatieatelier werd via vorming de knowhow rond collectiebeheer binnen depots aangescherpt.

Groei in professionaliteit. In 2017 keurde de raad van bestuur zowel het personeelsbeleid als het communicatiebeleid van de organisatie goed. In het personeelsbeleid van Erfpunt wordt bewust de kaart van duurzaamheid getrokken met als aandachtspunten respect, omgeving en continuïteit. De basis van ons intern en extern communicatiebeleid wordt gelegd door de principes verbinden en inspireren. Tevens werd gestart met het in praktijk brengen van beide beleidsplannen, waarbij de raad van bestuur moeilijke keuzes niet uit de weg ging.

Groeien in dienstverlening. Het nieuw archeologietraject zorgt voor een enorme boost in de archeologische bedrijfswereld, en ook voor het team Onderzoek. Door een efficiëntere interne werking bouwt dit team verder aan zijn imago van betrouwbare partner.

Groeien in collectiebeheer. In 2017 rondde het techniekhuis van de stad Sint-Niklaas de renovatie van het organisch depot van het onroerenderfgoeddepot Waasland af. Aan de hand van een behoefteplan werden samen met het architectenteam van de stad verdere plannen uitgewerkt om het opgegraven archeologisch archief van het Waasland op een optimale locatie te bewaren.

Groeien buiten de grenzen van onroerend erfgoed. Erfpunt koos er het afgelopen jaar voor om samen met de Erfgoedcel Waasland juridische muren tussen diverse vormen van erfgoed te slopen. Een denktank met de ganse erfgoedsector leverde interessante werkplistes op.

Dit jaar vol groei was enkel mogelijk dankzij de grote inzet van alle medewerkers, partners en vrijwilligers van onze organisatie. Daarom een hartelijk woord van dank aan hen.

Samen met FARO, dat in 2018 'kiezen' als thema voor de Erfgoeddag selecteerde, wil Erfpunt ten slotte iedereen uitnodigen om in 2018 (opnieuw) mee de schouders onder (onroerend)erfgoedzorg te zetten. Want erfgoed is van en voor iedereen.

Johan Smet, *Voorzitter raad van bestuur*

Inge Baetens, *Directeur*

ERFPUNT ALGEMEEN

1. ERFPUNT ALGEMEEN

1.1 MISSIE EN VISIE

1.1.1 MISSIE

Als open en vooruitstrevend expertisecentrum is Erfpunt hét aanspreekpunt voor onroerendergoedzorg. Erfpunt wil op een innovatieve en creatieve manier samenwerken met de verschillende stakeholders binnen het onroerendergoedwerkveld.

1.1.2 VISIE

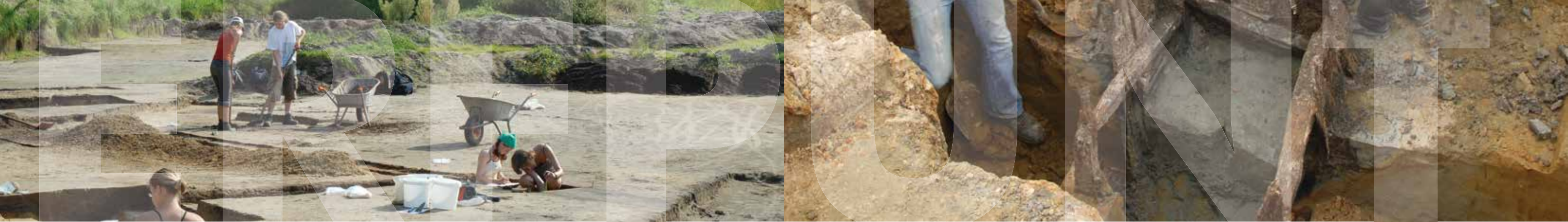
Onroerendergoedzorg behelst niet alleen het beheer van archeologische relicten, monumenten en landschappen uit het verleden, maar ook het creëren van groeikansen voor het onroerend erfgoed van morgen. Daarom wil Erfpunt actief participeren binnen dit regionaal onroerendergoedveld door ondersteuning te bieden bij het uitwerken en uitvoeren van een hedendaags beleid rond onroerend erfgoed en ruimtelijke ordening.

Om het onroerend erfgoed tot een onmisbaar en kleurrijk gegeven in onze samenleving te laten evolueren, wil Erfpunt samen met de lokale erfgoedactoren de band tussen het onroerend erfgoed en het brede publiek mee verder intensifiëren door bestaande publieksgerichte initiatieven te ondersteunen of creatief na te denken over nieuwe formules of evenementen inzake ontsluiting.

1.2. RECHTSVORM EN WERKINGSGBIED

Erfpunt is een publiekrechtelijke rechtspersoon met de rechtsvorm van projectvereniging, één van de vier bestaande vormen van intergemeentelijke samenwerking in Vlaanderen. Een intergemeentelijk samenwerkingsverband betreft een vrijwillige samenwerking tussen gemeenten met het oog op het bereiken van een gemeenschappelijke doelstelling. De samenwerking kadert in het decreet van 6 juli 2001 houdende de intergemeentelijke samenwerking.

In de onroerendergoedorganisatie zijn momenteel zeven Wase gemeenten – m.n. Beveren, Kruibeke, Sint-Gillis-Waas, Sint-Niklaas, Stekene, Temse en Waasmunster – vertegenwoordigd. Erfpunt staat echter open voor de mogelijkheid om ook andere Wase gemeenten tot de organisatie te laten toetreden.

1.2.1 EERSTE CONTACTEN MET DE STAD LOKEREN

In het najaar van 2016 nam de dienst Ruimtelijke ordening van de stad Lokeren contact met Erfpunt met het oog op een mogelijke participatie in het intergemeentelijk samenwerkingsverband Erfpunt. Erfpunt bezorgde aan de desbetreffende dienst een nota met algemene info over de organisatie en de dienstverlening naar de participanten toe.

Vervolgens vond op dinsdag 7 februari 2017 verder overleg plaats met een delegatie van het schepencollege en de administratie. Erfpunt speelde onmiddellijk open kaart over de consequenties van het uitbreiden van zijn werkingsgebied. Mocht Erfpunt het werkingsgebied voor 2020 uitbreiden, dan houdt de huidige samenwerkingsovereenkomst met Vlaanderen op te bestaan en worden de bijhorende subsidies niet meer voortgezet en eventueel teruggevorderd. Een officiële participatie van de stad Lokeren binnen Erfpunt, conform de statuten, was bijgevolg niet het meest ideale scenario. Wat wel tot de mogelijkheden behoorde, was een ‘officieuze’ toetreding door middel van een samenwerkingsovereenkomst¹, waarin de standaarddienstverlening die geldt voor de gemeentelijke participanten ook aan de stad Lokeren wordt gegarandeerd. Na verder intern overleg besliste de stad Lokeren om het dossier rond participatie binnen Erfpunt naar de volgende beleidsperiode te verschuiven.

1.2.2. PROVINCIE OOST-VLAANDEREN EN ERFPUNT BLIJVEN PARTNERS

Eind 2017 werd de participatie van de provincie Oost-Vlaanderen binnen Erfpunt beëindigd. Grondgebonden materie blijft echter een zaak voor de provincies binnen Vlaanderen, waardoor er voldoende raakvlakken zijn tussen de provinciale en intergemeentelijke onroerenderfgoedwerking. Erfpunt werkte twee mogelijke denkpistes uit: de piste van het onroerenderfgoeddepot en de intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst.

- 1) **onroerenderfgoeddepots:** Vlaanderen voorzag in het onroerenderfgoeddecreet erkenning en financiële ondersteuning van onroerenderfgoeddepots. De hieraan gekoppelde doelstellingennota focust echter vooral op het centraliseren en inventariseren van de aanwezige collectie, en dit op vijfjaartijd. Publieksgerichte initiatieven of wetenschappelijke ontsluiting krijgen amper een kans. Toch zijn die van enorm belang. Zo kan de wetenschappelijke ontsluiting van

archeologische ensembles regionale onderzoeksvragen genereren, een enorme meerwaarde voor het archeologietrajecten in deze gebieden.

- 2) **intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten:** een belangrijke taak voor deze intergemeentelijke samenwerkingsverbanden is het actualiseren van de bestaande inventarissen bouwkundig erfgoed en het opmaken van een inventaris landschappelijk erfgoed.

Op 28 april 2017 kreeg Erfpunt de kans om deze twee denkpistes voor te stellen aan de provinciale administratie, m.n. mevrouw Anneke Lippens (wnd. Directeur directie Cultuur), de heer Johan Rombouts (diensthoofd Erfgoed) en de heer Luc Bauters (provinciale archeoloog). De provincie toonde grote interesse in de aangereikte denkpistes en bevestigde dat het zeker de intentie is om in de toekomst ook onroerenderfgoedorganisaties op haar grondgebied verder te blijven ondersteunen (inhoudelijk en financieel).

De provincie Oost-Vlaanderen hield woord en vertaalde eind 2017 haar aandacht en liefde voor onroerenderfgoedzorg in verschillende subsidiereglementen:

- een subsidiereglement voor erfgoedprojecten;
- een subsidiereglement voor erfgoedwerking;
- een subsidiereglement voor conserveringswerken aan niet-wettelijk beschermd waardevol funerair erfgoed;
- een subsidiereglement voor de inrichting van een onroerenderfgoeddepot.

Verder blijven de provinciale archeologen en de depotconsulent archeologie als technisch adviseurs aan de raad van bestuur verbonden.

¹ In het verleden heeft Erfpunt (toen ADW) een dergelijke overeenkomst met Interwaas gehad.

1.3. BESTUUR

1.3.1. SAMENSTELLING

Als projectvereniging beschikt Erfpunt uitsluitend over een raad van bestuur. De raad van bestuur wordt samengesteld uit **twee bestuurders per deelnemende gemeente en twee bestuurders van de provincie Oost-Vlaanderen**. Daarnaast maken ook **afgevaardigden** of leden met raadgevende stem (één afgevaardigde per gemeente) deel uit van de raad van bestuur.

De raad van bestuur heeft eveneens een adviseur namens het agentschap Onroerend Erfgoed (als subsidiërend orgaan) en twee adviseurs namens de provincie Oost-Vlaanderen.

De heer Johan Smet (schepen van de gemeente Beveren) is voorzitter en mevrouw Annemie Charlier (schepen van de stad Sint-Niklaas) is ondervoorzitster.

Volgende leden maakten in 2017 deel uit van de raad van bestuur:

Namens de gemeente Beveren:

- de heer Johan Smet, schepen-voorzitter;
- de heer Ernest Smet, raadslid-bestuurder;
- de heer Jozef Schelfhout, raadslid-afgevaardigde.

Namens de gemeente Kruibeke:

- de heer Julien Mertens, raadslid-bestuurder;
- de heer Jan Van Raemdonck, raadslid-bestuurder;
- de heer Dimitri Van Laere, raadslid-afgevaardigde.

Namens de gemeente Sint-Gillis-Waas:

- de heer Erik De Keyzer, raadslid-bestuurder;
- de heer Urbain Van Kemseke, raadslid-bestuurder;
- mevrouw Greta Poppe, raadslid-afgevaardigde.

Namens de stad Sint-Niklaas:

- mevrouw Annemie Charlier, schepen-ondervoorzitster;
- mevrouw Ilse Bats, raadslid bestuurder (tot 24.02.2017);
- de heer Kris Van der Coelden, raadslid-bestuurder (vanaf 24.02.2017);
- de heer Marc Heynderickx, raadslid-afgevaardigde.

Namens de gemeente Stekene:

- de heer Freddy A. Merckx, raadslid-bestuurder;
- mevrouw Heidi Van Gaever, raadslid-bestuurder;
- mevrouw Nicole Van Duyse, afgevaardigde-bestuurder.

Namens de gemeente Temse:

- mevrouw Lieve Truyma, schepen-bestuurder;
- mevrouw Anne Marie Blommaert, raadslid-bestuurder;
- de heer Bert Bauwelinck, raadslid-afgevaardigde.

Namens de gemeente Waasmunster:

- mevrouw Petra Verstappen, schepen-bestuurder;
- de heer Werner De Nijs, schepen-bestuurder;
- de heer Bart Waterschoot, raadslid-afgevaardigde.

Namens de provincie Oost-Vlaanderen:

- de heer Laurenz Peleman, provincieraadslid;
- mevrouw Sylvia Van Meirvenne, provincieraadslid.

De raad van bestuur telt eveneens de volgende adviseurs:

- mevrouw Inge Zeebroek, erfgoedconsulent archeologie, agentschap Onroerend Erfgoed;
- de heer Luc Bauters, erfgoedconsulent archeologie, provincie Oost-Vlaanderen;
- mevrouw Lien Lombaert, depotconsulent archeologie, dienst Erfgoed, provincie Oost-Vlaanderen.

1.3.2. BESTUURSVERGADERINGEN

De vergaderingen van de raad van bestuur zijn niet openbaar. De gedetailleerde notulen, met bijgevoegd het stemgedrag van de individuele leden en alle documenten waar in de notulen naar wordt verwezen, worden ter inzage gelegd van de gemeenteraadsleden op het secretariaat van de aangesloten gemeenten en ten behoeve van de provincieraadsleden van Oost-Vlaanderen op de griffie van het provinciehuis, onverminderd de decretale bepalingen inzake de openbaarheid van bestuur.

In totaal werd de raad van bestuur in 2017 zes keer samengeroepen:

- 01.02.2017, stadhuis te Sint-Niklaas;
- 29/03/2017, kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek, Sint-Niklaas;
- 14/06/2017, kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek, Sint-Niklaas;
- 13/09/2017, kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek, Sint-Niklaas;
- 15/11/2017, erfgoedhuis Hof ter Welle, Beveren;
- 06/12/2017, kunst- en erfgoedsite Zwijgerhoek, Sint-Niklaas.

Tijdens deze bestuursvergaderingen volgden de bestuursleden naast de dagelijkse werking en het personeels- en financieel beleid van Erfpunt ook de volgende belangrijke themata nauw op:

- het verlengen van de participatie van de provincie Oost-Vlaanderen voor de periode 2016-2017;
- uitbreiding werkingsgebied Erfpunt;
- uitbreiden van het team Beheer (IOED).

Inzake de verdere professionalisering van de organisatie keurde de raad van bestuur ook de volgende beleidsnota's goed:

- personeelsbeleid;
- communicatiebeleid.

1.4. ORGANOGRAM

Binnen erfpunt zijn vier teams actief op verschillende domeinen binnen onroerenderfgoedzorg.

Het team **Beheer** neemt binnen Erfpunt de taken op van de IOED en biedt de gemeentelijke partners en het regionaal werkveld ondersteuning bij het uitwerken en uitvoeren van een hedendaags beleid rond onroerend erfgoed en ruimtelijke ordening.

Het team **Collectiebeheer** of het Onroerenderfgoeddepot Waasland staat in voor het optimaal bewaren van opgegraven archeologische ensembles (vondstenmateriaal en archief) uit het Waasland. Ook wordt actief ingezet op publiekswerking via eigen tentoonstellingen, erfgoededucatie voor scholen en het partnerschap in SteM (stedelijk museum Sint-Niklaas).

Het team **Onderzoek** verzorgt voor zowel overheid als private ruimtelijke ontwikkelaars het archeologisch traject bij ontwikkelingsprojecten, van het opmaken van een archeologienota tot het uitvoeren van prospecties met of zonder ingreep in de bodem en vlakdekkende opgravingen.

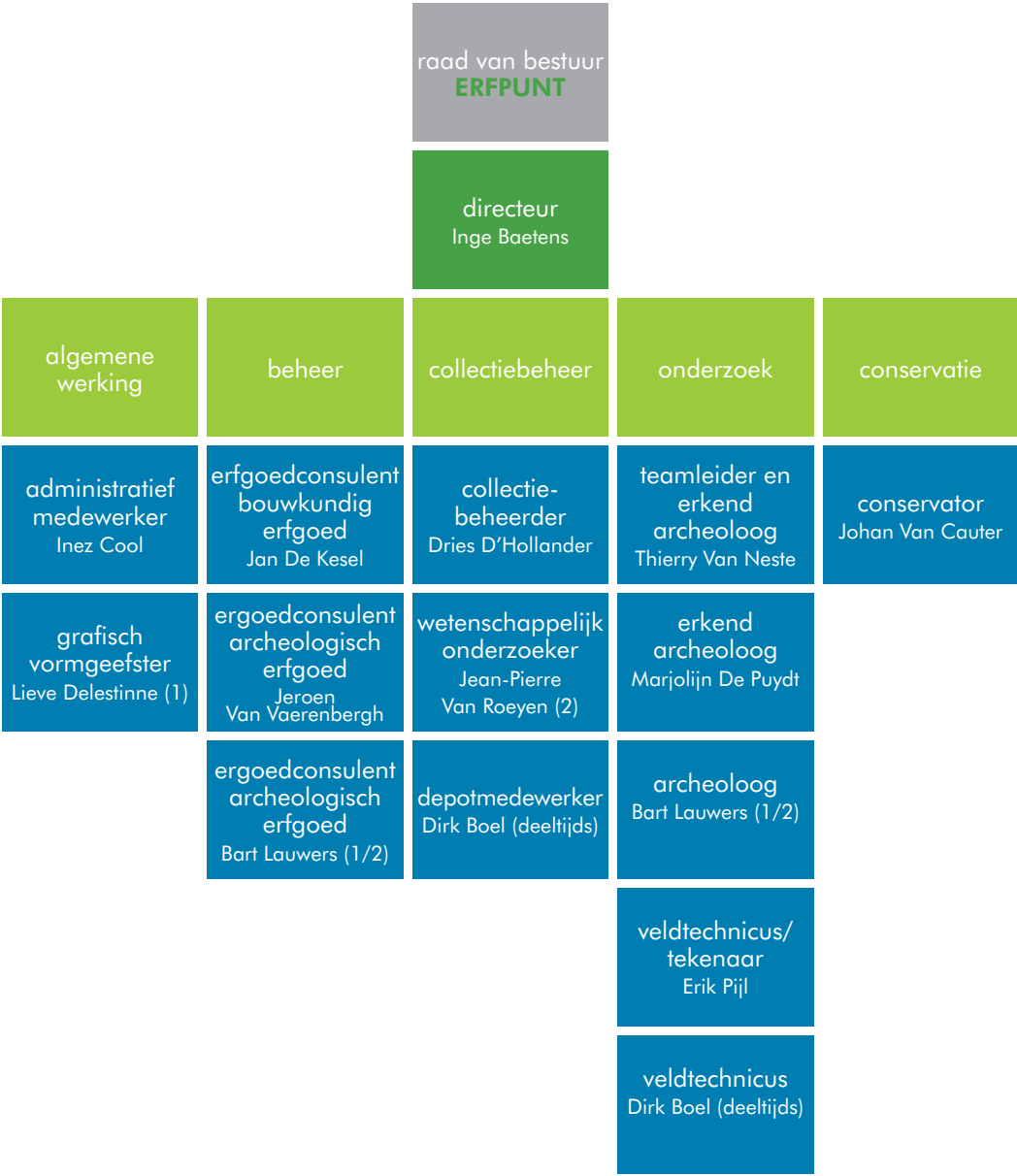
Het atelier **Conservatie** ondersteunt het onroerenderfgoeddepot Waasland in zijn beheerstaken maar conserveert ook kwetsbare archeologische vondsten uit glas, metaal, aardewerken organisch materiaal voor diverse musea en archeologische depots in Vlaanderen. Daarnaast biedt dit atelier ook ondersteuning aan veldteams van archeologische bedrijven bij het lichten van complex archeologisch vondstenmateriaal en geeft het advies aan diverse depots uit Vlaanderen met betrekking tot een duurzaam beheer en behoud van hun archeologische collecties.

Het team **Algemene werking** binnen de organisatie biedt de overige teams administratieve en publieksgerichte ondersteuning. De werking van Erfpunt wordt gecoördineerd door een **directeur**, die de medewerkers van de organisatie ondersteunt en stuurt in hun dagelijkse werking om zo een effectieve en efficiënte (samen)werking van de organisatie te verzekeren. De directeur beheert tevens de financiële budgetten van de organisatie.

collega's op teambuilding

ORGANOGRAM

(1) Uit dienst vanaf 06.12.2017.
(2) Uit dienst vanaf 01.06.2017.

BELEIDSPLAN ERFPUNT

2. BELEIDSPLAN ERFPUNT – ACTIES IN 2017

In ons beleidsplan staan de volgende beleidsclusters centraal: expertise, samenwerken, creativiteit en innovatie. Tevens gebeuren in het licht van het professionaliseringstraject van de organisatie ook diverse acties rond communicatie, organisatie en financiering.

In dit deel van het jaarverslag wordt verslag uitgebracht van de verschillende acties in 2017 om verder uit te groeien tot een open en vooruitstrevend expertisecentrum voor onroerenderfgoedzorg in het Waasland.

2.1. EXPERTISE

S.1. Erfpunt stelt als een open en vooruitstrevend kenniscentrum – m.b.t. onroerend erfgoed in het algemeen en het Waas onroerend erfgoed in het bijzonder – zijn expertise ter beschikking aan de diverse erfgoedactoren.

2.1.1. TEAM BEHEER

O.1. De huidige cel Beheer breidt begin 2016 uit met een extra erfgoedconsulent(en) bouwkundig en landschappelijk erfgoed.

A1) Het aantreden van een nieuwe onroerenderfgoedconsulent – profiel: architect/ruimtelijk planner – met erfgoedervaring en expertise digitale verwerking (bepaald volgens evaluatie expertisehiaat).

Na een selectieprocedure startte Jan De Kesel op 24 juli voltijds als bouwkundig erfgoedconsulent voor Erfpunt.

O.2 Cel Beheer verkrijgt een goed inzicht in de zwaktes en sterktes binnen het aanwezige onroerenderfgoedpatrimonium in het Waasland.

A1) Starten met het actualiseringstraject van de inventaris bouwkundig en landschappelijk erfgoed (plan van aanpak opstellen).

Aangezien de inventaris in zes van de zeven participerende gemeentes is opgemaakt in 1981 (enkel in Waasmunster is deze in 2007 opgemaakt) dringt actualisatie zich op. Op 24 augustus 2017 was er een overleg tussen Erfpunt en mevrouw Elise Hooft, verantwoordelijke inventarisatie voor Onroerend Erfgoed. Tijdens dit overleg werden de nodige afspraken gemaakt betreffende de vereisten en systematiek voor de concrete actualisatie van de inventarissen en de aan te leveren gegevens. Bijkomend werd de afspraak gemaakt om in 2018 samen een dag een proefproject in het Waasland uit te voeren om zo de werkwijze van Onroerend Erfgoed ter plaatse te kunnen aftoetsen. De richtperiode hiervoor is net voor de zomer van 2018. Tijdens de zomermaanden zal Erfpunt vervolgens zelf een afgebakend gebied of een gemeente verwerken en als testcase gebruiken voor de overige gebieden en gemeentes. Om op korte termijn een maximaal resultaat te bekomen, zal Erfpunt beroep doen op jobstudenten voor deze actualisatie, mogelijk kan er ook met vrijwilligers samengewerkt worden. Het project zal zich in eerste instantie beperken tot de actualisatie, maar tijdens de verkenning in situ zal Erfpunt eveneens een lijst opmaken van

Collega Jan op teambuilding in AVE.

welke zaken met erfgoedwaarde, die nog niet zijn opgenomen in een inventaris of beschermingsbesluit, er op termijn nog bijkomend kunnen worden onderzocht.

A2) Starten met het bepalen van een regionale onderzoeksvraagstelling m.b.t. archeologisch erfgoed.

Aftoetsen van het potentieel van een syntheseonderzoek van de vroegmiddeleeuwse occupatie van het Waasland, geïnitieerd door het voorstel van het kerkbestuur van de O.L.V.-kerk van Waasmunster om mee te investeren in het natuurwetenschappelijk onderzoek van de onderzoeksdata van de noodopgraving die in 2005 plaatsvond in de kerk.

In het kader van de doctoraatsonderzoeken van de UGent over vroeg- en volmiddeleeuwse nederzettingen in (zandig) Vlaanderen (Gerben Verbrugghe en Ewoud Deschepper, o.l.v. prof. Wim De Clerck) verstrekt de IOED Erfpunt regionale informatie, die momenteel nog niet ontsloten is. De specifieke status quaestionis van het Waasland wekt interesse en heeft potentie binnen het onderzoek.

In het kader van het doctoraatsonderzoek van de UAntwerpen 'Doel: dorp in de polder' (Wout Vande Sompele, o.l.v. prof. Tim Soens) over de bouwgeschiedenis van Doel zetelt de IOED Erfpunt in de wetenschappelijke begeleidingscommissie. Op 1 december 2017 vond een startoverleg plaats.

A3) Traceren van de noden van het beheer cultuurlandschappelijk erfgoed.

Erfpunt wil de bewustwording m.b.t. erfgoedwaarde in de landschappen zelf mee onder de aandacht brengen. Momenteel wordt dit voornamelijk bekeken vanuit groen en milieu, terwijl de historische ontwikkelingen eveneens hun belang hebben. Daarom willen we het leesbaar maken van de cultuurlandschappen mee laten opnemen in het onderzoek en beheer van de landschappen. Hiervoor zal in 2018 overleg volgen met 'Regionaal Landschap Schelde-Durme'.

0.3 *Cel Beheer bouwt zijn opgestart consultatienetwerk inzake onroerenderfgoedzorg verder uit.*

A1) Verder uitbouwen van het consultatienetwerk rond bouwkundig en landschappelijk erfgoed.

- Deelname aan het informatiemoment 'Inventaris houtig erfgoed', georganiseerd door het Agentschap Onroerend Erfgoed op 16 januari 2017. Erfpunt is kandidaat om in te stappen in het pilootproject.
- Deelname aan het netwerkmoment 'Fortengordel', georganiseerd door de Provincie Antwerpen op 31 maart 2017 te Ranst.
- Deelname aan de thema-avonden 'Herbestemming bouwkundig erfgoed' in het kader van de Meesterproef 2017, georganiseerd door het Team Vlaams Bouwmeester en het Agentschap Onroerend Erfgoed op 25 en 26 april 2017 te Gent en Leuven.
- Deelname aan verschillende studiedagen:
 - 08.09.2017 – Antwerpen: 'Erfgoed en Herbestemmen' Onroerend Erfgoed en Vlaamse bouwmeester;
 - 22.09.2017 – Gent: vakbeurs 'Renoresto' + lezingen;
 - 29.09.2017 – Wervik: Landschapscontactdag 2017 'Grenzen in het landschap';
 - 17.10.2017 – Brussel (Faro): 'Vrijwilligers binnen uw erfgoedorganisatie - Van onzichtbaar naar onmisbaar';
 - 07.11.2017 – Antwerpen: Projectrekeningen Herita.
- Bezoek aan en overleg met andere IOED's: CO7 (Poperinge) en Leiedal (Kortrijk).
- Overleg met Monumentenwacht Provincie Oost-Vlaanderen op 5 oktober 2017: afstemming en mogelijke samenwerkingen op termijn

en premies voor funerair erfgoed. Eveneens overleg op 22 december met Plattelandsloket betreffende subsidies en steunmaatregelen niet beschermd erfgoed.

- Versterken van de contacten met verschillende erfgoedorganisaties, zowel in het Waasland als met experts in Vlaanderen, België en het buitenland. In 2018 zal dit netwerk verder worden versterkt.
- Overleg met Erfgoedcel Waasland op 20 oktober 2017 betreffende religieus erfgoed, stand van zaken en visie op termijn.
- Contact maken met de leden van heemkundige kringen in functie van vragen van particulieren en gemeentes: Urbain van Kemzeke (De Klinge), Jackie Thiron ('d Euzie),...

A2) Concretiseren samenwerking met Regionaal Landschap Schelde Durme.

Om de expertise van Erfpunt op het gebied van cultuurlandschappelijk erfgoed te optimaliseren, wordt er bij voorkeur samengewerkt met externe partners. Hiervoor zal er verder overleg volgen met 'Regionaal Landschap Schelde-Durme'. Ondanks verschillende contacten in 2017 was het voor 'Regionaal Landschap Schelde-Durme' nog niet mogelijk om samen te zitten, wegens interne wijzigingen. Vanuit het 'Regionaal Landschap Schelde-Durme' is ondertussen ook IOED Schelde-Durme opgericht: die is niet werkzaam voor de participerende gemeenten van Erfpunt. In 2018 zullen 'Regionaal Landschap Schelde-Durme' en Erfpunt samen overleggen betreffende mogelijke samenwerkingen op gebied van cultuurlandschappelijk erfgoed.

2.1.2. TEAM COLLECTIEBEHEER

O.4. *In functie van een optimaal beheer en behoud van de aanwezige archeologische ensembles, archeologische artefacten en onderdelen van beschermd onroerend erfgoed professionaliseer het Onroerend erfgoed depot Waasland zijn depotwerking en deelt het zijn verworven expertise met derden.*

A1) In het kader van de naleving van de doelstellingennota van de samenwerkingsovereenkomst 2016-2021 met het agentschap Onroerend Erfgoed werden volgende zaken verwezenlijkt of verdergezet:

- A.1.1 Registreren van archeologische ensembles op collectieniveau in het collectiebeheersysteem (depotregister) (indicator 2.2 + alg. doelstelling §4 (minimaal 20% van de aanwezige ensembles tegen eind 2017)).
- A.1.2 Vastleggen van de bewaartoestand van de aanwezige ensembles in het depotregister (indicator 5.1 + doelstelling §6 (minimaal 20% van de aanwezige ensembles tegen eind 2017)).
- A.1.3 Voorbereiding digitalisering van de analoge onderzoeksdocumentatie en ordening van de aanwezige digitale onderzoeksdocumentatie in functie van het herstellen van de link tussen vondsten en documentatie (indicator 1.1 + doelstelling §3 (minimaal 20% van de aanwezige ensembles tegen eind 2017)).
- A.1.4 In functie van de digitalisering en archivering van de analoge onderzoeksdocumenten werd op 1/12/2017 in de persoon van Bart Cornel een tijdelijk archiefmedewerker aangeworven. Dit gebeurde na een CV-screening (21 kandidaturen) en interviews (11 kandidaten).

Op basis van een eerste screening van de onderzoeksarchieven werd allereerst een selectielijst opgesteld. Daarin wordt een overzicht gegeven van alle (relevante) categorieën van archiefbestanddelen en archiefstukken die voor permanente bewaring en vernietiging in aanmerking komen, begeleid van een verantwoording en met het advies om al dan niet te vernietigen. Daarnaast werd een nota opgemaakt m.b.t. de digitalisering van de onderzoeksdossiers (uitgangspunt, verantwoording, werkwijze). Vervolgens werd gestart met het schonen, herverpakken, inventariseren en digitaliseren en werd er een selectie toegepast op een eerste deel van de dossiers.

- A.1.5 Actief opsporen en werven van missende ensembles (integrale ensembles of onderdelen) (doelstelling §2):
 - Ondanks de vraag aan diverse archeologische uitvoerders binnen het werkingsgebied van Erfpunt (zie jaarverslag 2016) tot

overdracht van archeologische ensembles, vloeide hier in 2017 geen deponering uit voort.

- Een aantal ensembles, voortgekomen uit opdrachten uitgevoerd door het onderzoeksteam van Erfpunt, kon definitief worden overgedragen aan het onroerend erfgoeddepot:
 - Beveren - Hof Ter Welle (2015/142) – opgraving;
 - Melsele - Farnèselaan 2015 (2015/421) – prospectie met ingreep in de bodem;
 - Kruibeke - Kattestraat 2016 (2016/018) – prospectie met ingreep in de bodem;
 - Melsele - Rudolf Esserstraat 2016 (2016/L32) – prospectie met ingreep in de bodem;
 - Rupelmonde - Temsestraat/Kalverstraat 2016 (2016/123) – prospectie met ingreep in de bodem;
 - Sint-Niklaas - Europark Zuid 2016 WDP (2016/224) – opgraving;
 - Sint-Niklaas - Gentsebaan 2017 (2016/L143) – prospectie met ingreep in de bodem;
 - Sint-Niklaas - Heimolenstraat 2017 (2017/D166) – prospectie met ingreep in de bodem.
- Voor het ensemble Stekene – Burchtakker 2013 (depot Agentschap Onroerend Erfgoed Zellik) werd in samenspraak met het gemeentebestuur Stekene een overeenkomst tot eigendomsoverdracht opgemaakt.

A2) In het kader van de gescheiden opslag en het optimaliseren van de depotruimten i.f.v. **preventieve conservatie** werden in 2017 een aantal zaken gerealiseerd:

- A.2.1 Op 17 mei 2017 werd het definitieve behoeftenplan/ de risicoanalyse van het hoofddepot, gestart in 2016 (zie jaarverslag 2016), afgeleverd door Guy De Witte. Het geeft ons een gedetailleerde analyse van de sterktes en zwaktes van de depotinfrastructuur en formuleert adviezen voor verbetering. (Zie ook luik projecten)

Op basis van die adviezen werd een planning opgemaakt voor de prioritair uit te voeren werken. In een eerste fase zullen enkele toegangen dichtgemaakt worden (deur tussen Gaudaenzaal en depot, raam in buitenmuur), wordt een sas gecreëerd in het inkomgedeelte en zal een systeem voor toegangscontrole geïnstalleerd worden. Voor al die werken werden de nodige bestekken opgemaakt en offertes aangevraagd. De aanvang van de werken wordt voorzien voor het 2de kwartaal van 2018.

In een tweede fase zullen de lichtkoepels verwijderd en dichtgemaakt worden (voorzien voor 2019)

- A.2.2 In het organisch depot werd de laatste hand gelegd aan de renovatiewerken en kon begonnen worden met de definitieve inrichting.
- A.2.3 Op het niveau van de verpakking van de collecties werd een aantal ingrepen gedaan i.f.v. preventieve conservatie. Volgende collecties kregen een nieuwe verpakking (en eventueel een nieuwe bewaaromgeving):
 - Sint-Niklaas - Markt 2004; Steendorp - Blauwhof; diverse kleine sites: herverpakken onbehandeld (nat) leer en opslag in koelcel;
 - diverse sites: droog organisch materiaal en stalen (houtskool, verbrand bot, verbrande leem);
 - Sint-Niklaas - Tereken 1980: uitsplitsen diverse materiaal-/bewaarcategorieën, herverpakken en onderbrengen in desbetreffend deeldepot;
 - Verrebroek - Ambachtelijke Zone 1980: herverpakken lithisch materiaal en bulkstalen;
 - Sint-Niklaas - Eekhoornstraat 2013, Kieldrecht - Kastanjelaan 2012: herverpakken ceramiek;
 - Melsele - Hof ten Damme: herverpakken prehistorisch aardewerk i.f.v. onderzoek en bruikleen (zie verder).
- A.2.4 Overige ingrepen i.f.v. preventieve conservatie:
 - Om de bewaring en ontsluiting van een deel van de collectie te optimaliseren, werd in het hoofddepot ruim 30 m aan nieuwe depotrekken geïnstalleerd.
 - Via een groepsaankoop op initiatief van de provincie Vlaams-Brabant werden voor het hoofddepot en organisch depot diverse formaten euronormbakken aangekocht om een efficiëntere en meer kwalitatieve bewaring te garanderen.
 - Om de ensembles beter te kunnen traceren, werd een Dymo-labelwriter aangekocht. Een 40-tal ensembles werd inmiddels op die manier van nieuwe labels voorzien.
 - Voor de conservatie van de metaalcollectie werden transparante en oranje (als indicator) silicagelkorrels aangekocht en gemengd in de aanbevolen verhouding van 5 op 1. Een deel van de collectie werd ondertussen van deze nieuwe korrels voorzien. Stelselmatig zal zo alle blauwe (kobalthoudende) silicagel vervangen worden.
 - Om het binnenbrengen van vuil en ongedierte bij het betreden van het hoofddepot tot een minimum te beperken, werd een kleefmat aangebracht bij de ingang.

Dymo-labelwriter

A.3) In het kader van **expertiseverruiming** werd in 2017 een vorming bijgewoond:

- ‘Orde in je documenten. Mappenstructuur als middel tegen chaos’ op 9 november van 19u00 tot 21u00 in de Singel (Antwerpen).

A.4) In 2017 werden door de cel Collectiebeheer meerdere objecten in **bruikleen** gegeven:

- A.4.1 Bruikleen voor **expositie**:
 - ‘Beveren Doorgrond’ – Openingstentoonstelling Erfgoedhuis Hof ter Welle (8/09/2017 t.e.m. 28/03/2018):
 - diverse vuurstenen werktuigen;
 - replica Fibula (Melsele - Pauwstraat/Perzikenlaan);
 - Romeins mes (Melsele - Molenbeek);
 - schervenmateriaal Romeins graf (Melsele - Pauwstraat/Perzikenlaan);
 - scherf + replica bord wildeman (Doel - Deurganckdok);
 - fragmenten glasraam Hof ter Welle;
 - obus WO I (Beveren - Doornpark);
 - houweel WO I (Beveren - Doornpark);
 - hoefijzer WO I (Beveren - Doornpark).

Romeins mes in grafcontext in de expo 'Beveren doorgrond'

- N.a.v. 800 jaar Sint-Niklaas werden objecten uitgeleend voor twee exposities: '80 topstukken van Sint-Niklaas' (7/10/2017 t.e.m. 5/11/2017, Stadhuis) en 'Zijde gij ook van Sinnekloas?' (27/08/2017 t.e.m. 19/11/2017, SteM):
 - postmiddeleeuws glazen drinkservies Castrohof (Sint-Niklaas);
 - middeleeuwse munten Sint-Nicolaasplein (Sint-Niklaas);
 - middeleeuws insigne Sint-Niklaas – Eekhoornstraat;
 - ...
- Tentoonstelling/toneelvoorstelling O.-L.-V.-kerk Waasmunster (22/08/2017 t.e.m. 25/08/2017):
 - fragment Romeins beton - O.-L.-V.-kerk Waasmunster;
 - devotiemedaillon/reliëkhouders (Francisco de Borja) (1671) - O.-L.-V.-kerk Waasmunster;

A.4.2 Bruikleen voor (destructief) **onderzoek**:

- In het kader van een doctoraatsverhandeling over de neolithische vindplaatsen Bazel - Sluis 5, Doel - Deurganckdok en Melsele - Hof ten Damme, werd van laatstgenoemde een selectie aardewerkfragmenten ter beschikking gesteld aan Dimitri Teetaert, doctoraatsstudent aan de Universiteit Gent, Departement Archeologie. Die selectie zal onderworpen worden aan petrografisch en geochemisch onderzoek. Van dezelfde site werd ook dierlijk botmateriaal ter beschikking gesteld.

A.5) Raadpleging van de collectie ter plaatse:

Voorafgaand aan de bruikleen van de ceramiekselectie van Melsele - Hof ten Damme, werd onder het goedkeurend oog van Ph. Crombé het aardewerk ter plaatse bekeken. Daarnaast werd ook een eerste screening gedaan van een selectie lithisch materiaal (Liesbeth Messiaen). Dit collectiegedeelte zal in de loop van 2018 uitvoeriger onderzocht worden.

A.6) Depotstage:

Van 3/04/2017 tot 14/04/2017 deed Lien Elyn, studente in de opleiding Bachelor/Master Archeologie van de KU Leuven, een depotstage. Gedurende die periode werd vondstmateriaal van de site Daknam - Touwstraat geregistreerd in de onderzoeksdatabase en verpakt. In functie van de rapportage werden de meest relevante stukken met de Artic Spider 3D gescand.

2.1.3. TEAM ONDERZOEK

O.5. De cel Onderzoek stelt zijn expertise inzake het archeologietraject binnen de onroerenderfgoedzorg ter beschikking aan de steden en gemeenten binnen het werkingsgebied van Erfpunt, alsook aan diverse projectontwikkelaars binnen en buiten het Waasland.

A.1) De cel Onderzoek bouwde de bestaande expertise aangaande archeologie in het Waasland verder uit door middel van bureauonderzoeken, prospecties met ingreep in de bodem en opgravingen.

A.2) De Cel Onderzoek nam deel aan meerdere vormen, waaronder een GIS opleiding die gevolgd werd door Marjolijn De Puydt en een cursus middeleeuws aardewerk die bijgewoond werd door Thierry Van Neste en Marjolijn De Puydt.

2.1.4. TEAM CONSERVATIE

0.6. Het eigen conservatielabo breidt zijn expertise inzake het behoud en beheer van kwetsbaar archeologisch vondstenmateriaal verder uit en deelt die met diverse actoren binnen de depotsector.

De eigen conservator werkte in 2017, opnieuw met succes, een deel van zijn opleidingstraject voor master in de conservatie af. Diverse opleidingsmodules leverden heel wat knowhow aan die nu in assessments voor archeologische metalen worden toegepast.

2.2. SAMENWERKEN

S. Om het beheer en de zorg rond onroerend erfgoed op een kwaliteitsvolle wijze te kunnen realiseren, is crossdisciplinair samenwerken via overleg of netwerken een must.

Daarom bouwt Erfpunt tegen 2021 diverse netwerken uit inzake onroerenderfgoedzorg en publiekswerking en profileert het zich als een bruggenbouwer tussen onroerend erfgoed en vakdomeinen als cultureel erfgoed, onderwijs, ruimtelijke ordening, milieu, landbouw ...

2.2.1. CEL BEHEER

0.1. Uitwerken van en/of participatie in diverse overlegplatformen en netwerken op regionaal en gemeentelijk niveau i.f.v. de zorg, het beheer en de ontsluiting van het lokaal onroerend erfgoed.

A.1.) Uitbouwen overlegplatformen voor vrijwilligers, experts en/of ambtenaren.

In het kader van de opmaak van beheersplannen (inventariseren en waarderen van erfgoeditems) wordt een pilootproject opgestart met de studenten van diverse erfgoedopleidingen. Op vrijwillige basis kunnen ze bij Erfpunt praktijkervaring opdoen.

De cel Beheer van Erfpunt zetelt in diverse regionale overlegplatformen:

- Werkgroep Landschap en Erfgoed Haven van Antwerpen, onderdeel van Centraal Netwerk - Ontwikkeling Havengebied Antwerpen;

- Geopark Schelde Delta: opstart dossier UNESCO-erkenning;
- Gestroomlijnd Landschap: provinciaal herwaarderingsproject Barbierbeekvallei.

A.2.) Organiseren van overlegmomenten voor deze platformen.

- De IOED Erfpunt maakt deel uit van het overkoepelend overlegplatform waarin alle Vlaamse IOED's zetelen. Erfpunt neemt deel aan de discussies die zowel op het overleg (06.03.2017 en 24.11.2017) als via mail gevoerd worden.
- De zetel van Erfpunt, centraal gelegen in Vlaanderen, vormt de vaste vergaderplaats van het overlegplatform. Erfpunt staat in voor de logistieke organisatie.
- Erfpunt maakt deel uit van diverse IOED-werkgroepen:
- Werkgroep inventariseren bouwkundig erfgoed: bijeenkomst 11 april 2017. Diverse inventariserings- en waarderingsmethodieken worden naast mekaar afgewogen;
- Werkgroep archeologische beleidskaart: bijeenkomst 4 oktober 2017. Het belang van een archeologische beleidskaart wordt bediscussieerd.
- Begin 2017 wordt in het kader van een gedragen bouwkundigerfgoedbeleid met Ben Boone, bouwkundig erfgoedconsulent van het Agentschap Onroerend Erfgoed, afgesproken om m.b.t. Wase dossiers naar elkaar terug te koppelen.
- -Naar aanleiding van de geplande herverdeling van de regio's van het Agentschap Onroerend Erfgoed nodigt Erfpunt op 2 oktober de oude en nieuwe erfgoedconsulenten archeologie uit voor een overdracht en kennismaking. Voor de erfgoedconsulenten bouwkunde en landschappen zal dit begin 2018 plaatsvinden.
- Erfpunt en Erfgoedcel Waasland maken sinds eind 2017 samen een nieuwsbrief op. Ook organiseerden beide op woensdagavond 25 oktober in kasteel Cortewalle te Beveren een gezamenlijke **denktank** met als doel de samenwerking tussen beide erfgoedorganisaties te optimaliseren.

Centrale vraagstelling voor deze denktank was: hoe kunnen Erfpunt en Erfgoedcel Waasland de bestaande bruggen van samenwerking verstevigen en waar moeten er nieuwe bruggen worden gebouwd om het Waas erfgoed alle kansen te bieden?

Tijdens een brainstormsessie werden door werkgroepen zoveel mogelijk ideeën en insteken verzameld rond:

1. communicatie en publiekswerking;
2. collectiebeheer;
3. participatie;
4. toekomst van erfgoedzorg.

Uit die ideeënweelde selecteerde uiteindelijk elke werkgroep een top 5. Erfpunt en Erfgoedcel Waasland engageren zich om op basis van die lijsten nieuwe samenwerkingsprojecten uit te werken of bestaande samenwerking te versterken. Voor 2018 werden volgende acties reeds geselecteerd:

1. versterken aparte en gezamenlijke **ontmoetingsmomenten** tussen Erfpunt/Erfgoedcel Waasland en de Wase ambtenaren/andere erfgoedactoren door thematische werkgroepen:
 - werkgroep publiekswerking: een voorstel uitwerken rond een Waas erfgoedmoment (met onder meer aandacht voor diversiteit, generatie- en domeinoverschrijdend, innovatief, creatief ...);
 - werkgroep Wase erfgoedprijs;
 - werkgroep kerkelijk erfgoed (i.k.v. duurzaamheid);
2. krachten verder bundelen inzake communicatie: de noodzaak van een gezamenlijk digitaal kennisplatform aftoetsen;
3. beheren gezamenlijke vrijwilligerspool;
4. organiseren van studiedag over calamiteiten bij collecties.

Op 14 maart, 12 september en 11 december 2017 plande Erfpunt drie intergemeentelijke ambtelijke overlegmomenten in waarop alle betrokken ambtenaren van de diensten ruimtelijke ordening, erfgoed, cultuur, toerisme, milieu, groendienst en begraafplaatsen, inclusief de gemeentesecretarissen en afgevaardigden van de Erfgoedcel Waasland op uitgenodigd werden.

Door sneeuw hinder werd het overleg van 11 december afgelast en verplaatst naar begin 2018.

Het ambtelijk overleg wordt als zeer waardevol beschouwd. Het is een van de weinige momenten in het jaar waarop interdienstenoverleg plaatsvindt op het vlak van onroerend erfgoed. Op basis van de agenda bepaalt elke gemeente wie afgevaardigd wordt naar het overleg.

Op de agenda stonden volgende punten:

14 maart 2017:

- voorwoord voorzitter Erfpunt, Johan Smet;
- jaaractieplan 2017;
- recente wijzigingen in het onroerenderfgoeddecreet (vanaf 01.01.2017);
- project GGA of Gebieden Geen Archeologie;
- opmaak kerkenbeleidsplan - voorbeeld Sint-Niklaas;
- Waas onroerend erfgoed in the picture - nieuwe projecten en vernieuwing bestaande initiatieven;
- vragenronde;
- Receptie.

12 september 2017:

- uitbreiding van het Erfpuntteam: voorstellen van Jan De Kesel, bouwkundig erfgoedconsulent;
- waar kunnen we u mee van dienst zijn: stand van zaken dienstverlening voor de gemeenten;
- recente wijzigingen van de regelgeving - onroerend erfgoed: impact voor de gemeenten;
- inspiratiemoment 'Open Monumentendag: Gluren bij de burens'
 - Bie-Radar, de IOED van het ommeland van Roeselare, toont inspirerende voorbeelden;
- vragenronde;
- netwerkmoment.

11 december 2017: afgelast

- een nauwere samenwerking tussen Erfpunt en de Erfgoedcel Waasland: toelichting bij de concrete resultaten van een open denktank;
- minister Geert Bourgeois, bevoegd voor onroerend erfgoed, luistert: toelichting bij de geplande bevraging van de lokale besturen (een inspiratienota volgt nog);
- lancering Europees erfgoedjaar 2018: doel en opportuniteiten voor de gemeenten;
- funerair erfgoed: wat kan Erfpunt voor u betekenen?
- vragenronde;
- netwerkmoment.

Op 22 november 2017 vond naar jaarlijkse gewoonte een intergemeentelijk bestuurlijk overleg plaats. Voor de eerste keer werd deze gemeenteraadscommissie mee georganiseerd door de Erfgoedcel Waasland. Alle politieke mandatarissen van de aangesloten gemeenten werden uitgenodigd om toelichting te krijgen over het beleidsplan en de jaarplanning van 2018.

Het infomoment vond plaats in de ‘box-in-boxlokalen’ in de kapel van de Broederschool te Sint-Niklaas. Een inspirerende plek waar de mandatarissen letterlijk konden binnentreden in een erfgoedgebouw dat klaar is voor de toekomst.

Op de agenda stonden volgende punten:

- welkomstwoord door Johan Smet, voorzitter Erfpunt;
- resultaten denktank d.d. 25.10.2017 door Erfpunt en Erfgoedcel Waasland;
- headlights 2017 en voorziene acties 2018 bij Erfpunt;
- headlights 2017 en voorziene acties 2018 Erfgoedcel Waasland;
- receptie.

0.2 Team Beheer vervult een coördinerende en/of bemiddelende rol bij gemeentelijke projecten rond onroerend erfgoed.

A.1.) Opmaak beheersplan domein Wissekerke (pilotproject) in samenwerking met de gemeente Kruibeke.

Het beheersplan voor de kasteelsite werd in 2017 grotendeels afgewerkt door Erfpunt, maar door de wijziging in de wetgeving Natuur en Bos zal er een ‘Geïntegreerd beheerplan’ moeten opgemaakt worden waarin het beheersplan moet worden opgenomen. De opbouw van het ‘Geïntegreerd beheerplan’ van Natuur en Bos is echter niet afgestemd op de opbouw van het bouwkundig beheersplan van Onroerend Erfgoed. Begin 2018 zal er een aanbesteding en aanstelling volgen van een gespecialiseerd studiebureau voor de opmaak van het landschappelijke gedeelte.

Erfpunt kan voor elke gemeente voorlopig één beheersplan opstarten als pilotproject. In 2017 is de opmaak van volgende beheersplannen ook aan Erfpunt toegewezen of is er een offerte gevraagd:

- Kemzeke (Stekene): oud gemeentehuis, opdracht toegewezen d.d. 26.09.2017;

Kemzeke, oud gemeentehuis - opmaak beheersplan

- Temse: begraafplaats Temse, opdracht toegewezen d.d. 18.12.2017;
- Waasmunster: Kasteel Blauwendael, offerte aangevraagd door gemeente. Deel landschap in onderhandeling met gespecialiseerde studiebureaus.

Erfpunt heeft de aanvraag voor de premie voor opmaak beheersplan mee opgemaakt met de besturen.

A.2.) Ontmijnen van vastgelopen onroerenderfgoed dossiers door zijn unieke positie in het onroerenderfgoedwerkveld (tussen gemeentelijk en Vlaams niveau).

In diverse dossiers nam de cel Beheer de rol op van bemiddelend/ adviserend tussenpersoon:

- Bazel - Kasteel Wissekerke: advies bij geplande restauratiewerken in het interieur. Bijkomend stabiliteitsonderzoek blijkt in één ruimte (zgn. bisschopskamer) noodzakelijk alsook stabiliteitsonderzoek koeienbrug gezien de sterk verwerking.
- Bazel - Kasteel Wissekerke: advies in het kader van het toeristisch project ‘Van Steen tot Steen. Kastelen langs de Schelde’ met betrekking tot de impact op de erfgoedwaarden van het kasteeldomein Wissekerke.

- Bazel - Koningin Astridplein 18: advies bij geplande restauratiewerken. Opmerking op geplande werken door Onroerend Erfgoed. Overleg en oplossingericht zoeken naar een aangepast voorstel volgens het advies Onroerend Erfgoed en de wensen van de bouwheer. De omgevingsaanvraag werd ondertussen ingediend ter goedkeuring.
- Sint-Pauwels (Sint-Gillis-Waas) - Grouwesteenstraat 52: advies en quickscan van de woning van de hoeve in functie van een omgevingsaanvraag. Oplossingericht zoeken naar een onderbouwd voorstel rekening houdend met de opmerkingen van Onroerend Erfgoed en de wensen van de bouwheer.
- Temse - kraan: eigenaar gemeente Temse acht de raming te hoog en het project niet haalbaar. Nazicht van het dossier en advies om opgemaakt restauratiedossier in te dienen om de procedure aanvraag premie niet te vertragen (procedure van enkele jaren: op termijn kan er verder gezocht worden naar financiering).
- Overleg met gemeentebestuur Temse betreffende (beschermd) erfgoed in eigendom van de gemeente. Raadpleging betreffende wijzigende wetgeving. Afweging mogelijke procedures en toekomstvisie.

Sint-Pauwels, boerenwoning - bemiddeling en quickscan

A.3.) Begeleiden onroerenderfgoeddossiers.

In diverse dossiers nam de cel Beheer de begeleidende rol op:

- Beveren: ambtelijk overleg onroerenderfgoedbeheer Beveren - 13 september 2017;
- Bazel - Toegangspoort Wissekerke: advies bij geplande restauratiewerken aan en in het westelijke woonvolume;
- Bazel – Sint-Pieterskerk: de IOED Erfpunt zetelt in het adviesorgaan voor het herbestemmingstraject van de Sint-Pieterskerk – geselecteerd door het Projectbureau Herbestemming Kerken. Op 23 november 2017 vond een startoverleg plaats;
- Prosperpolder: betrokken bij het overleg over het beheers- en inrichtingsplan;
- Rupelmonde - Waterkering (Mercatoreiland): advies bij het gepland archeologisch onderzoek. Impact van het archeologisch proces op de heraanleg van de Scheldedijken en de herinrichting van het Mercatoreiland;
- Rupelmonde - Graventoren: historisch en archeologisch advies aan MA Consult, bij de opmaak van de voorstudie van de restauratie van de Graventoren;
- Temse - O.L.V.-kerk: advies en ondersteuning bij de opmaak van het bestek voor de aanstelling van een ontwerper in functie van de opmaak van het beheersplan en de restauratie van de kerk. Dit in samenwerking met gemeente Temse. Eveneens assistentie bij de opmaak van de aanvraag premie opmaak beheersplan;
- Stekene - H. Kruiskerk: advies opbouw beheersplan en mogelijke procedures + aanvraag premie opmaak beheersplan.

Archeologische begeleiding/advies van erkende archeologen:

- Beveren - Hendrik Consciencestraat: opgraving omweld erf (volle middeleeuwen – vandaag) – FODIO;
- Melsele - Zwijndrecht - Fluxys: lijntraject – BAAC;
- Tielrode - Zelzate - Air Liquide: lijntraject – RAAP;
- Elversele - Klein Broek: opgraving Merovingisch grafveld en volmiddeleeuws erf – Monument Vandekerckhove;
- Elversele - Groot Broek: archeologisch booronderzoek en prospectie met ingreep in bodem – GATE.

Temse, O.L.V.-kerk - advies en ondersteuning bestek

Quickscan bouwkundig erfgoed = snelstudie Erfpunt met urgente acties in het besluit van het advies:

- Sint-Gillis-Waas - Schuttershuisje: niet beschermd of op inventaris maar na onderzoek Erfpunt zeker erfgoedwaard. Bouwfysische toestand en controle stabiliteit (uitgevoerd) en voorstel stabilisatie met nieuwe structuur, suggestie herbestemmingen;
- Sint-Pauwels (Sint-Gillis-Waas) - Oud gemeentehuis: vastgesteld bouwkundig erfgoed, herbestemming en identificatie bouwsporen en bouwfysische toestand;
- Sint-Pauwels (Sint-Gillis-Waas) – hoeve Grouwesteenstraat 56: beschermd dorpsgezicht, benoemen van de delen met erfgoedwaarde en parasitaire uitbreidingen en onoordeelkundige aanpassingen;
- Temse - Watermolen: beschermd monument, aanreiken herbestemmingen, benoeming parasitaire en bij voorkeur te slopen delen en formuleren dringende werken.

0.3 Team Beheer ondersteunt (kandidaat) onroerenderfgoedgemeenten binnen het werkinggebied van de organisatie.

A.) Informeren van gemeenten van werkingsgebied rond statuut onroerenderfgoedgemeente.

Naar aanleiding van het toenemende aantal archeologienota's waar de stad Lokeren mee geconfronteerd wordt, toont de stad interesse om te participeren binnen Erfpunt. Op een overlegmoment (7 februari 2017) waarbij de volledige beleidsvisie van Erfpunt werd toegelicht, kregen het schepencollege en de erfgoedambtenaar de kans om Erfpunt beter te leren kennen.

Voorlopig kiest Lokeren ervoor om de participatie nog even uit te stellen.

Geen enkel van de aangesloten gemeentebesturen voelt momenteel de nood om het statuut van onroerenderfgoedgemeente aan te nemen. Erfpunt houdt hen blijvend op de hoogte van de evoluties binnen het takenpakket van de onroerenderfgoedgemeenten.

2.2.2. TEAM COLLECTIEBEHEER

0.4. Participeren binnen netwerken inzake depotwerking.

Actieve participatie binnen het Vlaams en provinciaal depotnetwerk en de Denkgroep Archeologische Collecties:

A.1) Vlaams depotnetwerk:

13/03/2017 (Boudewijngebouw, Brussel, 9u30)

Agenda:

- opstellen van een ontvangstbewijs voor de afgifte van archeologische ensembles bij eigenaars (casus baac);
- vooral nodig om duidelijk te maken wat de rechten en plichten van de eigenaar zijn; in de archeologienota dient al proactief te worden aangegeven wat de definitieve bewaarplaats zal/kan zijn;
- Finaliseren van de lijst van types en formaten voor verpakking van de depots;
- vraag vanuit de bedrijven om hier een duidelijk zicht op te krijgen, maar er is ook nood aan betere afstemming tussen de depots onderling; voorstel is om dit te koppelen aan een overzichtskaart naar werkingsgebied, zodat duidelijk is waar wat vereist is;

- selectiecriteria voor archeologisch materiaal, uit ensembles gevormd voor 1/1/2017;
- bewustmaking en afstemming is nodig (bij erkende archeologen); sluit aan bij het project rond de onderzoeksvoorraad van onroerend erfgoed; vooral nodig voor skeletmateriaal, crematieresten, bouw materiaal; duidelijke vraag naar kennisdeling door experts over het onderzoeken en bewaren van bepaalde materialen;
- advies voor CGP 3.0: vóór augustus 2017 naar agentschap; opmerkingen en suggesties op voorhand doorgeven om te clusteren;
- afstemming tussen de CGP en de aanleveringsvoorwaarden gevraagd door de depots (bv. 20 l bulkstaal en archiefstalen): tegenstrijdigheden in wat er door de CGP wordt gevraagd en wat er door de erkende depots wordt toegelaten; suggestie om geen volumes op te leggen in de CGP en gewoon te verwijzen naar de aanvaardingscriteria van de erkende onroerenderfgoeddepots; dit punt wordt meegenomen bij de bespreking van de CGP op de volgende vergadering;
- casus Vrasene - Daalstraat 2012 (Antea): Kaat zal contact opnemen met de erfgoedconsulent in kwestie om te bekijken welke acties de Vlaamse overheid kan ondernemen.

Varia:

- bijhouden van privacygevoelige informatie (Kristine): wordt verder onderzocht door het agentschap;
- vraag naar sjabloon voor algemene rapportage (Ignace);
- verzekering van de collecties;
- infobrochure, aanvullen van FAQ: oproep aan elk depot om de meest voorkomende vragen over deponering te verzamelen en aan Kaat te bezorgen voor de FAQ i.v.m. deponering;
- voorbereiding debatnamiddag (Kaat): over de toekomst van het depotnetwerk; wordt voorbereid door het agentschap en begeleid door externen; vooral denkoefening;
- aftasten werking rond landschappelijk erfgoed (Luc);
- afstemmen depotprofielen (Luc): aanpassing depotprofiel PEC Ename; overige depots best ook profiel herbekijken en afstemmen.

12/06/2017 (zaal Hermes - Phoenixgebouw, Brussel, 9.30u)

- overlopen afspraken:
 - casus Vrasene - Daalstraat: opvolging door Inge Zeebroeck;
 - aanvulling FAQ-brochure eigenaars van ensembles;
 - privacygevoelige gegevens bijhouden: machtiging van de Privacycommissie noodzakelijk;
 - CGP: opgeven van definitieve bewaarplaats en overeenkomst eigenaar over eigendomsrecht/bewaarneming op te nemen in archeologienota;
 -

Hoort de archeologienota bij het archeologisch ensemble? Eigenlijk wel, het maakt er deel van uit maar er is geen deponeringsplicht voor.

- opmerkingen brochure voor eigenaars;
- selectiecriteria, crematieresten: toelichting Koen Deforce; voorstel om hier een overzichtelijk foldertje van te maken;
- afstemmen depotprofielen:
 - Tim Vanderbeken, depotprofiel Haspengouw-Oost en Voeren en Haspengouw -West en eventueel overeenkomst met Tongeren;
 - erfgoeddepot zuidwest-Vlaanderen: 13 gemeenten; volgend jaar opgeleverd en dan in 2019 actief. Geografisch gebonden depotprofiel, intekenen in een calamiteitennetwerk; geen overlap met andere depots;
- PUSO-collectie (collectie van de familie Putman en Marc Soenen): vraag aan depotnetwerk om een definitieve bewaarplaats te zoeken voor deze collectie;
- varia.

28/09/2017 (zaal 1.04 Herman Teirlinckgebouw, Brussel, 10u30) - Debatdag toekomst depotnetwerk

- In september 2018 wordt het netwerk niet langer getrokken door het agentschap onroerend erfgoed. Op 28 september werd daarom een debatdag georganiseerd om de mogelijkheden en samenwerkingsvormen voor het depotnetwerk te onderzoeken. De dag bestond uit twee delen, een korte introductie in de voormiddag waarbij er ingegaan werd op de meerwaarde van een depotnetwerk enerzijds (Luc Bauters) en de kracht van een netwerk anderzijds (Els Hofkens). Het eigenlijke debat in de namiddag was voorbereid en werd begeleid door Jim Baeten van Tri.zone.

- De deelnemers hadden in aanloop naar de debatdag een aantal vragen gekregen die ze moesten voorbereiden. Die vragen waren:

1. Wat waardeer ik aan het depotnetwerk tot op de dag van vandaag?

2. Wat zijn volgens mij de voordelen van het depotnetwerk als netwerk?

Of voor organisaties die in de toekomst wensen toe te treden tot het depotnetwerk:

1. Wat zijn de overwegingen om deel uit te maken van het depotnetwerk?

2. Wat zullen volgens mij de voordelen van het depotnetwerk zijn?

- Tijdens een eerste ronde werden bovenstaande vragen en antwoorden in groepjes van 4 à 5 personen besproken, waarna ze plenair overlopen en verdeeld werden binnen de categorieën ‘waardering, voordeel en nadeel’.

- Na een herverdeling van de groepen werd er in de tweede ronde dieper ingegaan op de taken van het depotnetwerk waarbij de groepen konden formuleren wat nu al goed is, wat beter kan en wat er nog ontbreekt/wat we niet goed doen. Die opmerkingen werden toegevoegd aan het overzicht van ronde 1.

- In de derde ronde werd aan de deelnemers gevraagd om hun beste idee voor het voortbestaan van het depotnetwerk op papier te zetten. Die ideeën moesten dan ‘verkocht’ worden aan collega’s, waarna de hoogst scorende voorstellen in groepen verder werden uitgewerkt.

Voorstellen:

- gebiedsdekkend partnerschap ondersteund door de nodige middelen /mankracht;
- 1 of ½ VTE inzetten op het depotnetwerk;
- thematische werkgroepen;
- coördinatie door Onroerend Erfgoed.
- In het vervolgtraject werden de aangegeven ideeën in een paar haalbare scenario’s gegoten door een groep vrijwilligers en gepresenteerd op de volgende vergadering van het depotnetwerk. Goedgekeurde scenario’s zouden verder worden besproken met Onroerend Erfgoed.

18/12/2017 (zaal Paul Van Ostaijen – Herman Teirlinckgebouw Brussel)

- Toelichten en afstemmen **depotprofiel PEC Ename:**

- belangrijkste wijziging: i.p.v. het in beheer nemen van collecties, streven naar eigendomsverwerving;
- ook privé-eigenaars kunnen aanleveren;
- voor transitdepot: het cultureel erfgoeddepot gaat naar Vlaanderen, maar het fysieke depot (onroerend) blijft;
- waardevol ‘onroerend erfgoed’ (in brede zin) bewaren wordt ook opgenomen, waarbij het principe van in-situ-behoud blijft gelden; dat geldt zowel voor archeologische collecties als voor ander onroerend erfgoed;
- de werking rond de anoxie-kamer blijft: voorrang voor collecties van het eigen depot maar ook Oost-Vlaamse partners kunnen er gebruik van maken.

- Toelichten en afstemmen **depotprofiel Potyze (C07):**

- presentatie Jolien De Paepe;
- vragen over dit depotprofiel:
 - in eerste instantie ensembles afkomstig van het grondgebied van C07, maar ook van daarbuiten indien er een link is met het eigen grondgebied;
 - collecties worden in beheer genomen – administratieve rompslomp voor bruikleen – vraag naar voorbeelden voor vereenvoudiging;
 - opslagvergoeding: voor steden en gemeenten een eenmalige instapkost – eigenaars deponeren via deze weg;
 - gebouw in erfpacht genomen door de stad Ieper.

- **Archeodepot Velzeke:** museumwerking valt weg; nieuwe naam: ‘Archeocentrum Velzeke’ (belevingscentrum rond archeologie); nieuw depotprofiel wordt voorgelegd begin 2018.

- **Toekomstscenario’s depotnetwerk:** drie scenario’s werden uitgewerkt; hierin werden drie hoofdthema’s bepaald: werking, organisatie en omgang met niet-erkende depots, telkens bekeken vanuit een minimaal en maximaal scenario.

Resultaten:

- voorstel om de niet-erkende depots niet op te nemen in het netwerk;
- niet-erkende depots moeten wel op een of andere manier betrokken/gecoacht worden (bv. doorstart vanuit de denkgroep archeologische collecties): stimuleren van deze depots om aan kwaliteitsverbetering te doen rond bepaalde thema’s;

- niet-erkende depots die een aanvraag indienen of willen indienen, worden wel betrokken in de vergadering maar beslissen nog niet mee.

Scenario's worden doorgestuurd voor evaluatie en opmerkingen/suggesties.

- Wijzigen van erkennings- en subsidievoorwaarden: deze vraag werd gesteld door het onroerenderfgoeddepot Vlaams-Brabant in verband met hun verplaatsing binnen de PIVO-site.
- Afspraken over doelstellingen en percentages erkende depots: percentages registratie en ontsluiting moeten eens herbekeken worden, voornamelijk voor alle oudere depots.
- Financiële rapportage: het nieuwe financiële sjabloon wordt pas in 2018 toegelicht. Het gaat wel over 2017. Vraag om in het overleg vragen te beantwoorden en eventueel een FAQ bij te houden en te verspreiden.
- **Varia:**
 - Vraag van Anton Eryvynck i.f.v. de opmaak van een handleiding met betrekking tot bewaring skeletten in depot: wie heeft hoeveel menselijke resten en wat is het percentage ervan dat al eens bekeken is geweest: inschatting daarvan + eventuele problemen met bewaring van skeletmateriaal.
 - Archeologiedagen 2018: iedereen wordt uitgenodigd om activiteiten te organiseren.
 - Lynn krijgt een nieuwe functie binnen het agentschap (medewerker bedrijfscultuur) en zal dus niet meer als beleidsmedewerker deelnemen aan het depotnetwerk.

A.2) Klein netwerk Oost-Vlaanderen:

Het klein netwerk kwam samen op 29/05/2017 bij Erfpunt. Volgende punten stonden op de agenda:

- overlopen afspraken Oost-Vlaams netwerk (na 2 jaar erkenning):
 - afstemming depotprofielen:
 - uitbreiding werkingsgebied SOLVA;
 - wijzigingen depotprofiel PEC-Ename vanaf 2018;
- aanvragen, binnengekomen collecties en doorverwijzingen: geen problemen bij doorverwijzingen onderling;
- knelpunten die alle depots ervaren:
 - aanmelding van toekomstige of pas opgegraven collecties blijft zeer moeizaam verlopen;

- aanmelding van collecties opgegraven volgens de minimumnormen blijft ook problematisch (bv. BAAC);
- online ontsluiting van de collecties: afspraak om dezelfde informatie te ontsluiten (minimum).

- offerte voor de conservatie van archeologisch materiaal (Ansje Cools); opgemaakt in opdracht van de provincie; er werd gepolst naar suggesties;
- Calamiteitennetwerk Oost-Vlaanderen:
 - schema van de dienstverlening van provincie Oost-Vlaanderen bij calamiteiten bij erfgoedinstellingen wordt besproken (zie bijlage), zowel depotconsulent (en depot PEC) als Monumentenwacht interieur;
 - prioriteitenlijst;
 - calamiteitenplanning op Klein Netwerk agenderen is een reminder voor iedereen om gegevens aan te passen/te updaten. Indien een calamiteitenoefening wordt georganiseerd, kan er steeds een consulent van de provincie gevraagd worden (als observant) of kunnen dummies uitgeleend worden;
 - echte calamiteit om uit te leren: waterschade SteM mei 2016 (zie presentatie).
- nieuwe IOED's Oost-Vlaanderen;
- rapportage voor erkenning en subsidie: afspraak volgend Klein Netwerk: na goedkeuring financiële rapportage alle ingebrachte posten naast elkaar leggen om te zien wat wel of niet mag;
- varia.

A.3.) Denkgroep Archeologische Collecties:

In 2017 vond een bijeenkomst van de denkgroep plaats op 8 mei (zaal Hermes & Demeter, Phoenixgebouw – Brussel, 9u30-12u30):

agendapunten:

- overzicht IOED's en voorstelling IOED-netwerk (presentatie Jef Doninck) en vragen hieromtrent;
- overzicht behandelde thema's Vlaams depotnetwerk sinds de laatste denkgroep: acties ondernomen door het depotnetwerk (Kaat De Langhe):
 - ontwikkelen stroomschema m.b.t. deponering in de CGP;
 - infosessies voor archeologische bedrijven;
 - afsprakennota;

- opstart van werkgroep onderdelen van beschermd bouwkundig erfgoed voor depots;
- ontwikkelen van een kader voor selectiecriteria (skeletresten, crematieresten, bouw materiaal);
- input CGP 3.0;
- extra vragen:
 - stand van zaken niet-erkende beheerders archeologische collecties (toekomstige aanvragen);
 - omgang met deponeringen niet volgens aanvaardingsvoorwaarden? Flexibiliteit;
 - afstemming verpakkingseenheden depots;
- ervaringen met gebruik Registratiesjabloon: verslag 'live-import in Adlib, Prov. Vl. Brabant' (4/05/2017) door Jan De Cock
 - moet in de CGP 3.0 de suggestie voor gebruik registratiesjabloon vastgelegd worden? Best wel (beantwoordt aan vraag van bedrijven naar uniformiteit);
 - bespreken registratiesjabloon. Input verder besproken en uitgeklaard op het depotnetwerk;
- Terugkoppeling werkgroep gemeenschappelijke waarderingsmethodiek (cultureel erfgoed) verslag door Tijs Deschacht en Tine Herremans:
 - nadenken over waardering op landelijk niveau; eerste vergadering eerder conceptueel, oprichting sub-werkgroepen opgericht (basisnormen, toolbox waardering);
 - aantal minimumvereisten voor de aanvang van een waarderingstraject reeds bepaald; toolbox moet in september 2017 af zijn; er wordt ook een website gemaakt en Faro zal ook een aantal cursussen of workshops geven rond het waarderingstraject;
- varia:
 - metaaldetectoristen, hun potentiële collecties, hun (niet altijd reglementaire) zoekmethodes;
 - informatiebeheersplan: bewaring archief Denkgroep;
 - foci-reglement herschreven: onder invloed van Sven Gatz, depotdossiers niet meer prioritair.

0.5 Uitwerken vrijwilligersnetwerk.

In 2017 konden geen nieuwe vrijwilligers aangetrokken worden.

2.2.3. TEAM ONDERZOEK

0.6. Het team onderzoek werkt een netwerk uit van vaste contacten binnen het archeologische en natuurwetenschappelijke werkveld.

1. In 2017 werd samengewerkt met Robby Vervoort, freelance archeoloog. Hij werd ingeschakeld voor projecten van Erfpunt zelf.
2. Voor natuurwetenschappelijk onderzoek werd samengewerkt met het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). Hierbij werd een nieuwe overeenkomst opgesteld aangaande houtskooldatering.

2.2.3. TEAM CONSERVATIE

0.7. Het Team Conservatie versterkt het eigen netwerk met experts inzake beheer en behoud van archeologisch vondstenmateriaal.

Om de dienstverlening voor het conservatieatelier van Erfpunt te optimaliseren, wordt samengewerkt met externe specialisten die kunnen instaan voor het conserveren van andere materiaalcategorieën. In 2017 werd zowel voor de stad Gent als de stad Antwerpen samengewerkt met een conservatrice organisch materiaal.

2.3. CREATIVITEIT EN INNOVATIE

S. Creativiteit en innovatie zijn onmisbare sleutelwoorden binnen de Wase onroerenderfgoedzorg.

Door creatief en innovatief aan de slag te gaan, worden ongeziene kansen gecreëerd voor onroerend erfgoed. Hierdoor krijgt onroerenderfgoedzorg een bijzondere dynamiek.

0.1 Intern voldoende mogelijkheden creëren die creativiteit en innovatie op het vlak van technologische toepassingen, creatief ondernemerschap ... bevorderen.

A.1.) Organiseren van een of meerdere brainstormsessies intern.

Op 28 januari werd onder begeleiding van een communicatiebureau met het hele team een brainstormsessie gehouden in functie van het uitwerken van een communicatieplan.

creativiteitsessie 28.01

A.2.) In november 2017 behaalde Thierry Van Neste een bevoegdverklaring als afstandspiloot (klasse 1). Erfpunt kocht ook een drone aan. De Yuneec Typhoon H is een hexacopter die toelaat om veiliger te vliegen dan met een quadcopter. Dat laat Erfpunt toe om zowel archeologische, bouwkundige als landschappelijke sites te registreren door middel van een drone. De fotografische opnames worden verwerkt in software die 3D-modellen creëert op basis van foto's. De resultaten hiervan worden publiekelijk ter beschikking gesteld op de website <https://sketchfab.com/Erfpunt>.

0.2 Inzetten op het ontdekken en beleven bij de uitbouw van (onroerend) erfgoededucatie om zo een (emotionele) band tussen het aanwezige onroerend erfgoed en de inwoners van eenzelfde regio te creëren of te versterken.

A.1.) Scheppen van een progressieve, creatieve en innovatieve sfeer rond het Waas onroerend erfgoed.

Erfpunt nam actief deel aan het brainstormoverleg 'Potentieel Augmented Reality in het Kasteel Wissekerke' (31 augustus 2017, Kruibeke). In aanwezigheid van HoWest - opleiding Arts en Entertainment, wereldspeler op dit vlak, lichtte Erfpunt het potentieel toe van VR- en AR-toepassingen voor erfgoedbeheer en -beleving.

Tijdens het ambtelijk overleg werden inspirerende referenties van militair erfgoed en creatieve invulling toegelicht, waarbij out of the box gedacht werd: Mozesbrug (Ro&Ad Architecten), bunkers (RAAF – Hardcore heritage), Caritas te Merelbeke (DeVylder architecten), Raversijde bunkerlinie (ANNO architecten) ...

A.2.) Organiseren van publieksgerichte projecten waarin resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar het grote publiek worden vertaald, en dit in samenwerking met gemeenten en vrijwilligersverenigingen.

- Simon Debbaut, student in de lerarenopleiding Hogeschool Gent, creëerde een educatief pakket over de Romeinse aanwezigheid in Vlaanderen. Erfpunt leverde informatie over de positie van de vicus Pontrave (Waasmunster) in de Romeinse context.
- Bezoek aan de vaste opstelling 'Mens en Materie' in het SteM door het lager secundair van O.L.V.-Presentatie Sint-Niklaas (17 januari en 24 april 2017). In samenwerking met De

Foodarcheoloog werd een zintuiglijk verhaal over het dagelijks overleven van de Romeinse voorouders verteld, gevolgd door een archeologisch geïnspireerd hapje. Een archeologisch verhaal dat de smaakpapillen prikkelde.

- Erfpunt verzorgde op vraag van NEOS-Kruike (14 februari 2017) een gidsbeurt in het Kasteel Wissekerke te Bazel met focus op de bouwkundige evolutie van het kasteel en de toekomst van het gebouw.
- Samen met ADC verzorgde Erfpunt een talrijk bijgewoonde lezing met als titel 'Verschanst. Over bunkers en loopgraven in Doornpark.' (Vrasene – 23 april 2017). De lezing werd georganiseerd door de gemeente Beveren in het kader van de herdenking van WO I.
- Samen met de Erfgoedcel Waasland organiseerde Erfpunt het colloquium 'Le Jardin de Flandre?' (25 november 2017 – Beveren-Hof ter Welle).
- Jeroen Van Vaerenbergh, erfgoedconsulent Erfpunt, verzorgde een lezing met als titel: 'Landschap in Waas. De herontdekking van verdwenen Wase landschappen.' De rol van erfgoed in het beter begrijpen van de steeds veranderende landschappen en de betekenis voor de toekomst stond hierin centraal.

Jardin de Flandre

- Ontdek en beleef de steentijd 2.0

De Maatschappij Linkerscheldeover zette in 2017 opnieuw in op erfgoededucatie en -recreatie voor zijn ontwikkelingsproject Logistiek Park te Verrebroek. Het succes van de publieksactiviteiten in 2016 hadden de maatschappij overtuigd van de maatschappelijke meerwaarde van een erfgoed-touch in hun economische ontwikkelingsprojecten.

Van april tot november 2017 konden klassen uit de derde graad lager onderwijs en de eerste graad secundair onderwijs de volgende activiteiten reserveren:

- Het **archeologie-atelier** in de klas: In dit atelier konden de leerlingen kennismaken met de vele activiteiten in het verwerkingsatelier van de archeologen. En wat meer is, de leerlingen gingen ook zelf aan de slag. Het atelier voorzag de volgende opdrachten: het opnieuw samenstellen van een vuursteenknol, het tekenen van diverse vuurstenen werktuigen, het uitzoeken van kleine vuurstenen werktuigen en afslagen uit zeefresidu's en het maken van vuur.
- **Een begeleid bezoek aan de opgraving:** Op het terrein wordt het onderzoek van een steentijdsite onder begeleiding van een ervaren gids toegelicht. De leerlingen maken kennis met de verschillende tools op het terrein en diverse soorten archeologische sporen. Tevens worden recente vondsten met een bijzonder verhaal in de ateliers voorgesteld.
- De **Tijdsapsule:** Nieuw was de realisatie van een tijdsapsule op het terrein. Wie binnenstapt in de Tijdsapsule op de site wordt meer dan 10.000 jaar terug in de tijd gekatapulteed naar een kamp uit de steentijd. De klas maakt kennis met de leefgewoonten van een kleine gemeenschap jagers-verzamelaars (onderdak, voeding, werk ...).

In totaal reserveerden 21 klassen een archeologie-atelier en bezochten 21 klassen de site.

Verder verzorgde de publieksmedewerker van BAAC Vlaanderen tijdens de vakantieperiodes verschillende activiteiten. Om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken, werden drie soorten bezoekmomenten ingericht: vakantiebezoeken op woensdagnamiddag, schoolbezoeken en bezoeken op afspraak tijdens het schooljaar. Op die manier konden zowel individuele gezinnen, als klasgroepen en verenigingen, de publieksruimte en site bezoeken. Zo werden op woensdagnamiddag tijdens de schoolvakanties rondleidingen ingepland waar bezoekers individueel konden voor

Educatieve medewerker BAAC aan het werk in de tijdsapsule

tijdsapsule

Archeologen en toneel

inschrijven. Een rondleiding startte met een introductie in de wondere wereld van de steentijd-archeologie, alvorens de tijdsapsule in te duiken en af te sluiten met een workshop onder begeleiding van een re-enactor. Die mannen of vrouwen wisten niet alleen heel veel te vertellen over de steentijd, ze zagen er ook uit alsof ze recht uit het mesolithicum naar onze site waren gekatapulteerd. Onze mesolithische vrienden hadden allerlei lekkers bij en demonstreerden hoe mensen toen vuur maakten en gingen jagen. De aanwezigheid van een re-enactor was een enorme meerwaarde. Klein en groot keken niet alleen erg geamuseerd toe, maar vonden het fantastisch dingen te mogen uitproberen. Om de beleving te kunnen garanderen, werden de groepen beperkt tot 15 deelnemers. Workshops varieerden van vuur maken, over een introductie steenbewerking tot het maken van leren buideltjes en armbandjes.

- Archeologen en toneel

Op 23 en 24 augustus 2017 werd ter ere van het 800-jarig bestaan van de O.L.V.-Kerk in Waasmunster een rondleiding georganiseerd door Toerisme Waasmunster. Zowel archeoloog, pastoor als kerkmeester vertelden over de geschiedenis van de kerk, haar gloriemomenten en haar dieptepunten.

De archeoloog (Bram van Arnhem) maakte hierbij gebruik van enkele artefacten die opgegraven werden in 2006 door Erfpunt (toenmalige ADW) naar aanleiding van de vernieuwing van het verwarmingssysteem in de kerk.

De Romeinse roze mortel en het relik van de Heilige Franciscus Borgia waren de grootste blikvangers en waren het onderwerp van menige vragen. Die artefacten werden nog verder aangevuld met twee schedels afkomstig van skeletten uit de Romaanse kerk en enkele artefacten uit privéverzamelingen. De rondleiding werd een groot succes. Op beide dagen mocht men rekenen op zo'n 98 deelnemers.

- Romeinse themawEEK in Waasmunster

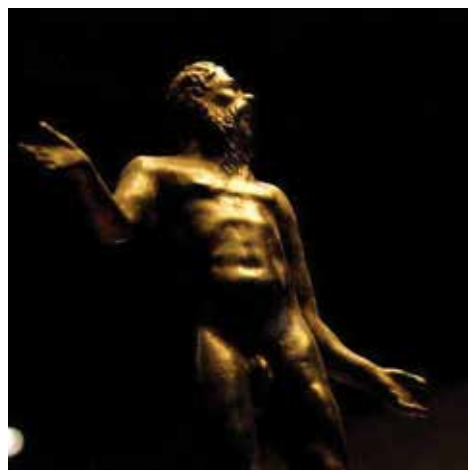
Driemaal is scheepsrecht. Voor de derde maal organiseerde Erfpunt samen met de gemeente Waasmunster voor de lokale scholengemeenschap een themawEEK rond het Romeinse verleden van de gemeente. Legioensoldaat Quintus (Bernard Van Daele) gaf de leerlingen een boeiend relaas over het leven in het Romeinse leger en zijn soldaten. Later in de week werden in het kasteel Blauwendael archeologieateliers georganiseerd waar Romeins vondstenmateriaal bijzondere aandacht kreeg.

Romeinse themaweeke in Waasmunster

Vakantieateliers
in SteM

Jupiter in steM >

• Vakantieateliers – Spelen in SteM

In samenwerking met het SteM werden tijdens de krokusvakantie verschillende speelateliers georganiseerd voor gezinnen. Vanuit enkele erfgoedobjecten uit de vaste museumopstellingen werden spelletjes of crea-activiteiten bedacht:

- pijl en boog maken (jagers-verzamelaars);
- zandbakspelen (voor paleontologen of archeologen in spe);
- kappertje spelen;
- kokenetentje (op theebezoek bij Barones de Renette van Blauwhof);
- verkleedpartijtje;
- blokken (bouwkundig met houten blokjes een motte of een Romeins kamp bouwen)
- eenkamerhuisje bouwen met dozen (bv. wevershuisje);
- winkeltje spelen.

• Erfgoeddag 2017 – zorg

Het museum en Erfpunt selecteerden een aantal objecten waarbij het woord ‘zorg’ centraal staat. Naast voorwerpen over de dagelijkse verzorging in het verleden, werd ook de zorg voor erfgoedobjecten belicht.

• 800 jaar Sint-Niklaas

In 1217 werd Sint-Niklaas een zelfstandige parochie. 800 jaar later wil het stadsbestuur die symbolische verjaardag met alle inwoners vieren via allerlei evenementen. Erfpunt dook voor deze speciale gelegenheid in het depot en maakte een selectie van archeologische objecten met een bijzonder verhaal. Hun verhaal kreeg een plaats via een digitale tentoonstelling in het digitaal depot op www.erfpunt.be. Een selectie van deze voorwerpen kreeg ook een plaats in de tentoonstelling ‘Zijde goa van Sinnekloas’ en in de topstuktentoonstelling in het stadhuis.

• Maand van de archeologie – mythen en sagen

Tijdens deze editie van Maand van de archeologie gingen archeologische objecten met een verhaal in dialoog met legenden uit diverse uithoeken van de wereld. Volgende activiteiten werden georganiseerd: een gezinsactiviteit (08.10) met een atelier over droomdraken, de lezing ‘Wreed schoon’ door Marita De Sterck, de traditionele ladiesnight met een Turks buffet en Halloween in het museum met Sint-Niklase urban legends, verhalen van koppensnellers uit alle uithoeken van de wereld ...

2.4. HET AANSPEEKPUNT

S. Tegen 2021 is Erfpunt uitgegroeid tot HET aanspreekpunt rond onroerenderfgoedzorg binnen het Waasland.

Met het divers en bijzonder onroerend regionaal erfgoedpakket, een uitgebreide expertise en een veelzijdig en innovatief dienstenpakket heeft Erfpunt drie sterke troeven in handen om zijn ambitie waar te maken om tegen 2021 uit te groeien tot **het aanspreekpunt** rond onroerenderfgoedzorg binnen het Waasland.

Om die troeven ten volle te kunnen uitspelen is efficiënt communiceren essentieel. Een goede externe communicatie positioneert Erfpunt niet alleen zichtbaar in het werkveld, maar verbindt onze organisatie ook met de aanwezige of potentiële stakeholders. Een vlotte interne communicatie garandeert de nodige betrokkenheid van de medewerkers en geeft impulsen aan creativiteit en innovatie binnen de organisatie.

0.1. Bepalen en uitwerken van een efficiënte communicatiestrategie met bijhorende communicatieplannen.

Onder deze operationele doelstelling werden voor 2017 de volgende actielijnen voor communicatie vastgelegd:

1. brainstormsessies organiseren inzake het uitwerken van aandachtspunten;
2. een communicatiebeleid uitwerken en een communicatieplan opstellen;
3. starten met de nieuwsbrief i.s.m. Erfgoedcel Waasland; het bepalen van de doelgroepen.

2.4.1. ORGANISEREN BRAINSTORMSESSIE

Een schouwbrand in het natuurhuis van Steendorp verhinderde op 28 november 2016 onze creativiteits sessie rond communicatie (zie JV 2016, p. 48). Een tweede poging op 28 januari in het kasteel Blauwendael te Waasmunster werd een succes. Onder begeleiding van het communicatiebureau Totaalburo werden tal van projectideeën en actiepunten rond interne en externe communicatie opgesteld. Van die output werd later in het jaar dankbaar gebruikgemaakt voor de opmaak van actiepunten onder de operationele doelstellingen van ons communicatieplan.

2.4.2. UITWERKEN COMMUNICATIEBELEID EN -PLAN

Uitgangspunt van het eigen communicatieplan is de vierde strategische doelstelling van ons beleidsplan: uitgroeien tot het Wase aanspreekpunt rond onroerenderfgoedzorg. Onder het motto ‘goed begonnen is half gewonnen’ werd eerst werk gemaakt van een grondige **swot-analyse** van de huidige interne en externe communicatie.

Uit de evaluatie van de interne communicatie van onze organisatie blijkt dat er wel voldoende (in)formele gespreksmomenten binnen het team zijn. Toch blijft de **doorstroom** van belangrijke informatie **moeilijk**.

Communicatie naar buiten toe is tot nu toe te **weinig gestructureerd**. Door het vele werk komen de teamleiders binnen Erfpunt er vaak niet toe om over hun projecten te communiceren.

De uitbreiding van het werkingsveld met bouwkundig en landschappelijk erfgoed en een betere verstandhouding met de Erfgoedcel Waasland biedt zeker veel kansen.

Bij de start van het communicatietraject werden tevens verschillende mogelijke doelgroepen in kaart gebracht. Die werden vervolgens in vijf hoofdgroepen verzameld:

1. het eigen personeel (vast, tijdelijk en freelance);
2. het lokaal en bovenlokaal beleid: buiten de bestuursleden van de raad van bestuur, worden ook de politieke mandatarissen van de leden-gemeentebesturen, de Wase provincieraadsleden, de parlementsleden en de minister bevoegd voor onroerend erfgoed in deze groep opgenomen;
3. de lokale en bovenlokale administratie: alle ambtenaren die in hun werking met onroerend erfgoed worden geconfronteerd;
4. klanten: naast de participanten van de projectverenigingen ook de vele projectontwikkelaars, particulieren en instellingen (musea, archeologische bedrijven, onderwijs ...) die gebruik kunnen maken van een element uit ons dienstenpakket;
5. de burger: (kandidaat-)vrijwilligers en iedereen met interesse in onroerend erfgoed.

Na deze voorbereidende fase brak de tijd aan om keuzes te maken, o.m. rond strategieën, doelstellingen en actiepunten.

2.4.3. KIEZEN VAN DE JUISTE COMMUNICATIESTRATEGIEËN

Om de doelstelling rond communicatie te bereiken – met name het aanspreekpunt worden rond onroerend erfgoed in het Waasland - is er nood aan een plan en een strategie. Erfpunt kiest voor een communicatiebeleid waar **participatie** en de opbouw van een **goede reputatie** centraal staan.

A.1 | EEN STERKE REPUTATIE OPBOUWEN

Doorheen de jaren heeft Erfpunt zich dankzij een actieve dienstverlening inzake diverse aspecten van archeologische erfgoedzorg – opgravingen, publieksgerichte projecten en conservatieopdrachten – als een betrouwbare partner geprofileerd. Door de commercialisering van het hele archeologietraject is het de uitdaging om als kleine speler op de markt de meerwaarde van onze dienstverlening in de verf te zetten. Door innovatief te denken, een professionele depotwerking op te bouwen, het ontsluiten van onderzoeksresultaten, het uitwerken van publieksprojecten willen we onze reputatie consolideren en versterken.

Daarnaast wordt Erfpunt ook een speler in het werkveld van bouwkundig en landschappelijk erfgoed. Om op deze terreinen een sterke reputatie als kenniscentrum op te bouwen, is het belangrijk het begrip ‘vertrouwen’ als fundament te nemen. Vertrouwen wordt opgebouwd door het aantrekken van voldoende expertise, een goede en correcte dienstverlening, innovatief te zijn, een open cultuur binnen- en buitenskamers, integer te zijn als organisatie, bestuur en collega, door een duidelijke missie en visie hebben en uit te dragen, bemand te worden door betrokken medewerkers en door aandacht te hebben voor duurzaamheid, samenwerken, en een heldere communicatie ... Dat zijn geen eenmalige acties, maar het betreft een continu proces dat in de ziel van onze organisatie moet worden verankerd.

A.2 | PARTICIPATIESTRATEGIE

In het onroerenderfgoeddecreet geeft Vlaanderen de erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten de uitdaging mee om een draagvlak te creëren en/of verder te onderbouwen. Want onroerend erfgoed is een zaak die iedereen aanbelangt.

Het creëren van een draagvlak voor onroerend erfgoed begint van binnenuit. Hierin is een goed functionerend intern communicatieplan van essentieel belang, waarbij dialoog en betrokkenheid centraal staan.

Communiceren is vandaag de dag niet louter informeren. Interactie en participatie zijn de sleutelwoorden voor onze interne en externe

communicatie. Erfpunt ontwikkelt met een creatieve kijk initiatieven die het eigen personeel en andere actoren in het werkveld verbinden, inspireren en versterken.

2.4.4. COMMUNICATIEPLANNEN

A.1 | ALGEMENE DOELSTELLINGEN

OD1. Erfpunt voorziet binnen zijn organigram de functie van communicatiemedewerker.

OD2. Erfpunt ontwikkelt een eigen huisstijl en stelt een sprekende slogan op. Beide onderstrepen de kernwaarden van de identiteit en het imago van de organisatie.

A.2 | INTERNE COMMUNICATIE

Binnen Erfpunt zijn verschillende teams actief die opereren op verschillende terreinen binnen het brede onroerenderfgoedwerkveld: collectiebeheer, publiekswerking, inventarisatie, conservatie, onderzoek, beleid ... Om hun opdrachten tot een goed einde te brengen, is het belangrijk dat de teams en de collega's beschikken over goede interne communicatiekanalen die zowel de samenwerking als de creativiteit en innovatie stimuleren en bevorderen.

OD1. Inzetten op een goede informatiedoorstroom tussen teams en de collega's onderling. Openheid, dialoog en participatie zijn hier belangrijke sleutelwoorden.

- A.1 **Stafoverleg**. Om de twee weken vindt er een stafoverleg met de directeur en de teamverantwoordelijken plaats.
- A.2 Erfpunt organiseert 5 tot 6 **algemene overlegmomenten** per jaar voor alle medewerkers. De agenda wordt niet alleen door de staf samengesteld. Iedere collega kan agendapunten aanbrengen die het hele team aanbelangen. Naast een informerend deel – een stand van zaken van de (geplande) activiteiten van de teams en algemene werking (financiën ...) – wordt tijd genomen om ideeën/voorstellen voor te stellen en te bespreken.
- A3. De **Outlookagenda** wordt het instrument om intern te communiceren over verlopen, afspraken, vormingen, overlegmomenten, activiteiten, terreininterventies, plaatsbezoeken ...

- A.4 Het **advalvas-bord**. In de kantine van Erfpunt worden twee magneetborden voorzien. Naast een plaats voor algemene informatie (vakantieregeling, datum algemeen overleg ...) krijgt elk team plaats om info over hun eigen activiteiten te posten.
- A.5 Erfpunt voorziet een ideeënmuur binnen zijn werkruimten waarop werknemers vragen/ideeën kunnen posten en waar in alle vrijheid oplossingen of voorstellen kunnen worden geformuleerd.
- A.6 Een **open dialoog**. Verantwoordelijken maken tijd voor **persoonlijke gesprekken** met naaste medewerkers.

OD2. Om de interactie tussen collega's en teams onderling te optimaliseren, zet Erfpunt in op informele activiteiten (teambuildings, gezamenlijke ontbijten en lunches ...)

- A1. Erfpunt organiseert twee keer per jaar een **teambuilding** voor collega's. Ook vrijwilligers en losse medewerkers (gidsen of projectmedewerkers) kunnen worden uitgenodigd.
- A.2. Erfpunt last enkele keren per jaar een **informeel moment** voor het personeel in, zoals een gezamenlijk ontbijt of gezamenlijke lunch.
- A.3 Erfpunt gaat op zoek naar/voorziet ruimte voor informeel overleg.

Een Marokkaanse lunch met Nadia van het SteM'

A.3 | EXTERNE COMMUNICATIE

OD1. Erfpunt onderneemt stappen om meer zichtbaar te zijn op zijn thuisbasis, de kunst- erfgoedsite Zwijgershoek, in het werkveld en in de digitale wereld.

De kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek

- A.1. Meer zichtbaar zijn op de kunst- en erfgoedsite. Erfpunt neemt actief deel aan een kleine, informele werkgroep rond visibiliteit van de site. Die werkgroep streeft onder meer naar een duidelijk signalisatieplan op de site, een betere communicatie tussen de aanwezige organisaties/instellingen op de kunst- en erfgoedsite onderling en het uitwerken van gezamenlijke creatieve projecten in functie van het voorstellen van de eigen werking.
- A.2 Erfpunt investeert in vlaggen en raamstickers voor de gevelzijde in de Regentiestraat om de naam en werking meer in het straatbeeld te brengen.
- A.3 De stedelijke musea van Sint-Niklaas maken een beleidsplan voor 2019-2023 op. Bij bevraging van de stakeholders kwam de waarde van een open huis/ontmoetingsplaats duidelijk naar voor. Om dit alle kansen te geven, is de opmaak van een masterplan van de omgeving rond wonen, groen, horeca, kunst en erfgoed onontbeerlijk. Erfpunt wil als 'medebewoner' van de site dat masterplan mee vormgeven en samen met SteM en het CC Sint-Niklaas een open huis/ontmoetingsplaats te creëren.
- A.4 Erfpunt blijft een actieve participant en teammate van SteM (stedelijk museum Sint-Niklaas) en andere 'bewoners' van de kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek voor evenementen (maand van de archeologie, krokus- en herfstatieliers ...) en visualiseert die medewerking ook beter (bv. met behulp van een banner, beachflag, infoblokken ...).

On the field

- A1. Met fluo en wimpel. De inbreng van Erfpunt bij publieksgerichte projecten, terreinwerk en inventarisprojecten meer zichtbaar maken door fluohesjes, beachflags, infobord met slogan ...
- A2. Pop-up-expo: projecten (bv. werving vrijwilligers) of collecties in de spotlights zetten op een openbare plaats bij een van de participerende gemeenten.
- A3. Erfpunt neemt actief deel aan studiedagen en brengt onderzoeksresultaten en de eigen werking onder de aandacht. Ook het (mee) organiseren van studiedagen/inspiratiedagen/vorming ziet Erfpunt als een van zijn taken.

- A3. Erfpunt ontwikkelt een visie inzake publicatie van wetenschappelijke artikels.
- A.4 Erfpunt koppelt aan zijn werking creatieve initiatieven die de burger warm maken voor en doen nadenken over de toekomst van hun onroerend erfgoed.

Online

- A.1. Erfpunt start in samenwerking met Erfgoedcel Waasland een digitale nieuwsbrief op.
- A.2 Erfpunt communiceert sneller m.b.t. innovaties en realisaties (bv. link onderaan een mail)
- A.3 Erfpunt intensifieert zijn acties op sociale media (Facebook, Twitter, Instagram ...)
- A.4. Erfpunt voorziet op regelmatige basis een update van zijn website (eerste al in 2018).
- A.5 Erfpunt onderzoekt de nood aan digitale applicaties voor onroerend erfgoed.

OD. 2 Erfpunt profileert zich binnen het werkveld als een betrouwbare en gedegen partner.

Hierbij neemt Erfpunt de volgende initiatieven:

Algemeen

- A.1 Erfpunt blijft steeds goed op de hoogte van nieuwe bewegingen binnen het onroerenderfgoedwerkveld.
- A.2 Erfpunt blijft een actieve partner binnen het onroerenderfgoedwerkveld. In de dienstverlening wordt steeds de focus gelegd op kwaliteit. Ook innovatie en creativiteit krijgen bijzondere aandacht. Na realisatie van projecten wordt hierover via de juiste kanalen bericht.

Op bestuurlijk en ambtelijk niveau

- A.3 Erfpunt is 3 tot 4 keer per jaar een open huis voor vertegenwoordigers van de gemeenten en andere (overkoepelde) erfgoedorganisaties. Bij die overlegmomenten wordt gefocust op informeren, inspireren en expertise delen.
- A.4 Erfpunt onderzoekt de nood aan een overlegplatform/kwaliteitskamer voor onroerend erfgoed op regionaal en/of lokaal niveau.
- A.5. Op de bestuursvergaderingen van Erfpunt lichten de teams Beheer, Collectiebeheer en Onderzoek op regelmatige basis projecten/nieuwe initiatieven ... persoonlijk toe.

- A.6. Via heldere vergadernotulen en een uitgebreid jaarverslag brengt de raad van bestuur van Erfpunt openhartig verslag uit aan de burger, de Wase gemeentebesturen en andere erfgoedactoren.

Netwerken

- A.7 Erfpunt participeert in de oprichting van een netwerk voor intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten en onroerenderfgoeddepots waar samenwerking en expertisedeling de kern van de doelstellingen vormen.
- A.8 Erfpunt participeert actief en met een creatieve en innovatieve kijk in andere netwerken, werkgroepen, commissies, stuurgroepen ... met betrekking tot Waas onroerend erfgoed. De bedoeling is om via dit netwerk ook inspiratiedagen te organiseren, visies te ontwikkelen rond onroerenderfgoedbeleid ...
- A.9 Erfpunt is als onroerenderfgoedorganisatie geen eiland binnen de samenleving, maar neemt initiatieven als bruggenbouwer.

OD. 3 Door burgers in zijn werking te betrekken, enthousiasmeert Erfpunt hen voor het Waas onroerend erfgoed.

- A.1 Erfpunt bakt binnen de eigen werking terreinen voor vrijwilligerswerk af. Hierbij wordt niet alleen uitgegaan van de eigen noden, maar ook van de vraag 'hoe maak ik burgers enthousiast over het Waas onroerend erfgoed?'
- A.2 Het uitwerken van profielen van vrijwilligers.
- A.3 Erfpunt selecteert bewust bepaalde communicatiekanalen, afhankelijk van het profiel van de vrijwilligers.
- A.4 Erfpunt voorziet in voldoende opleiding en ondersteuning voor zijn vrijwilligers.
- A.5 Erfpunt maakt via verschillende kanalen (nieuwsbrief, sociale media, inspiratie- of studiedag ...) ook de resultaten van het vrijwilligerswerk bekend.
- A.6 Erfpunt ondersteunt private initiatieven rond (de ontsluiting van) onroerend erfgoed (door expertise te delen, advies te geven rond communicatie en via stimulanssubsidies).
- A.7 Erfpunt denkt samen met Erfgoedcel Waasland na over het creëren van een 'Wase erfgoedprijs'.

2.4.5. COMMUNICATIEPLAN IN ACTIE

Op 15 november keurde de raad van bestuur het communicatieplan van Erfpunt goed. Hieronder volgt een bloemlezing van de actiepunten in 2017, maar elders in het jaarverslag zijn nog meer actiepunten terug te vinden.

Algemeen

- Aanwerving eigen communicatiemedewerker: op 15 november gaf de raad van bestuur groen licht voor de opstart van de aanwervingsprocedure voor een eigen communicatiemedewerker (halftijds). Bedoeling is om in het voorjaar 2018 deze nieuwe medewerker aan te werven.

Interne communicatie

- De opstart van een algemene outlookagenda waarin collega's hun afspraken, verlofdagen, vorming en vergaderingen inplannen.
- Advalvasbord: via twee magneetborden in de kantine kunnen teams een update geven over of een teaser lanceren rond hun projecten.

Externe communicatie

- Signalisatieplan in SteM: in 2017 werd in samenspraak met Erfpunt het signalisatieplan voor de kunst- en erfgoedsite Zwijgershoek gefinaliseerd.
- Vlaggen aan gevelzijde dienst ruimten Erfpunt: een eerste aanzet om onze organisatie meer zichtbaar te maken in het straatbeeld.
- Digitale nieuwsbrief: Erfpunt startte in samenwerking met erfgoedcel Waasland een digitale nieuwsbrief op met nieuws over erfgoed in al haar facetten. De nieuwsbrief is opgedeeld in drie rubrieken:
 - erfpunt en erfgoedcel in actie: hier berichten Erfpunt en Erfgoedcel Waasland over hun eigen werking;
 - erfgoed in het Waasland: in deze rubriek komen projecten van diverse erfgoedspelers in het Waasland aan bod;
 - en verder, algemeen erfgoednieuws: wijzigingen in regelgeving, aankondigingen van vormingen op bovenlokaal niveau rond erfgoed, promotie van Vlaamse evenementen rond erfgoed ... worden hier onder de aandacht gebracht.
- Logo op werkkledij: dit jaar ontving elke medewerker van erfpunt een fluohesje en een polo met het logo van de organisatie. Leden van het team Onderzoek kregen ook T-shirts met het logo van Erfpunt.

- Teams op bestuursvergaderingen: op een van de bestuursvergaderingen van Erfpunt in 2017 lichtte het team Beheer zijn ambities, projecten en nieuwe initiatieven persoonlijk toe.
- Voorbereiden vernieuwing website: in functie van de vernieuwing van de eigen website in 2018 werden de aanwezige rubrieken en hun inhoud geëvalueerd.

2.5. ORGANISATIE EN FINANCIERING

S. Tegen eind 2017 wordt een gedegen personeelsformatie en -beleid uitgewerkt voor de nieuwe organisatie, vergezeld van een realistisch business- en financieringsplan.

O.1. Investeren in een degelijk personeelsbeleid met als doel betrokken/geëngageerde medewerkers te krijgen.

A.1.) Personeelsbeleid Erfpunt – kiezen voor duurzaamheid.

Op de eerste bestuursvergadering van dit dienstjaar (d.d. 01.02.2017) keurde de raad van bestuur diverse aandachtspunten (resultaten van een bevraging in 2016, zie jaarverslag 2016, p. 50-52) voor een eigen strategisch en duurzaam personeelsbeleid goed.

Die aandachtspunten werden later in het jaar in een voorstel van personeelsbeleidsplan gegoten, dat op de raad van bestuur van 13 september 2017 werd voorgelegd en goedgekeurd.

Erfpunt liet zich inspireren door het ROC-model waarbij R staat voor respect, O voor omgevingsbewustzijn en C voor continuïteit.

2.5.1. DE BOUWSTENEN VAN ONS STRATEGISCH EN DUURZAAM PERSONEELSBELEID

1 | RESPECT

Respect vormt de basis van ons personeelsbeleid. Door aandacht te besteden aan het aanwezige talent, in te zetten op welzijn en gezondheid en het bevorderen van betrokkenheid, wil Erfpunt een solide basis creëren voor zijn personeel.

AANDACHT VOOR TALENT

Erfpunt brengt sterkten en interesses van medewerkers in kaart. Die achtergrondinformatie is belangrijk voor het toewijzen van medewerkers aan de juiste functie/teams om zo tot een gestroomlijnde personeelsformatie en werking te komen.

Verder neemt Erfpunt initiatieven rond het versterken of verder ontwikkelen van de aanwezige sterktes en interesses bij zijn medewerkers. Personeel dat voldoende wordt ondersteund, zal zich immers gemakkelijker engageren om uitdagende doelstellingen en ambities te realiseren. Door het aanbieden van vorming kan een medewerker zich ook verder ontplooien en zo een meerwaarde voor onze organisatie betekenen.

Onze organisatie besteedt ook aandacht aan aanstormend talent. Erfpunt creëert daarom stageplaatsen en projectplaatsen bij zijn verschillende teams waar studenten en beginnende professionals niet alleen relevante werkervaring kunnen opdoen voor hun verdere carrière binnen het onroerenderfgoedwerkveld, maar ook ruimte krijgen om creatieve en innovatieve ideeën aan te leveren.

WELZIJN EN GEZONDHEID

De gezondheid van de medewerkers ligt Erfpunt nauw aan het hart. Een goede gezondheid is het fundament van een optimaal werkvermogen en helpt zo mee aan een duurzame inzetbaarheid van werknemers. Met een reeks van kleine initiatieven wil Erfpunt een grote bijdrage aan het welzijn van zijn personeel leveren.

VERHOGEN VAN BETROKKENHEID

Om het beste uit zijn medewerkers naar boven te halen, zet Erfpunt in op de volgende engagementdrivers:

BETROKKENHEID

Het personeel werd nauw betrokken bij het herdefiniëren van de missie en visie van onze organisatie (van louter archeologische erfgoedzorg naar onroerenderfgoedzorg, van statische naar dynamische werking, van gesloten naar open werking ...). Tal van aangereikte ideeën en voorstellen – zoals inzetten op onderzoek, uitbouw tot expertisecentrum, aandacht voor creativiteit en innovatie – werden meegenomen en in onze missie en visie geïntegreerd.

Door deze mogelijkheid te bieden, is de missie en visie van Erfpunt ook hun missie en visie. Erfpunt blijft zijn medewerkers ook betrekken bij het uitwerken van strategieën om zijn missie te verwezenlijken.

De bestaande teams binnen de organisatie zijn zelfsturende teams, waar de teamleden gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het realiseren van hun doelstellingen, takenpakket en dienstverlening. Erfpunt ziet deze combinatie van uitvoering en verantwoordelijkheid als een kans om de betrokkenheid van de medewerkers en de kwaliteit van de dienstverlening te verhogen.

OPEN CULTUUR

Erfpunt biedt steeds een luisterend oor aan zijn werknemers (en externen natuurlijk) voor ideeën, voorstellen en initiatieven met betrekking tot de dagelijkse werking.

WAARDERING EN ERKENNING

Leidinggevenden binnen Erfpunt hebben aandacht voor het werk van hun medewerkers en tonen ook hun waardering hiervoor. Medewerkers die de nodige erkenning en waardering ontvangen, krijgen vleugels. Positieve feedback geeft immers een energieboost.

2 | OMGEVINGSBEWUSTZIJN – MET DE BLIK NAAR BUITEN

Het bijzondere aan een strategisch en duurzaam personeelsbeleid is het externe perspectief. Erfpunt houdt de vinger aan de pols inzake de vele ontwikkelingen binnen² en buiten³ de organisatie. De uitdaging voor Erfpunt is om deze interne en externe bewegingen naar kansen en strategische acties te vertalen. Empowerment⁴ is hierbij een belangrijke tool.

Erfpunt onderscheidt vier niveaus binnen de bouwsteen omgevingsbewustzijn:

- de werknemer in zijn/haar ruimere sociale rol;
- de verschillende teams binnen de organisatie;
- de externe stakeholders binnen het werkveld;
- de samenleving.

DE WERKNEMER IN ZIJN/HAAR RUIMERE SOCIALE ROL

Het creëren van een goede balans⁵ tussen privé en werk is een gedeelde verantwoordelijkheid tussen werknemer en werkgever.

Erfpunt ondersteunt zijn medewerkers bij het vinden van een goede balans tussen privé en werk door het integreren van nieuwe werkstructuren in de dagelijkse werking, zoals o.m. thuiswerk en flexibel werken. Hierover worden via het eigen arbeidsreglement duidelijke afspraken gemaakt, zodat de grens tussen privé en werk steeds scherp wordt gesteld.

Erfpunt creëert met behulp van goede afspraken ook ruimte voor individuele accenten binnen de jobinhoud van elke medewerker.

² Binnen de periode 2016-2020 zal onze organisatie een hele ommekeer maken: de omschakeling van louter archeologische erfgoedzorg naar onroerenderfgoedzorg, de professionalisering van het eigen collectiebeheer, het nieuw archeologietraject, het uitgroeien tot een centraal aanspreekpunt ...

³ Op lokaal, regionaal en Vlaams niveau zijn er zich verschillende nieuwe tendensen aan het ontwikkelen of ze zijn in realisatie: bv. rond ruimte en wonen, regionaal bestuur (nieuwe rol provincies, milieubewustzijn, een geïntegreerd en integraal onroerenderfgoedwerkveld ...

⁴ Empowerment is een vorm van zelfsturing, hetzij door medewerkers van een organisatie onderling, hetzij door medewerkers in samenwerking met partners. Hierbij worden doelen gesteld en beslissingen genomen binnen aangegeven kaders (in samenspraak met de raad van bestuur van de organisatie) en wordt er zelf verantwoordelijkheid gedragen voor eigen prestaties.

⁵ Erfpunt hanteert hierbij de brede definitie, die stelt dat werk-privé balans 'de algemene evaluatie is die medewerkers maken over hoe succesvol zij zijn in en hoe tevreden zij zijn met hun verschillende rollen thuis en op het werk'.

Binnen Erfpunt heerst een organisatiecultuur die **een positieve werksfeer** uitstraalt. Alle medewerkers werken hieraan mee en besteden aandacht aan de wijze waarop ze met elkaar omgaan. Discriminatie, handtastelijkheden, grove schuttingstaal, bedreigingen, kwaadsprekerij, roddel en pesterijen krijgen geen plaats binnen onze organisatie. Conflicten worden in alle sereniteit en met respect uitgepraat.

Werknemers binnen Erfpunt kunnen ook zelf stappen zetten om de werkomgeving te verbeteren, door op een positieve manier en met de nodige portie optimisme tegen veranderingen binnen de organisatie aan te kijken, en ideeën aan te brengen die de werksfeer verder kunnen verbeteren.

DE VERSCHILLENDE TEAMS BINNEN ERFPUNT

Erfpunt telt vijf **zelfsturende teams**⁶ die elk een aspect binnen onroerenderfgoedzorg of de dagdagelijkse werking voor zich nemen.

Onze zelfsturende teams zijn geen eilanden op zich die zich enkel richten op de eigen noden en doelstellingen, maar cruciale onderdelen van een radarwerk met een gemeenschappelijk doel.

Om tot een **optimale samenwerking** tussen deze teams te komen, bouwt Erfpunt de nodige bruggen en informatiekanalen tussen de teams zodat iedereen voldoende op de hoogte blijft van elkaars successen en uitdagingen. Ook wordt continu bekeken waar er mogelijkheden zijn tot samenwerking. Door de expertise van de verschillende teams te bundelen, vergroot immers de actieradius van de organisatie binnen het werkveld.

DE STAKEHOLDERS IN HET WERKVELD

Als intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst heeft Erfpunt de opdracht om binnen het Waasland de vele stakeholders in het werkveld te **verbinden, inspireren en versterken**, en dit in de ruimste zin van het woord.⁷

⁶ Erfpunt telt een team Beheer, Onderzoek, Conservatie en Collectiebeheer en algemene werking.

⁷ Erfpunt maakt hierbij geen onderscheid tussen cultureel en onroerend erfgoed.

Hiervoor onderneemt onze organisatie de volgende acties:

- het creëren van informatiekkanalen naar haar gemeenten/stakeholders toe om hen voldoende te informeren inzake tendensen die het onroerenderfgoedwerkveld beïnvloeden;
- het organiseren van inspiratiemomenten waarop verschillende actoren elkaar kunnen ontmoeten en elkaar inspireren;
- het ondersteunen van aanwezige initiatieven met betrekking tot onroerend erfgoed.

Erfpunt voorziet ook mogelijkheden om burgers te laten participeren in zijn werking.

DE SAMENLEVING

Erfpunt wenst ook zijn bijdrage te leveren aan maatschappelijke uitdagingen buiten zijn werkveld. Daarom neemt Erfpunt binnen zijn personeelsbeleid initiatieven rond duurzaamheid en diversiteit.

Een duurzaam personeelsbeleid is actief op drie domeinen: **ecologisch** (duurzame aankopen, verminderen ecologische voetprint, aanmoedigen gebruik openbaar vervoer, verminderen afval ...), economisch (maatschappelijk verantwoord ondernemen) en **sociaal** (ondersteunen van organisaties die streven naar eerlijke verdeling van rijkdom en welzijn en solidariteit tussen rijke en arme landen).

Diversiteit is een realiteit, ook binnen Erfpunt. Er zijn verschillen in o.m. leeftijd, gender en socio-economische status. Die verscheidenheid wordt als een meerwaarde binnen onze organisatie ervaren. Erfpunt hanteert daarom steeds een open geest bij het aanwerven van personeel. Medewerkers worden aangeworven omwille van hun competenties, diploma en talent, los van leeftijd, culturele en sociale achtergrond, gender of seksuele geaardheid.

A.2 | CONTINUÏTEIT

Erfpunt zette enkele jaren geleden zijn eerste stappen als **lerende organisatie**⁸. Dankzij de aanwezige flexibiliteit en motivatie kon de organisatie worden omgevormd tot een hedendaagse onroerenderfgoedorganisatie en werd haar concurrentiekracht verhoogd.

Erfpunt stimuleert zijn personeel om de ambitie van lerende organisatie hoog te houden door ruimte te bieden voor creativiteit en de medewerkers zowel te ondersteunen als uit te dagen, om zo de dagelijkse werking en doelen te blijven verbeteren, vernieuwen en ontwikkelen.

2.5.2. ACTIEPLAN

Het personeelsbeleid van Erfpunt heeft pas kans op slagen wanneer ook actie wordt ondernomen. Daarom werd tevens een actieplan uitgewerkt rond de basiswaarden respect, omgevingsbewustzijn en continuïteit.

Rond de volgende doelstellingen binnen dit plan werd reeds actie ondernomen:

1 | RESPECT

INZETTEN OP TALENT

- De nodige personeelsformatie van de organisatie opstellen: in samenwerking met de stafleden werd een optimale personeelsformatie uitgewerkt.
- Het systeem van functionerings- en evaluatiegesprekken aanpassen naar meer screening van competenties, talenten en vaardigheden conform de waarden van de organisatie: een eerste gesprek voor het uitwerken van een systeem van screening en het opvolgen van doelstellingen werd eind 2017 ingepland.
- Voldoende budget voor vorming en studiedagen voorzien: in totaal werd 5.250 EUR aan vormingsbudget voorzien. *
- Contacten leggen met diverse onderwijsinstellingen i.f.v. stageplaatsen.

⁸ Een lerende organisatie is een organisatie die in staat is zich permanent te verbeteren, te vernieuwen en te ontwikkelen.

WELZIJN EN GEZONDHEID

- Griepvaccinatie wordt vanaf 2017 gratis aangeboden aan het personeel.
- Aanstellen gezondheidscoach op het werk: mevrouw Inez Cool werd binnen het team aangesteld als gezondheidscoach.
- Aanbieden van fruit en soep op het werk: sinds het najaar van 2017 wordt wekelijks een fruitpakket aan het personeel ter beschikking gesteld. Tijdens de wintermaanden wordt op dinsdag en donderdag soep voorzien.
- Invoeren van verplichte middagpauze (tijdsregistratie: vanaf oktober 2017).
- Aanpassen menu ontbijt- of lunchvergaderingen.

VERHOGEN BETROKKENHEID

- via diverse overlegmomenten (algemeen overleg, stafoverleg, inspiratiedagen, brainstorm, informele gesprekken ...) medewerkers betrekken bij het invullen van beleidskeuzes (strategische doelstellingen), jaardoelstellingen ...;
- ideeënbox voorzien.

2 | OMGEVINGSBEWUSTZIJN

DE WERKNEMER IN ZIJN/HAAR RUIMERE SOCIALE ROL

- systeem van arbeidsregistratie integreren in dagelijkse werking en systeem van glij- en stamtijden voorzien: sinds 4de kwartaal van 2017 in werking gesteld;
- systeem van thuiswerk integreren in de dagelijks werking.

DE VERSCHILLENDE TEAMS BINNEN DE ORGANISATIE

- intern communicatieplan uitwerken en laten goedkeuren (zie JV 2017, p. 59 A.2 |);
- voldoende communicatiekanalen voorzien: moodboard in de kantine, stafoverleg, teambuilding, informele activiteiten;
- actuele informatie over inkomsten en uitgaven beschikbaar maken via algemeen overleg.

DE EXTERNE STAKEHOLDERS BINNEN HET WERKVELD

- uitwerken en laten goedkeuren van het extern communicatieplan (zie p. 61 A.3 |);
- ideeën uitwerken voor het werven van en werken met vrijwilligers.

DE SAMENLEVING

- Aanwerven met een open geest (onderschrijven van het principe van aanwerven omwille van competenties, diploma en talent, los van leeftijd, culturele en sociale achtergrond, gender of seksuele geaardheid); dit statement is vanaf nu de grondslag van elke aanwervingsprocedure.
- Ecologisch:
 - Aanmoedigen gebruik openbaar vervoer: in 2017 sloot Erfpunt met de NMBS een contract voor derdebetalersregeling af. Bijna de helft van onze medewerkers maakt gebruik van het openbaar vervoer. Via dit contract kan Erfpunt abonnementen aanvragen voor zijn personeel voor 1, 3 of 12⁹ maanden.
 - Er zijn verschillende voordelen aan dit contract verbonden:
 1. Bij een jaarabonnement moeten slechts 10 in plaats van 12 maanden worden betaald.
 2. Eventuele prijsstijgingen worden in het lopende jaar niet doorgerekend.
 3. Bij ouderschapsverlof, langdurig ziekteverlof of tijdskrediet kan het abonnement worden 'bevroren'.
 4. Net als autonome gemeentebedrijven kunnen intergemeentelijke samenwerkingsverbanden rekenen op het gunsttarief van de privésector, namelijk dat de NMBS de bijdrage van de werknemer op zich neemt, met name 20%;
- Maatschappelijk betrokken:
 - Jaarlijkse/tweejaarlijkse actie rond een goed doel organiseren: in 2017 sloot Erfpunt zich aan bij een initiatief van de poetsploeg van de stad Sint-Niklaas en werd een heerlijke lunch genuttigd voor hun goed doel n.a.v. de warmste week. Tevens startte Erfpunt met een doppenactie voor blindegeleidenhonden en broedt een medewerker een project uit voor ouderen (toekomstig erfgoed);
 - Aankoop presentiecadeaus, drank op recepties en in de kantine via organisaties die strijden voor eerlijke handel: Erfpunt kocht als presentiecadeau onder meer cadeaucheques van Oxfam en bij de receptie van de jaarlijkse gemeenteraadscommissie werd fruitsap en wijn van Oxfam geschonken.

⁹ Bij jaarabonnementen moet Erfpunt slechts 10 i.p.v. 12 maanden betalen.

3 | CONTINUÏTEIT

- tijd vrijmaken voor innovatieve studiedagen.

OPTIMALISEREN ORGANOGRAM

Instroom1 – aanwerven erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed

Getrouw aan de eerste strategische doelstelling van ons beleidsplan (expertise) werden de hiaten in onze expertise in kaart gebracht. De resultaten van dit intern onderzoek waren overduidelijk. Indien Erfpunt zijn rol als onroerenderfgoeddienst wil waarmaken, is de aanwerving van een erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed met een master architect/ingenieur-architect/ruimtelijke planner/erfgoedstudies, en bij voorkeur een diploma monumentenzorg of met relevante ervaring uit het werkveld, een must.

Erfpunt mocht eind januari 2017 in totaal 19 sollicitaties voor de vacature erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed ontvangen. Uiteindelijk slaagden drie kandidaten. Op 24 juli 2017 startte de heer Jan De Kesel bij het team Beheer. Zijn knowhow inzake herbestemmen, zijn ervaring in restauratiedossiers en beheersplannen en zijn innovatieve kijk op onroerend erfgoed zijn echt een meerwaarde voor Erfpunt.

Instroom 2 – goedkeuren aanwervingsprocedure communicatiemedewerker

Het afgelopen jaar is duidelijk gebleken dat het verdelen van communicatieopdrachten en -taken onder de directeur en de verantwoordelijken van de teams geen haalbare kaart is. Het takenpakket van deze medewerkers binnen de organisatie is van dergelijke orde dat vooral de externe communicatieacties achterwege worden gelaten, wat niet gunstig is voor een jonge onroerenderfgoedorganisatie die een deel van de inkomsten moet generen uit betalende dienstverlening en actief op zoek is naar vrijwilligers. Een oplossing op korte termijn was hier hoogdringend aan de orde. Bijgevolg stemde de raad van bestuur in met de aanwervingsprocedure voor een halftijdse communicatiemedewerker. De aanwerving van dit nieuw personeelslid is voorzien in het voorjaar van 2018.

INTEGRALE KWALITEITSZORG

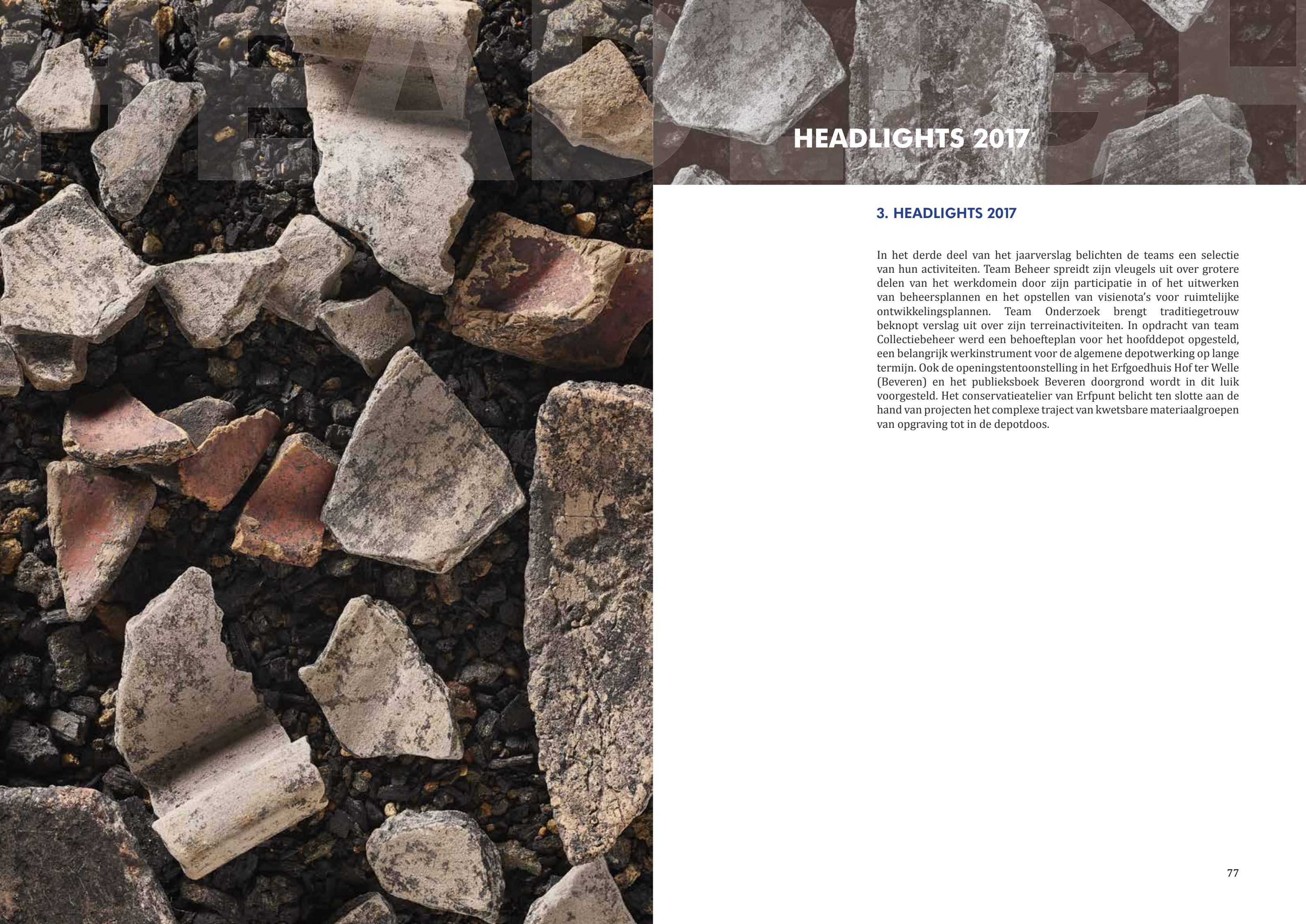
- Om de efficiëntie binnen de administratie te verhogen, werden volgende acties ondernomen:
 - Invoeren digitaal arbeidsregistratiesysteem: Tot het eind van het derde kwartaal van 2017 gebeurde de registratie van prestaties, fietsvergoedingen, verlof/verlet, overuren en het berekenen van maaltijdcheques binnen de eigen administratie nog steeds op papier, wat heel wat tijdsinvestering vroeg. Omwille van tijdsefficiëntie werd er daarom overgeschakeld naar een digitaal arbeidsregistratiesysteem (inclusief optie maaltijdcheques en fietsvergoeding) dat ook wordt gebruikt door de personeelsadministratie binnen de stad Sint-Niklaas. Die omschakeling bracht met zich mee dat variabele werktijd en het sporadisch thuiswerk van medewerkers moesten geformaliseerd worden in de nodige voorschriften.
 - Aanwerven projectmedewerker archivering: In december 2017 startte de heer Bart Cornel als projectmedewerker voor archivering. Met het vertrek van de heer Jean-Pierre Van Roeyen bleef immers een groot deel van het oud archeologisch archief (projecten van de heer Van Roeyen en van voormalig directeur Van Hove) ongeordend achter. Dit archief zal de komende zes maanden grondig onder handen worden genomen door de heer Cornel.

0.2. Uitwerken van een financieringsplan voor de komende 10 jaar in functie van werkzekerheid.

1. Evaluatie pilootproject beheersplan: Zoals voorzien werd in de tweede helft van 2017 een evaluatie gemaakt van het pilootproject beheersplannen (kasteel Wissekerke te Bazel). Het traject werd over heel de lijn positief geëvalueerd. Hierdoor kan het team Beheer ook een start maken met betalende dienstverlening naar de gemeentelijke participanten.

Erfpunt zal instaan voor de opmaak van beheersplannen voor de participerende gemeenten (niet voor particulieren zodat de privémarkt niet verstoord wordt). Voorlopig zal het team Beheer zich tot één beheersplan per jaar per gemeente beperken. Indien er echter grotere interesse zou zijn bij de participerende gemeenten, kan dit aanbod uitgebreid worden, door het in dienst nemen van een bijkomende werkracht (projectassistent).

2. Tevens bekeek het team Beheer diverse kansen binnen de dienstverlening 'Consultancy' of gespecialiseerd advies op maat (bv. werven opvolgen).

HEADLIGHTS

HEADLIGHTS 2017

3. HEADLIGHTS 2017

In het derde deel van het jaarverslag belichten de teams een selectie van hun activiteiten. Team Beheer spreidt zijn vleugels uit over grotere delen van het werkdomein door zijn participatie in of het uitwerken van beheersplannen en het opstellen van visienota's voor ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Team Onderzoek brengt traditiegetrouw beknopt verslag uit over zijn terreinactiviteiten. In opdracht van team Collectiebeheer werd een behoefteplan voor het hoofddepot opgesteld, een belangrijk werkinstrument voor de algemene depotwerking op lange termijn. Ook de openingstentoonstelling in het Erfgoedhuis Hof ter Welle (Beveren) en het publieksboek Beveren doorgrond wordt in dit luik voorgesteld. Het conservatieatelier van Erfpunt belicht ten slotte aan de hand van projecten het complexe traject van kwetsbare materiaalgroepen van opgraving tot in de depotdoos.

3.1 TEAM BEHEER

3.1.1. ERFGOEDVISIENOTA BAZEL-CENTRUM

In het kader van de opmaak van het RUP Bazel-Centrum werd aan de cel Beheer gevraagd om een erfgoedvisienota uit te werken. Dat gebeurde op vraag van de gemeente Kruibeke, ingegeven door het advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed. De nota werd door Interwaas, de ontwerper van het RUP, geïmplementeerd in het RUP en vertaald naar stedenbouwkundige voorschriften. De opmaak van de nota wordt aanzien als een aanvullende dienstverlening van de cel Beheer en wordt als consultancyopdracht gefinancierd door de gemeente Kruibeke.

Vier deelzones vormen samen het RUP:

- deelzone Koningin Astridplein – Dorpstraat (dorpskern);
- deelzone Weispoel : Oud Hospitaal;
- deelzone Kasteelparking;
- deelzone Rupelmondestraat 66;
- deelzone Kruibekestraat 4.

Na inventarisatie van alle bouwkundige entiteiten volgde een waardering van de erfgoedwaarde van elk van de items, volgens de erfgoedwaarderingsklassen die ook in Brugge worden gehanteerd en door het Agentschap Onroerend Erfgoed als relevant worden beschouwd. Ze vormen de basis voor een gefundeerde erfgoedvisie.

Na finale interne terugkoppeling en plenair overleg ging het RUP Bazel-Centrum in openbaar onderzoek.

3.1.2. BEHEERPLANNEN

Naast de basiswerking voorziet de deelcel beheer ook in de opmaak van beheerplannen binnen de regio Waasland. Hiervoor wordt geput uit de rijke kennisbasis met betrekking tot onroerend erfgoed in de regio. Vertrekkend vanuit de aanwezige erfgoedwaarden en een creatief proces rond hernieuwde functieomschrijving en herbestemming werkt Erfpunt samen met de eigenaar(s) een beheersplan uit dat kansen schept voor de toekomst. Erfpunt levert een praktisch draaiboek met houvast voor de toekomst.

A.1 | BAZEL - KASTEELDOMEIN WISSEKERKE

In 2017 werd de complexiteit van het beheersplan voor het kasteeldomein Wissekerke in Bazel duidelijk.

Het erfgoedluik van het beheersplan werd gefinaliseerd.

Het natuurluik (het Agentschap Natuur en Bos verwacht een uitgebreid bosbeheersplan) kan door langdurige afwezigheid van de milieuambtenaar pas opgeleverd worden in 2018. Erfpunt adviseert bij de aanstelling van een landschappelijk studiebureau.

- Diverse eigenaars (15 in totaal) werden geconsulteerd en bevroegd naar hun toekomstplannen en visie.
- De aanloop naar de opstart van het grootschalig toeristisch project 'Van Steen tot Steen - kastelen langs de Schelde' (geïnitieerd door Toerisme Vlaanderen) resulteert in concrete bestemmings- en herbestemmingsvraagstukken met een grote impact op het domein en de omgeving. Op aangeven van Erfpunt wordt het Team Vlaams Bouwmeester (Christa De Wachter en Oda Walpot) betrokken in de gesprekken. Erfpunt zorgt ervoor dat de specifieke en meer ruimtelijke erfgoedwaarden aandacht krijgen in het dossier.
- Martijn Willems, student Erfgoedstudies aan de Universiteit Antwerpen, finaliseert de inventaris en waardering van de erfgoeditems op het domein.
- Op diverse momenten wordt het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Kruibeke ingelicht over de vordering van het dossier.
- De draftversie van het beheersplan, opgemaakt door Erfpunt, werd op 16 november besproken met de toen nog bevoegde erfgoedconsulenten Onroerend Erfgoed Ben Boone en Jean-Yves

De Clippel. Er waren geen grote opmerkingen op de draftversie. Het Agentschap kon met het merendeel van de voorstellen van Erfpunt akkoord gaan. Op verschillende vragen werden antwoorden geformuleerd door het Agentschap.

A.2 | KEMZEKE - GEMEENTEHUIS

Op 27 februari 2017 vond een eerste plaatsbezoek plaats.

Erfpunt heeft vervolgens een offerte voor de opmaak van een beheersplan opgesteld. Die offerte is goedgekeurd op 26 september 2017. Vervolgens werd op 20 oktober 2017 tijdens een plaatsbezoek de visie en eisen met erfgoedconsulent Onroerend Erfgoed, Hannes Pieters, besproken. Het beheersplan is ondertussen grotendeels opgesteld door Erfpunt. In 2018 zal dit beheersplan afgewerkt worden en besproken worden met de nieuwe bevoegde erfgoedconsulent Onroerend Erfgoed Anne Dompas.

A.3 | WAASMUNSTER - KASTEELDOMEIN BLAUWENDAEL

Op 24 april 2017 werd Erfpunt uitgenodigd door het college van burgemeester en schepenen om toelichting te geven bij de opmaak van een beheersplan.

De wetgeving Natuur en Bos is in 2017 gewijzigd maar werd pas vrij laat ook effectief bekrachtigd. Door de onduidelijkheden betreffende de inpasbaarheid van het door Natuur en Bos vereiste 'Geïntegreerd Beheersplan' en het door Onroerend Erfgoed gevraagde 'Beheersplan' kon er in 2017 geen offerte opgesteld worden.

Aangezien Erfpunt niet voldoende expertise heeft om het deel Landschap in het Beheersplan op zich te nemen, is Erfpunt op zoek gegaan naar een mogelijke externe partner. Om een correcte offerte te kunnen verkrijgen was het echter noodzakelijk om de concrete vereisten te kunnen definiëren. Ondanks de verschillende contacten met Natuur en Bos en gezien de nieuwe erfgoedconsulenten Onroerend Erfgoed in 2018, bleek het niet mogelijk om duidelijk de randvoorwaarden af te bakenen en werd de opmaak van de finale offerte noodgedwongen naar 2018 verschoven.

A.4 | TEMSE – O.L.V.-KERK

Op 6 juni 2017 werd Erfpunt uitgenodigd door de gemeente Temse en het kerkbestuur om toelichting te geven bij de opmaak van een beheersplan. Het overleg vond plaats in het bijzijn van Ben Boone, bouwkundig erfgoedconsulent van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Op vrijdag 28 juli 2017 was er een eerste overleg tussen de nieuwe bouwkundig erfgoedconsulent van Erfpunt en de voorzitter van de

Kerkfabriek van de O.L.V.-kerk te Temse (Harry Illegheems). Erfpunt heeft vervolgens meegeholpen met de opmaak van het bestek voor de aanstelling van een ontwerper voor de opmaak van een beheersplan en restauratiewerken. In samenwerking met de gemeente Temse kon het aanbestedingsdossier na twee vergaderingen worden gefinaliseerd. De aanbesteding zal begin 2018 georganiseerd worden.

A.5 | TEMSE – BEGRAAFPLAATS TEMSE

Op 28 november was er een overleg tussen de gemeente Temse en Erfpunt: Erfpunt werd gevraagd dringend een offerte te bezorgen. Op 18 december werd deze offerte goedgekeurd. Zoals afgesproken zal Erfpunt in het voorjaar van 2018 met de opmaak van het beheersplan starten.

3.1.3. GGA'S – GEBIEDEN GEEN ARCHEOLOGIE

Voor de opmaak van de kaart van gebieden waarin, op basis van waarnemingen of feiten, geen archeologisch erfgoed (meer) te verwachten valt, werden in 2017 alle niet-historische waterlopen en -partijen van Sint-Gillis-Waas in kaart gebracht. Deze dienen nog te worden aangevuld met de zones waarin grondstoffenontginning (bv. kleigroeven ...) plaatsvond, en gebieden die reeds volledig archeologisch werden onderzocht en waar bijgevolg geen archeologische sporen meer moeten worden verwacht.

De opmaak van die zogenaamde GGA-kaart heeft belang omwille van de specifieke rechtsgevolgen die eraan gekoppeld zijn. Bij een stedenbouwkundige vergunning of bij een verkavelingsvergunning moet in sommige gevallen immers een bekrachtigde archeologienota worden gevoegd. Dat moet nooit als de ingreep in de bodem waarvoor de stedenbouwkundige vergunning of de verkavelingsvergunning wordt aangevraagd, volledig valt binnen een gebied dat op deze kaart is aangeduid.

De gemeente Sint-Gillis-Waas was in deze een pilootproject. In 2018 zal verder werk worden gemaakt van de afbakening van genoemde verstoorde zones in de overige partnergemeenten. Hiervoor zal onder meer worden voorzien in een uitgebreidere GIS-licentie en -opleiding voor de betrokken medewerkers.

3.2. TEAM ONDERZOEK

In 2017 voerde de cel Onderzoek in totaal 56 projecten uit. 37 projecten, of 66% hiervan waren in opdracht van private partners. De overige projecten werden uitgevoerd in opdracht van deelnemende gemeenten. Het grootste deel hiervan was in opdracht van Sint-Niklaas (9) en Beveren (5). De overige onderzoeken werden uitgevoerd voor Stekene (2), Kruibeke (2) en Sint-Gillis-Waas.

Van alle onderzoeken dienden 44 rapporten bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed. 41 rapporten werden van de eerste keer bekrachtigd, 3 andere rapporten werden bekrachtigd na beperkte aanpassingen. 12 onderzoeken waren niet onderhevig aan bekrachtiging, hetzij omdat het onderzoeken volgens het oude systeem betrof, hetzij omdat het opgravingen betrof waarbij de opgravingverslagen niet bekrachtigd moeten worden.

3.2.1. ONDERZOEKEN VOLGENS HET OUDE SYSTEEM

A.1 | RIEME – AVRIJEVAART

Prospectie met ingreep in de bodem: 21 – 24 augustus 2017

Dossiernummer: 2017/153

Locatie: Evergem, afdeling 4, sectie C, perceel 856b, 289/2, 275/2, 210a, 185/2, 117/2, 259/2 en 1099c, 1099e, 186b, 185c, 157b, 156b, 153b, 154c, 124a, 123a, 117c, 108a, 88a, 86a, 78a, 76d 856/2d, 857b, 856e, 854a, 853a, 814e, 291/2, 1097a, 283a, 282a, 275, 1099a, 1098a, 266a, 260a, 1098b, 1099b (allen deels)

In het kader van het Landschapsinrichtingproject Gentse Kanaalzone – Koppelingsgebieden, fase 1, meer bepaald het koppelingsgebied Rieme-Zuid, werd door het Agentschap Onroerend Erfgoed een prospectie met ingreep in de bodem geadviseerd (fig. 1). Het archeologisch potentieel werd op basis van de aanwezigheid van diverse gekende sites in de nabije en ruimere omgeving van het onderzoeksterrein hoog ingeschat. Ondanks de goede bewaringstoestand van het eventuele bodemarchief leverde het onderzoek niettemin slechts een drietal sporen op, die bovendien aan landbewerking of -indeling te relateren zijn. Bij gebrek aan vondstenmateriaal kon geen van de aangetroffen sporen nader gedateerd worden dan vermoedelijk postmiddeleeuws.

Op basis van de aard en de densiteit van de sporen wordt een vervolgonderzoek in de vorm van een vlakdekkende opgraving dan ook niet relevant geacht.

Fig. 1. Overzichtsfoto werkput 3

A.2 | TURNHOUT – SMISKENSSTRAAT

Vlakdekkende opgraving: 23 februari – 6 maart 2017
Dossiernummer: 2017/024
Locatie: Turnhout, afdeling 3, sectie O, percelen 708C2 en 708E2

In het kader van de realisatie van nieuwe woongelegenheden werd er een archeologische opgraving uitgevoerd ter hoogte van een voormalig fabrieks- en kantorencomplex in de Smiskensstraat te Turnhout. Tijdens een archeologisch vooronderzoek in 2016 werd hier immers een bootvormige gebouwplattegrond aangetroffen.

De tijdens de PIB vastgestelde gebouwplattegrond bleek tijdens de opgraving uit twee nagenoeg overlappende plattegronden te bestaan.

Een derde plattegrond werd zo'n vijf meter westelijker waargenomen. Ondanks de diepe verstoringen in de noordelijke helft mogen we uitgaan van drie staanderparen die elkaar volgens een rechte lijn opvolgen. Een vierde plattegrond ten slotte, zo'n vijftien meter ten zuiden van de vorige gebouwen, is met ca. 22 m dan weer groot te noemen. De plattegrond is slechts erg fragmentarisch bewaard, met twee of drie reconstrueerbare staanderparen die volgens een gebogen rij geschikt lijken.

De gebouwen zijn moeilijk te interpreteren. Zo is het allereerst niet uit te maken of het voor elk van de plattegronden om hoofdgebouwen gaat.

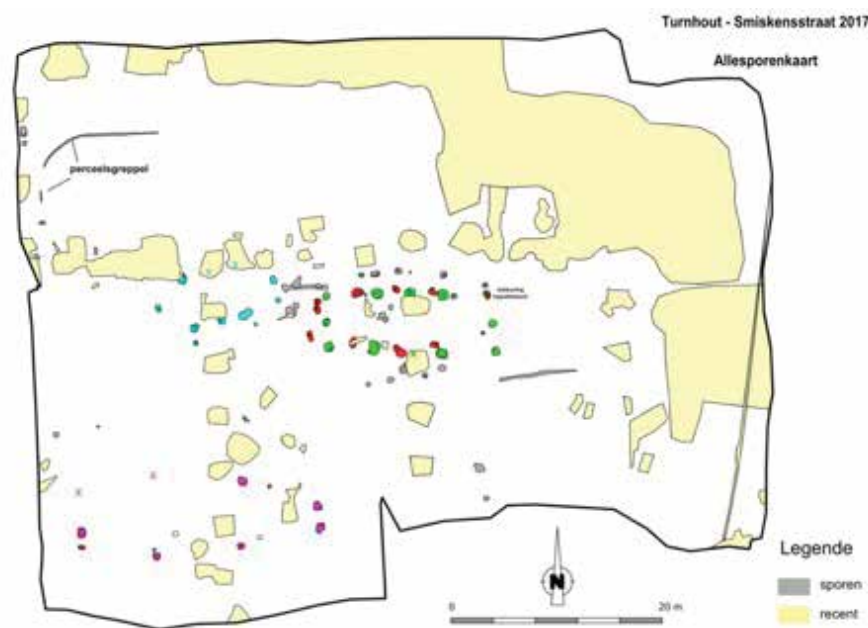

Fig. 2. Allsporenkaart Turnhout-Smiskensstraat 2017 met aanduiding van de vier vermoedelijke gebouwplattegronden.

Met hun eerder kleinere afmetingen komen de noordelijke gebouwen in aanmerking voor een interpretatie als bijgebouw (schuur, stal). Of het zuidelijke gebouw daarbij dan als hoofdgebouw fungeerde is op basis van zijn afmetingen plausibel, maar de chronologie en fasering van de site zijn moeilijk te reconstrueren. Het onderzoek leverde immers amper vondsten op. De enkele scherven van Maaslands aardewerk bieden weinig houvast. Ook een natuurwetenschappelijke datering wordt bij gebrek aan houtskool moeilijk. De schaarste is opmerkelijk, aangezien de overlapping van de twee gebouwen een bewoning over een langere periode suggereert.

Wat betreft de afbakening van het erf waartoe de gebouwen behoorden, hebben we alleen enige zekerheid omtrent de noordelijke en westelijke grenzen. In de noordwestelijke hoek van het onderzoeksterrein troffen we immers het bodemrestant aan van een gebogen greppel. De vooropgestelde volmiddeleeuwse datering werd door het vondstenmateriaal bevestigd.

Sporen van kleinere erfstructuren als spijkers, hooibergen, veekralen ... werden niet aangetroffen. Wellicht waren ze wel aanwezig, maar zijn ze door de afgravingen van de teelaarde in het kader van de bedrijfsbouw verdwenen. Een waterput, nochtans te verwachten in de onmiddellijke omgeving van het hoofdgebouw, werd evenmin waargenomen.

A.3 | VRASENE – SMISSTRAAT

Vlakdekkende opgraving: 21 augustus – 25 september 2017
Dossiernummer: 2017/150
Locatie: Beveren, afdeling 4, sectie B, percelen 510P (deels), 520F, 520K (deels) en 520B

Op de terreinen waar de GMH een verkaveling zal realiseren werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd door Monument Vandekerckhove. Dat wees uit dat op een deel van het terrein archeologisch erfgoed aanwezig was.

Van 21 augustus tot en met 25 september voerde Erfpunt een vlakdekkend onderzoek uit op dit deel. Tijdens de opgraving werden restanten van minstens drie woonstalhuizen, een waterput, greppels en kuilen uit de midden-Romeinse tijd aangetroffen. De structuren lijken te wijzen op een agrarische nederzetting zonder duidelijk ambachtelijke activiteiten. In werkput 1 werden sporen aangetroffen die wijzen op woonstalhuizen. Het is niet duidelijk of het hier twee of meerdere plattegronden betreft die elkaar overlappen. Dat is voornamelijk te danken aan de locatie in de werkput alsook de aanwezigheid van ernstige recente en natuurlijke verstoringen. Hierdoor zijn de volledige plattegronden van de gebouwen niet bekend. Op basis van C14-dateringen kunnen de gebouwen gedateerd worden tussen het begin van de 1ste en het midden van de 2de eeuw.

Binnenin de natuurlijke verstoringen, die waarschijnlijk te interpreteren zijn als een dassenburcht, is er eveneens grotendeels complete dolium die werd afgedekt door een volledige maalsteen. In werkput 2 werd er ook een Romeins gebouw (fig. 3) aangetroffen met een gelijkaardige datering. Het betreft hier een variant van het type IIE volgens de typologie van Wim De Clercq. Het gebouw had een breedte van $\pm 7,7$ m en was ± 19 m lang. De waterput, eveneens aangetroffen in werkput 2, was tot ± 3 m diep en onderaan was de houten beschoeiing nog goed bewaard. Voor een precieze datering is het nog wachten op de resultaten van het dendrochronologisch onderzoek.

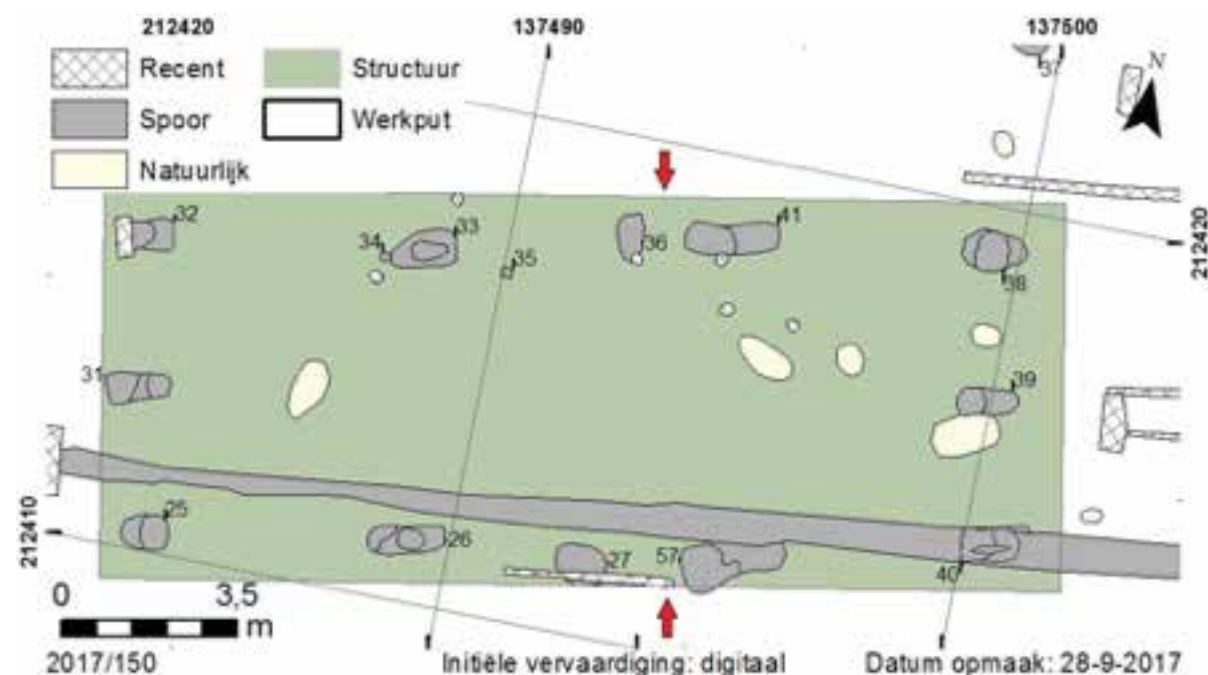

Fig. 3. Plattegrond van structuur 2 in werkput 2.

Daarnaast werden ook twee greppels gevonden. Die kunnen op basis van de artefacten gedateerd worden in de late middeleeuwen. De greppels waren aangelegd als perceelbegrenzing. Het is niet duidelijk of het hierbij gaat om opeenvolgende greppels, dan wel om gelijktijdige greppels.

In de loop van de 14de-15de eeuw werden de bolle akkers aangelegd. Hierbij werden erg brede grachten gegraven.

Aangezien het terreinwerk geheel afgerond werd, kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de werkzaamheden. Tevens kan het toegevoegd worden aan de GGA-kaart.

3.2.2. ONDERZOEKEN VOLGENS HET NIEUWE SYSTEEM

B.1 | VRASENE – SMISSTRAAT ANTWERPEN – NIEUWE WESTWEG

Bureauonderzoek: 15 – 22 februari 2017

Dossiernummer: 2017B105

Locatie: Antwerpen, afdeling 18, sectie B, percelen 98G (deels) en 98H (deels)

Handico International nv wil een deel van de containerterminal aan de Nieuwe Westweg in Antwerpen herinrichten. De vergunning zal aangevraagd worden voor het heraanleggen van een weg met een lengte van ± 440 m en een breedte van ± 31 m. Bij de heraanleg zullen eveneens de regenwaterstrengen opnieuw aangelegd worden. Gezien de omvang van de werken is de opmaak van een archeologienota verplicht. Die kan echter in beperkte vorm opgesteld worden, aangezien de geplande werken het archeologisch niveau niet zullen bereiken. De werken gaan namelijk maximaal 2 m diep, terwijl de ondergrond bij de aanleg van de haven meer dan 2 m opgehoogd werd. In het kader van de huidige vergunning dienen dan ook geen maatregelen genomen te worden aangaande archeologisch erfgoed.

B.2 | BAZEL – DULPOP

Bureauonderzoek: 28 september – 4 oktober 2017

Dossiernummer: 2017I297

Locatie: Kruibeke, afdeling 1, sectie B, percelen 154A, 155, 177E, 177K, 177H, 179, 185, 186 en 187

De gemeente Kruibeke wil de voetbalvelden aan de sporthal Dulpop te Bazel heraanleggen. De bovenste 5 cm zal verwijderd worden waarna de gronden zullen opgehoogd worden en er een nieuw kunstgrasveld zal worden aangelegd.

Gezien de omvang van de te verstoren oppervlakte is de opmaak van een archeologienota verplicht. Deze kan echter in beperkte vorm opgesteld worden aangezien er kan worden aangetoond dat de geplande werken eventueel aanwezig archeologisch erfgoed niet zullen verstoren. De voetbalvelden werden immers opgehoogd in 1997 met wat later vervuilde grond bleek te zijn. Het huidige plan is om het bestaande gras te verwijderen, het terrein nogmaals op te hogen en daarop kunstgras aan te leggen.

Aangezien in het kader van de huidige geplande werken geen archeologisch erfgoed bedreigd wordt, kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de werkzaamheden.

B.3 | BELSELE – GAVERMOLENSTRAAT

Bureauonderzoek: 29 november – 19 december 2017

Dossiernummer: 2017K284

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 9, sectie C, percelen 365V, 365W, 366H (allen deels) en 368F

Op het terrein van de bestaande basisschool aan de Gavermolenstraat te Belsele zal de stad Sint-Niklaas twee nieuwe volumes oprichten en aanpassingen aan de riolering doorvoeren. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 9290,97 m², hiervan zal meer dan 1000 m² verstoord worden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Het projectgebied is momenteel in gebruik als lagere school. De zone die verstoord zal worden is momenteel in gebruik als speelplaats en fietsberging. Dit deel was volgens historische en cartografische gegevens in gebruik als landbouwgrond tot aan de aanleg van de school in de jaren 90 van vorige eeuw.

Fig. 4. Situering op de Ferrariskaart (1771-1777).

Het projectgebied bevindt zich binnen het huidige centrum van Belsele en wordt gekenmerkt door droge tot matig droge zandgrond zonder

profiel. De bodemerosie binnen het projectgebied is niet gekend maar de potentiële bodemerosie van nabijgelegen percelen staat aangeduid als verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is dus vermoedelijk goed ervan uitgaande dat de aanleg van de huidige schoolgebouwen deze zone van het projectgebied niet te ernstig verstoord heeft. In de nabije omgeving van het projectgebied bevinden zich enkele archeologische sites. Die dateren uit de bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen.

Aangezien de werken het zuidelijke deel van het projectgebied grondig zullen verstoren, is het noodzakelijk om verder onderzoek uit te voeren om vast te stellen of er al dan niet archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het projectgebied.

B.4 | BELSELE – GENTSTRAAT/NAUWSTRAAT

Bureauonderzoek: 10 mei – 24 juli 2017

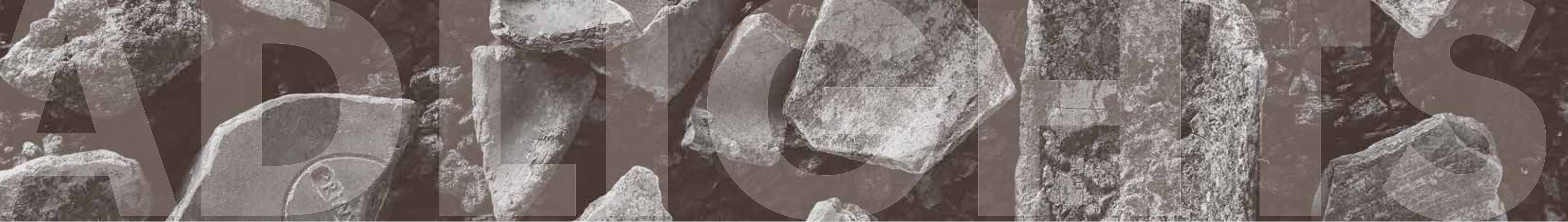
Dossiernummer: 2017E97

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 9, sectie B, openbaar domein

Ter hoogte van de Gentstraat en de Nauwstraat te Belsele (Sint-Niklaas) zal de stad Sint-Niklaas een gescheiden riolering aanleggen. Teneinde dit uit te kunnen voeren zal de bestaande verharding opgebroken worden. Vervolgens zullen de nieuwe rioleringen geplaatst worden en zal een nieuwe verharding aangebracht worden.

Het is zeer waarschijnlijk dat beide straten reeds aanwezig waren in de 13de eeuw. De loop ervan werd vastgelegd in het landschap bij de aanleg van de bolle akkers in de 14de/15de eeuw. Aangezien dergelijke bolle akkers steeds gepaard gingen met erg brede grachten, ook langs de straatkant, werd mogelijk archeologisch erfgoed aan de rand van de toenmalige wegen ernstig verstoord. Tot WO II bleef de bebouwing langs de straten eerder beperkt. Pas in de tweede helft van de 20ste eeuw begon de huidige lintbebouwing zich te ontwikkelen. Ten laatste in de jaren 50 en 60 werden beide banen verbreed. Voorafgaand werden echter reeds meerdere onderhouds- en herstellingswerken uitgevoerd. In de jaren 1960 werd in de Nauwstraat ook reeds een riolering aangelegd.

Aangezien archeologische opvolging van wegenwerken of archeologisch onderzoek van bestaande wegtrajecten in het Waasland slechts in uitzonderlijke omstandigheden archeologisch relevante informatie opleveren, er geen gekende archeologische sites zijn binnen of in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied en de beperkte breedte van de bodemingreep niet zal toelaten om nuttige archeologische kenniswinst op te bouwen, wordt geen verder archeologisch onderzoek aangeraden en kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de geplande werkzaamheden.

B.5| BEVEREN – LEURSHOEK

Bureauonderzoek: 1 februari – 14 maart 2017

Dossiernummer: 2017A209

Locatie: Beveren, afdeling 1, sectie B, percelen 538H, 539F, 651G en 563K

Ter hoogte van de Leurshoek te Beveren zal de gemeente Beveren, samen met een private partner, een nieuwe verkaveling realiseren. Hiervoor zal een verkavelingsvergunning aangevraagd worden. Om de verkavelingsvergunning te kunnen bekomen, is een archeologienota vereist. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 14.132,78 m². In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Het westelijke deel van het projectgebied is reeds bebouwd sinds de 18de eeuw (fig. 5). Het overige deel van het projectgebied was tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik als landbouwgrond. Daarna bevonden er zich serres op het projectgebied die in de periode 2011-2013 werden afgebroken. Momenteel ligt het projectgebied grotendeels braak.

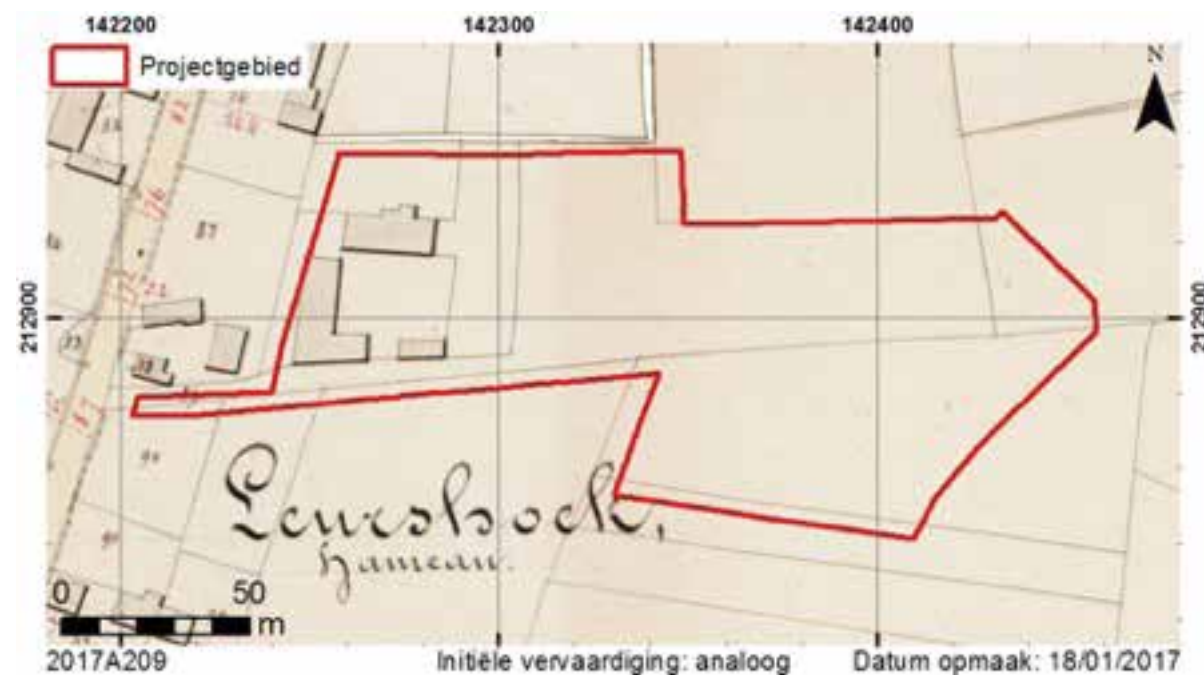

Fig. 5. Situering op de Atlas der Buurtwegen (1840).

Het projectgebied bevindt zich op de rug van de Wase Cuesta en wordt gekenmerkt door droge zandgronden en matig droge lemige zandgronden met diepe antropogene humus A horizont. De bodemerosie

binnen het projectgebied is niet bekend maar in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied staat de erosiegevoeligheid aangegeven als verwaarloosbaar. Afhankelijk van de omvang van de verstoring van de serres kan de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed goed zijn. In de omgeving van het projectgebied zijn er sporen van laatmiddeleeuwse bewoning aangetroffen.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat mogelijk goed bewaard kan zijn. Hoewel de serres een duidelijke impact op de bodem gehad zullen hebben, gaat het telkens om een relatief lokale verstoring in een regelmatig grid. De precieze impact van de bouw, het gebruik en de afbraak van de serres is niet met zekerheid gekend. Om de aan- dan wel afwezigheid van archeologisch erfgoed vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

B.6 | BEVEREN – ONZE-LIEVE-VROUWSTRAAT

Bureauonderzoek: 6 juni – 10 augustus 2017

Dossiernummer: 2017F31

Locatie: Beveren, afdeling 3, sectie C, percelen 559b, 560g, 563d (deel) en 552c (deel)

Aan de Onze-Lieve-Vrouwstraat te Beveren zal de gemeente Beveren het oude atletiekgebouw laten vervangen door een nieuw, groter gebouw. Hiervoor zal een verkavelingsvergunning aangevraagd worden. Om de verkavelingsvergunning te kunnen verkrijgen, is een archeologienota nodig. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 72.884,27 m², hiervan zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Volgens de historische en cartografische gegevens was het projectgebied tot het midden van de jaren 90 van de vorige eeuw in gebruik als landbouwgrond. Daarna werd het projectgebied omgevormd tot een atletiekpiste met bijhorende infrastructuur. Waar het nieuwe atletiekgebouw staat ingepland, bevindt zich nu een ander, kleiner gebouw. De oprichting van dit gebouw en de bijhorende afvoeren zorgden reeds voor een matige tot ernstige verstoring.

Het projectgebied bevindt zich op de rug van de Wase Cuesta en wordt gekenmerkt door droge tot matig droge zandgronden met diepe antropogene humus A horizont. De bodemerosie binnen het projectgebied is niet gekend maar in de omgeving van het projectgebied staat de erosiegevoeligheid aangegeven als verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is onbekend maar een eventueel goede bewaring kan niet uitgesloten worden. In de omgeving van het projectgebied zijn er twee middeleeuwse sites aangetroffen.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat mogelijk goed bewaard kan zijn. Een groot deel van de zone die bebouwd zal worden, werd in het verleden echter reeds verstoord door de oprichting van het bestaande atletiekgebouw en de bijhorende nutsleidingen. De resterende onverstoorde zone waarop de werken een ernstige impact zullen hebben, is hierdoor eerder beperkt en versnipperd. Omwille hiervan is de kans dat verder archeologisch onderzoek nuttige kenniswinst zal opleveren, zeer beperkt. In het kader van de geplande werkzaamheden zijn dan ook geen verdere maatregelen nodig.

B.7 | BEVEREN – POLDERDREEF

Bureauonderzoek: 30 maart – 21 november 2017
Dossiernummer: 2017A126
Locatie:
- Noordelijk deel van het projectgebied Beveren, afdeling 1, sectie B, percelen 156, 157A, 157B en 18B, 28S2, 28T2, 36D, 37, 39B, 40B, 150, 1502A, 151D, 151E, 153, 154B, 154E, 154F, 155, 159A, 160A, 162, 163, 164, 166, 167 (allen deels)
- Zuidelijk deel van het projectgebied: Beveren, afdeling 1, sectie B, perceel 149V2 en openbaar domein

Aan de Polderdreef zal de gemeente Beveren het bestaande bufferbekken uitbreiden en het overlooppeil verhogen. De beken die uitkomen in dit bufferbekken zullen geherprofileerd worden. In de Ciamberlanidreef, de De Brownestraat, de Yzerhand en de Donkvijverstraat zal de bestaande riolering vervangen worden door een dubbele riolering. Hierbij zullen de straten ook heraangelegd worden. Voor die werken zal een bouwvergunning worden aangevraagd. Om de vergunning te kunnen verkrijgen, is een archeologienota nodig. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ± 3,4 ha. Het projectgebied kan onderverdeeld worden in een noordelijk deel, gelegen aan de Polderdreef, dat 18.078,24 m² bedraagt, en een zuidelijk deel, gelegen aan de Ciamberlanidreef, dat 16.255,53 m² bedraagt. Momenteel is het noordelijke deel van het projectgebied in gebruik als akkers en weilanden. Tevens bevindt er zich een bufferbekken dat bij de geplande werken zal verhoogd worden. Dit deel van het projectgebied wordt gekenmerkt door droog tot vochtige antropogene zandbodems en door vochtige zandleembodems. De potentiële bodemerosie is vrijwel overal verwaarloosbaar.

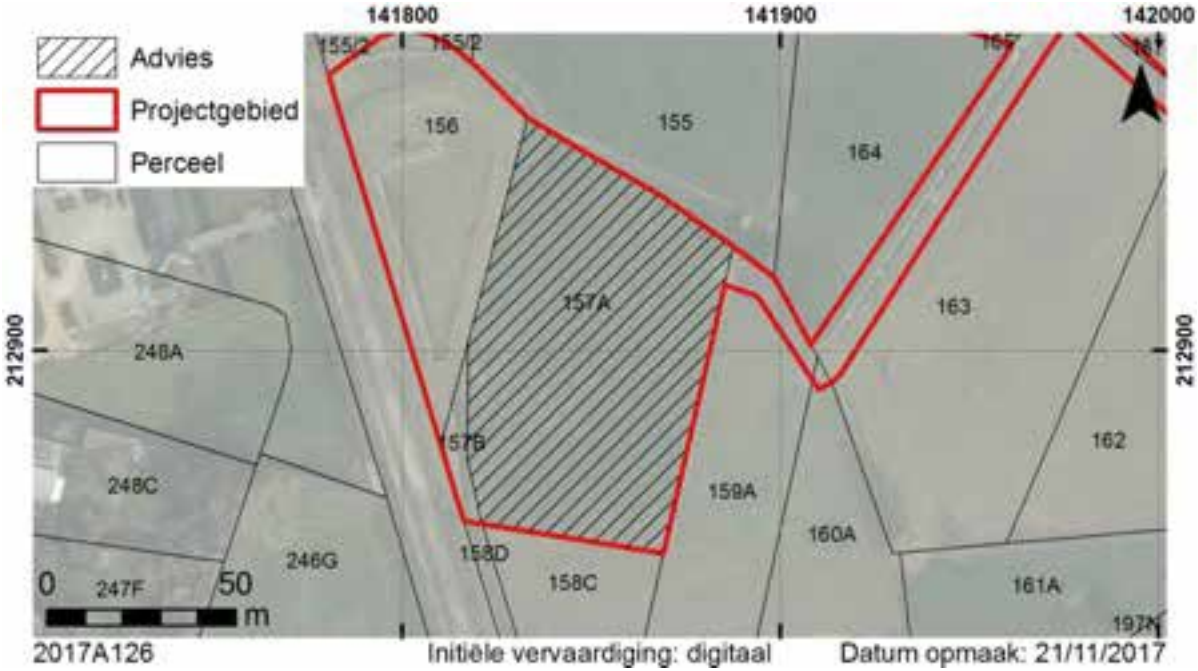

Fig. 6. Advies.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een sterke mogelijkheid tot aanwezigheid van archeologisch erfgoed in het noordelijke deel van het projectgebied dat vermoedelijk goed bewaard zal zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het hier om een prospectie met ingreep in de bodem. De ingreep in het noordoostelijk deel van dit projectgebied is echter zeer beperkt. De bestaande taluds van de beken zullen geherprofileerd worden. De werkzone is ook zeer beperkt in omvang en voor dit deel van het projectgebied wordt een vervolgonderzoek dan ook niet nodig geacht. Het verdere onderzoek dient dan ook enkel uitgevoerd te worden op perceel 157A (fig. 6).

Het zuidelijke deel van het projectgebied beslaat enkele straten en een klein stukje tuin. Dit deel van het projectgebied wordt gekenmerkt door droge tot vochtige antropogene zandbodem. Voor het zuidelijke deel van het projectgebied is de potentiële bodemerosie niet gekend maar de bodemerosie in percelen in de onmiddellijke omgeving van het zuidelijke deel van het projectgebied staan aangeduid als verwaarloosbaar. Het zuidelijke deel van het projectgebied is grotendeels in beslag genomen door wegen. Archeologische opvolging van wegenwerken of archeologisch onderzoek van bestaande wegtrajecten binnen het Waasland hebben in

het verleden slechts in uitzonderlijke omstandigheden archeologisch relevante informatie opgeleverd. Eventueel aangetroffen sporen zijn moeilijk te duiden omwille van het beperkte ruimtelijk inzicht dat verkregen wordt. Archeologische informatie bij wegenwerken werd in het Waasland daarom enkel verkregen wanneer de geplande werken aansloten op een historisch monument. Hoewel bij de werken de voortuin van het monument Huis Piers heraangelegd zal worden, zal de beperkte omvang en diepte van de werken niet toelaten om nuttige kenniswinst te genereren bij verder archeologisch onderzoek.

In het kader van de geplande werken kan het gehele zuidelijke deel van het projectgebied vrijgegeven worden voor de werkzaamheden. Van het noordelijke deel kunnen alle percelen behalve 157A vrijgegeven worden voor de werkzaamheden.

B.8 | BURCHT – KRUIBEKSESTEENWEG

Bureauonderzoek: 1 december 2016 – 14 februari 2017
Dossiernummer: 2016L3
Locatie: Zwijndrecht, afdeling 2, sectie A, percelen 32B, 32E, 32L en 32M

Ter hoogte van de Kruibeeksesteenweg te Burcht (Zwijndrecht, provincie Antwerpen) zal Gravo nv twee appartementsgebouwen met ondergrondse parking bouwen. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 4.918,16 m², hierbij zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. Het projectgebied is momenteel deels bebouwd en deels grasland. Voor de bouw van de huidige gebouwen in het zuidelijke deel van het projectgebied in het midden van de 20ste eeuw was het projectgebied in gebruik als landbouwgrond.

Het projectgebied, gelegen binnen het traditionele landschap ‘Land van Waas’, wordt gekenmerkt door een droge zandbodem. De bodemerosie binnen het projectgebied is onbekend, maar in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied is de bodemerosie aangeduid als verwaarloosbaar. Dat doet vermoeden dat de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed goed zal zijn. In de omgeving van het projectgebied zijn er sporen uit verschillende archeologische periodes aangetroffen.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk.

B.9 | DENDERMONDE – DIJKSTRAAT

Bureauonderzoek: 21 december 2016 – 1 februari 2017
Dossiernummer: 2016L274
Locatie: Dendermonde, afdeling 1, sectie D, perceel 372F

Aan de Dijkstraat te Dendermonde zal het voormalige gezondheidscentrum verbouwd worden. In het kader hiervan werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Hiervoor werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Die gegevens werden geëvalueerd teneinde een inschatting te kunnen maken van de potentiële aanwezigheid van archeologisch erfgoed.

Het projectgebied bevindt zich binnen de archeologische zone van het historisch centrum van Dendermonde. De historische en archeologische gegevens wijzen op een waarschijnlijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed. De bouw van het gezondheidscentrum in de jaren 60 van de vorige eeuw heeft echter gezorgd voor een grondige versterking. Een groot deel van het gebouw is onderkelderd en het overige deel werd gefundeerd op de volle grond, waardoor hier geen archeologisch erfgoed meer te verwachten valt. Verbouwingen in 1994-1995 hebben het projectgebied verder verstoord. In totaal werd slechts ± 33 m² van het projectgebied niet verstoord. Aangezien de geplande werkzaamheden nergens dieper zullen gaan dan de reeds verstoorde diepte, zal vrijwel nergens mogelijk resterend archeologisch erfgoed geraakt worden.

B.10 | DENDERMONDE – LEOPOLD II-LAAN (SPOOR 56)

Bureauonderzoek: 8 mei – 29 juni 2017
Dossiernummer: 2017D280
Locatie: Dendermonde, afdeling 1, sectie D, percelen 816L13 en 816M13

Aan de Leopold II-laan 6 te Dendermonde zal Spoor 56 vzw een nieuw gebouw oprichten. In verband met dit nieuwe gebouw zullen ook enkele maaiveldwijzigingen doorgevoerd worden. In het kader van de geplande stedenbouwkundige vergunning werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij werd de geografische, historische en archeologische situatie van het projectgebied geëvalueerd teneinde een inschatting te kunnen maken van de potentiële aanwezigheid van archeologisch erfgoed.

Het projectgebied is gelegen in een bebouwde zone. Op basis van de geologische kaart van het Quartair kan gesteld worden dat er hoofdzakelijk fluviatiele afzettingssedimenten aanwezig zullen zijn. Historische en cartografische bronnen wijzen op een erg grote

mogelijkheid dat archeologisch erfgoed aanwezig is. Dat kan verband houden met de laatmiddeleeuwse stadsmuur en de latere aanpassingen aan de versterkingen (fig. 7).

Fig. 7. Situering op plan van Cornelis Alewijn (1830).

Rond het midden van de 20ste eeuw werden binnen het projectgebied twee gebouwen opgericht. De fundering van die gebouwen heeft de ondergrond plaatselijk ernstig verstoord. Daarnaast werd onder het hoofdgebouw een kelder aangelegd, waardoor de ondergrond lokaal over een grotere oppervlakte verstoord werd. Eerder onderzoek in Dendermonde heeft echter uitgewezen dat er nog archeologische sporen aanwezig kunnen zijn tussen en onder recente fundamente.

Bij de geplande werken zal de bodem binnen het projectgebied over een oppervlakte van meer dan 100 m² ernstig verstoord worden, waardoor eventueel archeologisch erfgoed vernield zal worden. Om de aanwezigheid van archeologische sites vast te stellen, dient dan ook een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd te worden. Aangezien de geplande ingreep hoofdzakelijk te situeren is ter hoogte van het bestaande hoofdgebouw, is het niet mogelijk om deze prospectie voorafgaand aan het bekomen van de stedenbouwkundige vergunning uit te voeren.

B.11 | DOEL – PROSPERPOLDER-NOORD

Bureauonderzoek: 29 november – 18 december 2017
Dossiernummer: 2017K296
Locatie: Zone ten noordoosten van Ouden Doel: Beveren, afdeling 7, sectie A, percelen 3A8, 3A9, 3G3, 3H3, 3S8, 216B3, 216E3, 216N3 en 216P3 (allen deels).
Zone ten westen van Ouden Doel: Beveren, afdeling 7, sectie A, percelen 3H5, 3R6, 3/2A2 en 3/69 (allen deels).
MIDA-zone: Beveren, afdeling 7, sectie B, percelen 198, 201A, 204A, 204/2A, 205, 206A, 207D, 225A, 230, 231B, 231C, 234A en 235A (allen deels).

Ter hoogte van Ouden Doel wenst het agentschap voor Natuur en Bos poelen in te richten voor de rugstreeppad. Twee zones tussen de nieuwe Sigmadijk en de dijk van de Zoetenberm zullen hiervoor ingericht worden. Om één van deze zones te bedekken met zand, zal grond weggegraven worden op een plek in de MIDA-vlakte.

Op basis van vroeger onderzoek, uitgevoerd door de Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt) kan duidelijk gesteld worden dat de geplande werken ter hoogte van Ouden Doel nergens diep genoeg zullen gaan om het onderliggende archeologisch relevante niveau te bereiken. Binnen het gabarit van de werken zal dus geen archeologisch erfgoed aanwezig zijn.

De MIDA-vlakte, waar het zand weggegraven zal worden, werd recent opgehoogd. Ook hier zal het archeologisch niveau niet bereikt worden.

Aangezien de werken geen impact zullen hebben op archeologisch erfgoed, dienen geen verdere maatregelen te worden getroffen.

B.12 | EKSAARDE – EKSAARDE-DORP

Bureauonderzoek: 10 – 17 mei 2017
Dossiernummer: 2017E106
Locatie: Lokeren, afdeling 5, sectie B, percelen 327A, 329E, 331H en 332B

In het centrum van Eksaarde zullen Patrick De Meirichy en Hilde Vercauteren een meergezinswoning realiseren. Hiervoor zal een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden. Om deze te kunnen verkrijgen, is een archeologienota vereist.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 7.926,41 m². Hiervan zal 2.092,76 m² ontwikkeld worden. Het overige deel van het terrein zal behouden blijven als landbouwgrond.

In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. De zone van het projectgebied waar de geplande werken door zullen gaan is momenteel grotendeels bebouwd (fig. 8). Het betreft een woning aan de straatkant en meerdere stallen en

schuren. Die zullen vrijwel allemaal afgebroken worden bij de geplande ontwikkeling. Op basis van historische kaarten kan gesteld worden dat de bebouwing aan de straatkant minstens teruggaat tot het einde van de 18de eeuw. Gezien de ligging in de dorpskern kan er echter van uitgegaan worden dat de gronden reeds in gebruik waren vanaf het ontstaan van Eksaarde.

Het projectgebied is gelegen op een zandrug en wordt gekenmerkt door matig natte tot matig droge zandgronden en een bebouwde zone. Waar de potentiële bodemerrosie binnen het projectgebied gekend is, is deze verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is vermoedelijk dan ook goed, doch afhankelijk van de ongekende mate waarin de bebouwing een impact heeft gehad op de ondergrond.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat mogelijk goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

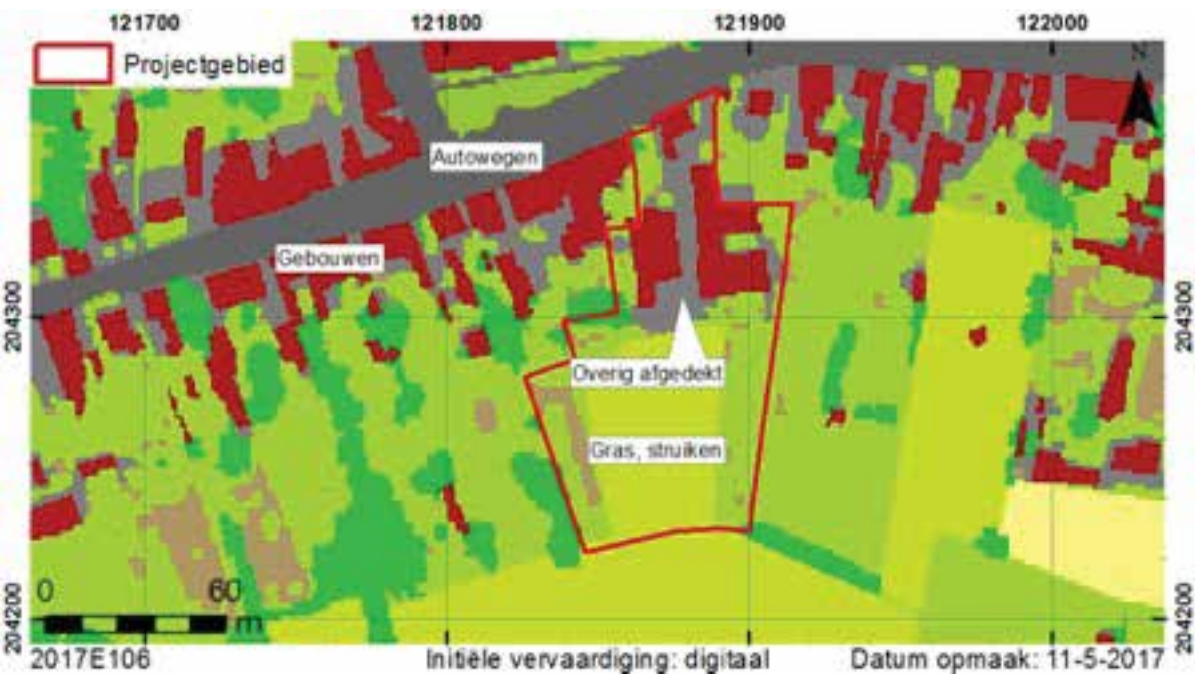

Fig. 8. Situering op de bodembedekkingkaart.

B.13 | KALLO – ECLUSE

Bureauonderzoek: 20 april – 2 mei 2017
Dossiernummer: 2017D241
Locatie: Beveren, afdeling 8, sectie A, percelen 100P, 132E, 132L, 151C, 161N, 161P, 193B, 195C, 195E, 195F, 199E, 206D, 228G, 243G, 243H, 245B, 262F, 294G, 569C, 633A, 660A2, 660S, 662C, 662E, 662F en sectie C, percelen 326C, 352G en 352P

Ecluse zal op het grondgebied van Beveren een stoomnetwerk aanleggen. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologienota vereist. Tijdens het bureauonderzoek kon worden vastgesteld dat het gehele projectgebied zich bevindt in een zone die gemiddeld 5,07 m opgehoogd werd. Aangezien de geplande werken het oorspronkelijke maaiveld en dus ook het archeologische vlak niet zullen raken, kan gesteld worden dat binnen de grenzen van de geplande werkzaamheden geen archeologisch erfgoed aanwezig is. Hoewel op enkele puntlocaties gebruik zal gemaakt worden van paalfunderingen die het archeologisch vlak lokaal wel zullen verstoren, zou verder onderzoek van deze locaties geen nuttige kenniswinst opleveren. Omwille van deze redenen kon een archeologienota met beperkte samenstelling opgesteld worden.

Omdat er geen archeologisch erfgoed verwacht wordt binnen de grenzen van de geplande werken, of dat verder onderzoek geen nuttige kenniswinst zou opleveren, dienen er geen maatregelen getroffen te worden.

B.14 | KALLO – SINT-ANTONIUSWEG

Bureauonderzoek: 22 – 23 maart 2017
Dossiernummer: 2017C316
Locatie: Beveren, afdeling 8, sectie A, perceel 55f en sectie E, percelen 10L en 98D

Ter hoogte van de Sint-Antoniusweg te Kallo (Beveren) zal Global Container Services NV een verharding en riolering aanleggen. In het kader van de stedenbouwkundige vergunning is een archeologienota vereist. Aangezien de geplande werken een maximale diepte van 3 m hebben en uit sonderingen is gebleken dat deze diepte geheel valt binnen de opgehoogde gronden van de Antwerpse haven, was het mogelijk om voor dit project een archeologienota met beperkte samenstelling op te stellen. Er kan namelijk duidelijk aangetoond worden dat er binnen de grenzen van de geplande werken geen archeologisch erfgoed aanwezig is. Voor de geplande werkzaamheden dienen dan ook geen archeologische maatregelen getroffen te worden.

B.15 | KRUIBEKE – ARGEX

Bureauonderzoek: 27 februari – 1 maart 2017
Dossiernummer: 2017B372
Locatie: Kruibeke, afdeling 1, sectie A, percelen 379, 380, 439, 440, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454K, 455, 456, 457, 458, 462A, 468, 469, 470 + delen van het openbaar domein (Haagstraat)

In het kader van de ontginningswerkzaamheden van Argex zal een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden voor de ontginning van de huidige Haagstraat en het opvullen van de groeve ten zuiden hiervan. In het kader van die vergunningaanvraag moet een archeologienota opgesteld worden. Aangezien de vergunning betrekking heeft op het opvullen van een groeve die meer dan 30 m diep ontgraven zal zijn, kan gesteld worden dat er geen archeologisch erfgoed meer aanwezig zal zijn wanneer de groeve opgevuld zal worden. De oppervlakte van de Haagstraat is voldoende groot om vervolgonderzoek uit te voeren. Hierbij dient echter rekening te worden gehouden met de beperkte breedte van de weg en het feit dat in de onmiddellijke en nabije omgeving geen archeologisch onderzoek plaats zal vinden. Zelfs wanneer bij verder onderzoek archeologische sporen aangetroffen zouden worden, zou dit niet leiden tot een nuttige kenniswinst. Omwille hiervan dienen dan ook geen verdere maatregelen genomen te worden ten aanzien van archeologisch erfgoed. Het projectgebied kan vrijgegeven worden voor de werkzaamheden.

B.16 | KRUIBEKE – ONTHAALZONE SCHELDELEI

Bureauonderzoek: 9 – 20 februari 2017
Dossiernummer: 2017B106
Locatie: Kruibeke, afdeling 1, sectie B, percelen:

- Scheldelei: openbaar domein
- Wilgentunnel: openbaar domein, 439A (deels)
- Wandelpad Scheldelei-uitzichtpunt: 436A, 476K2, 476V2
- Uitzichtpunt: 400, 423, 425, 469A, 476V2, 476W2, 476X2, 477 en 478 (allen deels)
- Sluisplatform: 376

Binnen het gecontroleerde overstromingsgebied Kruibeke-Bazel-Rupelmonde (GOG KBR) zal het Agentschap Natuur en Bos infrastructuurwerken en omgevingswerken uitvoeren om een onthaalzone te creëren. De werken kunnen in verschillende projectzones onderverdeeld worden:

- Scheldelei: overloopparking;
- Wilgentunnel;
- Wandelpad Scheldelei-uitzichtpunt;
- Uitzichtpunt;
- Sluisplatform;
- Vlonderpad.

In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht. Aangezien de werken geen impact op het archeologisch erfgoed zullen hebben, was het mogelijk om een archeologienota van beperkte omvang op te stellen. Verder archeologisch onderzoek is niet nodig. Er dienen dan ook geen voorwaarden gekoppeld te worden aan de vergunning.

B.17 | MELSELE – KOOLPUTSTRAAT

Bureauonderzoek: 16 maart – 24 april 2017
Dossiernummer: 2017C253
Locatie: Beveren, afdeling 9, sectie C, percelen 962B2, 966, 965W, 965G en 965X (deels)

Kantoor Gerry Smet zal aan de kruising van de Koolputstraat en de Dijkstraat te Melsele een verkaveling realiseren. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 6.295 m². Het projectgebied was tot aan WO II in gebruik als akkerland. Daarna was het projectgebied afwisselend bosgebied en land- en tuinbouwgebied.

Het projectgebied, gelegen in het historisch landschap ‘Land van Waas’, wordt gekenmerkt door droge, antropogene lemige zandbodems. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar, waardoor de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn. In de omgeving van het projectgebied zijn bewoningssporen uit de volle middeleeuwen aangetroffen.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

B.18 | NIEUWKERKEN – ZONNESTRAAT

Bureauonderzoek: 4 september – 26 oktober 2017
Dossiernummer: 2017I295
Locatie: Sint-Niklaas, Afdeling 8, Sectie B, perceel 114

Aan de Zonnestraat te Nieuwkerken-Waas zal Kantoor Gerry Smet bvba een nieuwe verkaveling realiseren. Hiervoor zal een verkavelingsvergunning aangevraagd worden. Om die vergunning te kunnen verkrijgen, is een archeologienota nodig. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 7.752,82 m². In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Het projectgebied is momenteel onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond. Volgens historische en cartografische gegevens was het projectgebied reeds enkele eeuwen in gebruik als landbouwgrond.

Het projectgebied bevindt zich ten zuiden van het centrum van Nieuwkerken-Waas en wordt gekenmerkt door droge zandgronden met een weinig duidelijke kleur B horizont. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is dus vermoedelijk goed. In de omgeving van het projectgebied zijn er verscheidene prehistorische sites evenals een funeraire site uit de Romeinse tijd aangetroffen (fig. 9).

Fig. 9. Situering op de CAI.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat mogelijk goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Gezien de hoge verwachting dat prehistorische sites aanwezig zullen zijn, dient in eerste instantie een archeologisch booronderzoek uitgevoerd te worden. Indien bij dit onderzoek geen aanwijzingen gevonden worden voor de aanwezigheid van prehistorische sites, moet een proefsleuvenonderzoek plaatsvinden. Dat laatste dient uitgevoerd te worden volgens de bepalingen in de Code Goede Praktijk.

B.19 | SINAAI – CADZANDSTRAAT

Bureauonderzoek: 21 februari – 16 maart 2017
Dossiernummer: 2017B108
Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 10, sectie D, percelen 594, 595 en 596A

Een akkerland ter hoogte van de Cadzandstraat te Sinaai (gem. Sint-Niklaas) zal opgehoogd worden. Hierbij zal een oppervlakte van 8.855,33 m² verstoord worden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

Het projectgebied is momenteel in gebruik als landbouwgrond. Volgens de historische kaarten en de luchtfoto's die beschikbaar zijn van het projectgebied, was het projectgebied al minstens sinds het einde van de 18de eeuw in gebruik als landbouwgrond (fig. 10).

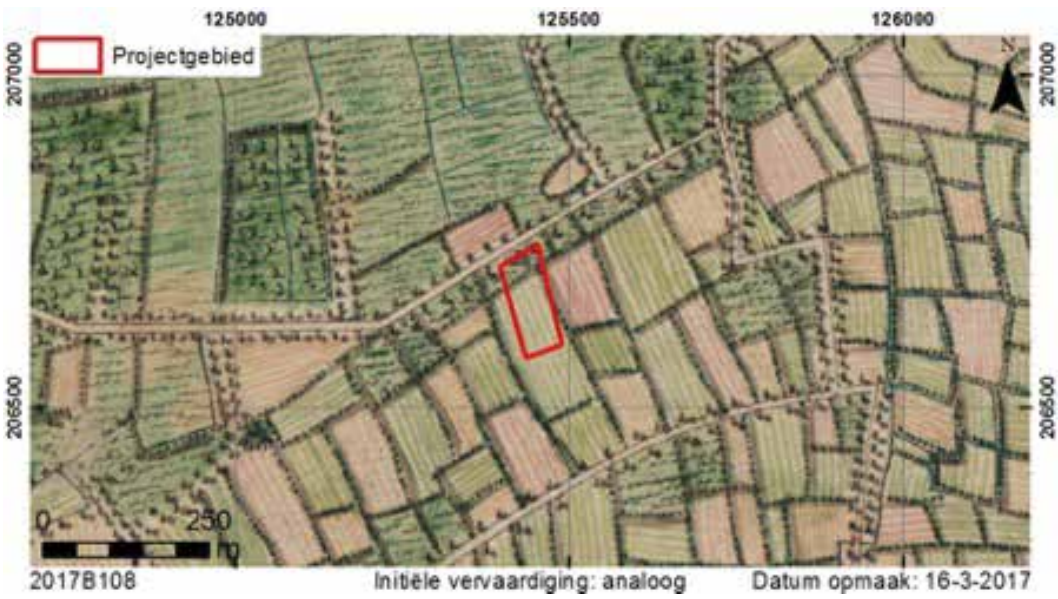

Fig. 10. Situering op de Ferrariskaart (1771-1777).

Het projectgebied, gelegen in de Moervaartdepressie, wordt gekenmerkt doornatte(lemige)zandbodems. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar, waardoor de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn. De kans dat prehistorisch materiaal in situ bewaard is, is echter verwaarloosbaar aangezien de C-horizont onmiddellijk afgedekt wordt door de ploeglaag.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een beperkte mogelijkheid dat archeologisch erfgoed aanwezig is, dat – indien aanwezig – wel goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

B.20 | SINAAI – WATERSTRAAT

Bureauonderzoek: 24 juli – 2 augustus 2017

Dossiernummer: 2017G246

Locatie: Sint-Niklaas, Afdeling 10, Sectie A+F, openbaar domein

Langsheen de Waterstraat te Sinaai (Sint-Niklaas) zal de stad Sint-Niklaas de bestaande bermen aanleggen in grasdallen. In enkele zones zullen de grasdallen aan beide zijden van de bestaande weg geplaatst worden en een breedte van 60 cm innemen. Waar slechts een enkele strook grasdallen voorzien wordt, zal de breedte 1 m bedragen. De totale diepte van de versterking zal 38 cm bedragen.

Aangezien archeologisch onderzoek in het kader van wegenwerken binnen het Waasland slechts in uitzonderlijke omstandigheden archeologisch relevante informatie oplevert, er binnen of in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied geen archeologische sites, zones of historische monumenten aanwezig zijn en de omvang van de werken zeer beperkt is, zal verder onderzoek geen nuttige kenniswinst opleveren. In het kader van de geplande werkzaamheden dienen dan ook geen verdere maatregelen te worden getroffen.

B.21 | SINT-NIKLAAS – AZALEALAAN

Bureauonderzoek: 9 maart – 4 oktober 2017

Dossiernummer: 2017C252

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 5, sectie D, percelen 1419, 1420B, 1432G en 1350M (deels)

De gemeente Sint-Niklaas zal het wijkpark Witte Molen, gelegen aan de kruising van de Azalealaan en de Gladiolenlaan te Sint-Niklaas, heraanleggen. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 14.065,98 m², hierbij zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. Het projectgebied is sinds de jaren 50 van de vorige eeuw in gebruik als wijkpark. Volgens historische en cartografische gegevens was het projectgebied daarvoor in gebruik als akkerland. Het is zeer waarschijnlijk dat de landindeling teruggaat tot de aanleg van de bolle akkers in de 15de/16de eeuw.

Het projectgebied is gelegen binnen de verstedelijkte zone van de stad Sint-Niklaas maar is onbebouwd gebleven. De bodemopbouw binnen het projectgebied is onbekend evenals de potentiële bodemerosie. Afgaande op nabijgelegen percelen is de potentiële bodemerosie waarschijnlijk zeer laag. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is dus vermoedelijk goed.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Onderzoek van de bestaande toestand en de geplande werken wijst er echter op dat de impact van de inrichtingswerken eerder beperkt zal zijn. Daarenboven zullen de werken niet binnen één geconcentreerde zone plaatsvinden, maar verspreid over het projectgebied. Gezien die spreiding en de eerder te verwaarlozen impact van de werken wordt geen verder archeologisch onderzoek aangeraden.

B.22 | SINT-NIKLAAS – CLEMENTWIJK (BUFFERBEKKEN)

Bureauonderzoek: 8 december 2016 – 11 januari 2017

Dossiernummer: 2016L96

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 1, sectie A, percelen 377A, 378 en 379

Ter hoogte van de Mechelen-Terneuzenweg zal de stad Sint-Niklaas het bestaande bufferbekken uitbreiden (fig. 11). In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 16.079,97 m². Hiervan zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. Het projectgebied is momenteel in gebruik als akkerland. Volgens de historische kaarten en luchtfoto's was het projectgebied de laatste 250 jaar in gebruik als landbouwgrond. Het is zeer waarschijnlijk dat de landindeling teruggaat tot de aanleg van de bolle akkers in de 15de/16de eeuw.

Het projectgebied, gelegen in het traditionele landschap 'Land van Waas', wordt gekenmerkt door (lemige) zandbodems. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar, waardoor de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn. Archeologisch onderzoek binnen een gedeelte van het projectgebied

en in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied hebben geen archeologisch relevante sporen aan het licht gebracht. Er kan echter niet worden uitgesloten dat er zich archeologische sporen bevinden binnen het nog niet onderzochte gedeelte van het projectgebied.

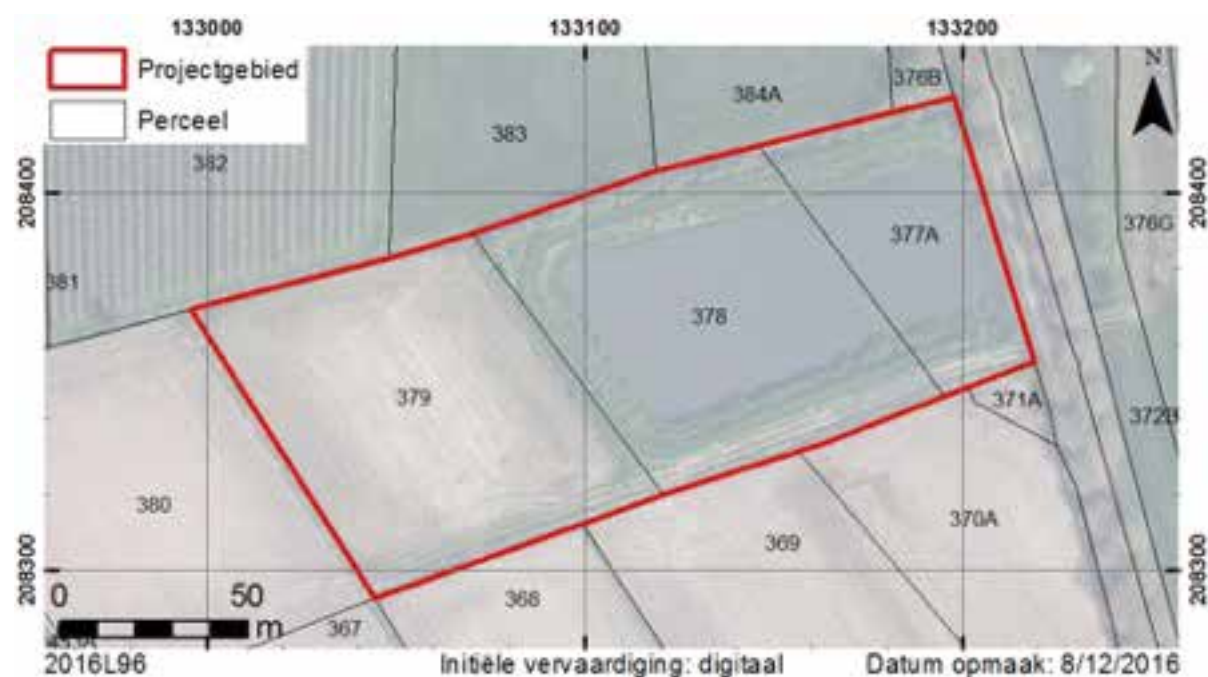

Fig. 11. Situering op kadaster en luchtfoto.

De archeologische gegevens sluiten de aanwezigheid van archeologisch erfgoed niet uit. De geografische en historische gegevens wijzen op een goede bewaring van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. Om de aanwezigheid van archeologisch erfgoed vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

B.23 | SINT-NIKLAAS – HEIMOLENSTRAAT 101

Bureauonderzoek: 3 april – 4 mei 2017

Dossiernummer: 2017D8

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 4, sectie D, perceel 366E

Ter hoogte van de Heimolenstraat 101 te Sint-Niklaas zal Mimafi nv een verkaveling realiseren. Het gehele projectgebied heeft een oppervlakte van $\pm 8.456,87 \text{ m}^2$. Hiervan zal echter $\pm 4.875 \text{ m}^2$ uit de verkaveling gesloten worden aangezien het gaat om agrarisch gebied dat niet ontwikkeld mag worden. De resterende oppervlakte bedraagt nog $\pm 3.581,87 \text{ m}^2$.

Het projectgebied is gelegen op een uitloper van een zandrug (fig. 12) en wordt gekenmerkt door droge zandgronden zonder en met profielontwikkeling met een humusarme bovengrond, en een droge zandgrond zonder profielontwikkeling met een sterke antropogene invloed. De potentiële erosie binnen het projectgebied is niet gekend, maar in de nabije omgeving wordt deze steeds omschreven als 'verwaarloosbaar'. Aangezien er slechts een beperkte mate van verstoring aanwezig is, kan verwacht worden dat archeologisch erfgoed binnen het projectgebied goed bewaard is gebleven.

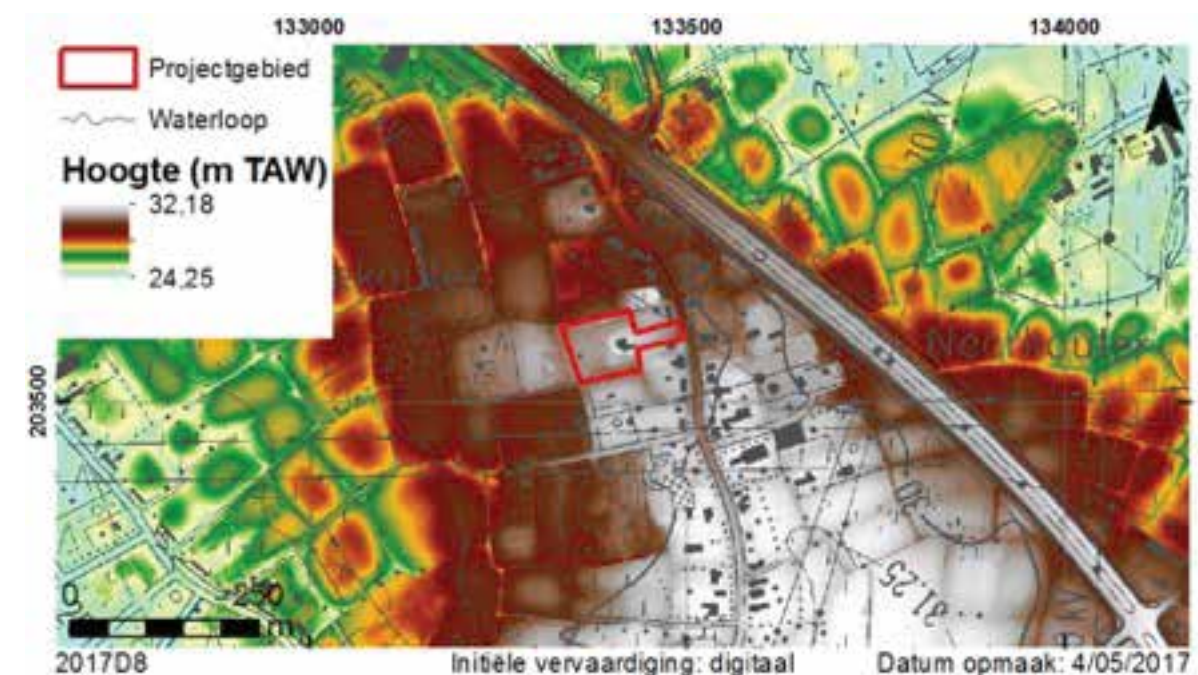

Fig. 12. Situering op de topografische kaart het DHM en de VHAL.

Archeologische vondsten en onderzoek in de nabije omgeving hebben uitgewezen dat de kans bijzonder groot is dat er binnen het projectgebied sporen uit het neolithicum tot en met de middeleeuwen aanwezig zijn. De precieze aard en omvang van het archeologisch erfgoed kan op basis van het bureauonderzoek niet vastgesteld worden. Dat dient dan ook te gebeuren door middel van een bijkomende prospectie met ingreep in de bodem. Aangezien de gronden nog niet in eigendom zijn van de ontwikkelaar, er nog bebouwing aanwezig is binnen het projectgebied en de huidige eigenaar geen toestemming verleent voor het aanleggen van sleuven, dient dit onderzoek uitgevoerd te worden in het uitgestelde traject.

B.24 | SINT-NIKLAAS – HEISTRAAT

Bureauonderzoek: 20 maart – 9 mei 2017

Dossiernummer: 2017C254

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 1, sectie A, percelen 712N, 712R (deels), 712S, 712T en 712V

VR Build bvba zal het binnengebied aan de Heistraat, gelegen tussen huisnummer 102 en 106, ontwikkelen. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 15.366,26 m². Hierbij zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. Het projectgebied was tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik als akkerland. Daarna was het een tijd bebost en later werden er serres gebouwd in het westelijke deel van het projectgebied (Fig. 13).

Het projectgebied is gelegen binnen het traditionele landschap ‘Land van Waas’ en bevindt zich op (matig) droge zandgronden met diepe antropogene humus A horizont. De bodemerosie binnen het projectgebied is onbekend maar de potentiële bodemerosie van een aangrenzend perceel is verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is dus vermoedelijk goed.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk.

Fig. 13. Situering op luchtfoto uit 2016.

B.25 | SINT-NIKLAAS – INDUSTRIEPARK WEST

Bureauonderzoek: 9 – 16 mei 2017

Dossiernummer: 2017E98

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 5, sectie D, percelen 1850F en 1852C

Ter hoogte van Industriepark-West 6 te Sint-Niklaas zal de stad Sint-Niklaas de TOP en de compostvloer uitbreiden. Het gehele projectgebied heeft een oppervlakte van 10.198,59 m². Hiervan zal ongeveer 1.650 m² verstoord worden.

Het projectgebied is gelegen binnen het traditionele landschap ‘Land van Waas’ en wordt gekenmerkt door droge tot matig droge zandgronden, zonder en met profielontwikkeling. De potentiële erosie binnen het projectgebied is niet gekend, maar in de nabije omgeving wordt deze omschreven als ‘verwaarloosbaar’.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Op basis van controleboringen kon vastgesteld worden dat de ondergrond in de noordelijke zone (compostvloer) reeds verstoord werd tot minstens 70 cm diepte. In die zone dient dan ook geen archeologisch erfgoed verwacht te worden. Daarenboven zullen de geplande werken niet dieper reiken dan de reeds verstoorde toplaag, waardoor archeologisch erfgoed – indien dit alsnog aanwezig zou zijn – niet bedreigd wordt door de werken. Het archeologische vlak in het zuidelijke deel bevindt zich op een beperktere diepte. De totale omvang van de werken bedraagt hier ± 1.015 m². Hier dient echter rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van bolle akkergrachten die de werkzone langs beide zijden ernstig verstoren. De totale onverstoorde oppervlakte is hierdoor minder dan 1.000 m² groot. Na overleg met de wetenschappelijke begeleiding werd dan ook besloten dat archeologisch onderzoek van de resterende oppervlakte geen reële kenniswinst zou opleveren. Voor deze zone wordt dan ook geen verder archeologisch onderzoek aangeraden.

B.26 | SINT-NIKLAAS – STADHUIS

Bureauonderzoek: 7 augustus – 27 september 2017

Dossiernummer: 2017G247

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 1, sectie E, percelen 406H, 40K, 415/2A, 416/2D, 417/2A, 420/2B, 423A, 423/2F, 424/2B, 425E, 425F

Het bestuur van Sint-Niklaas wenst de infrastructuur van het bestaande stadhuis deels aan te passen. Hierbij zal de bestaande noordoostelijke vleugel afgebroken worden en vervangen worden door een nieuwbouw met kelder. De totale oppervlakte die hierbij verstoord zal worden bedraagt 1.061,36 m².

Het projectgebied wordt vrijwel geheel ingenomen door gebouwen. Omwille hiervan is er geen informatie beschikbaar aangaande het bodemtype. Op basis van de Quartairgeologische kaart kan vermoed worden dat het gaat om een zandbodem.

Het projectgebied bevindt zich op het marktplaats van Sint-Niklaas. Dit plein werd in 1248 aan de parochie Sint-Niklaas geschonken. In de schenkingsakte werd gesteld dat deze dries onbebouwd moest blijven opdat de hele gemeenschap er gebruik van kon maken. Hoewel verscheidene delen van de oorspronkelijke oppervlakte wel bebouwd werden, bleef de zone van het projectgebied steeds onbebouwd. Op basis van historische kaarten kan gesteld worden dat de zone van het stadhuis evolueerde van een groene zone met bomen (17de eeuw) naar een vlakte waar linnen gebleekt werd (18de eeuw). In 1736 werd die laatste begrensd door een brede wal. Links en rechts hiervan bleef het plein dienst doen als graasweide. De wal werd ten laatste in 1840 gedempt, aangezien het eerste stadhuis toen op deze plaats gebouwd werd. Dat gebouw brandde af in 1874 en werd vervangen door een nieuw stadhuis dat tussen 1876 en 1878 werd opgericht. Latere toevoegingen werden gebouwd in de periode 1954-1955, het begin van de jaren 60, de periode 1992-1994 en 2002. De zone waar de werkzaamheden zullen plaatsvinden, behoort tot de aanbouw uit de jaren 50-60.

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat de te verstoren zone steeds onbebouwd is gebleven. Enkel een deel van de 18de-eeuwse wal zal aangesneden worden bij de werkzaamheden. Aangezien de datum van aanleg gekend is op basis van historische bronnen en deze ten laatste in 1840 werd gedempt, zal verder onderzoek hiervan geen nuttige kenniswinst opleveren. In het kader van de huidige werkzaamheden wordt dan ook geen verder onderzoek aangeraden.

B.27 | SINT-NIKLAAS – TEREKEN

Bureauonderzoek:

Dossiernummer: 2017K283

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 4, sectie D, openbaar domein + percelen 6262 en 627K3

Sint-Niklaas, afdeling 5, sectie D, openbaar domein + percelen 1029L8, 1030/3, 1030G2 en 1155R

Het stadsbestuur van Sint-Niklaas wenst verschillende aanpassingen door te voeren aan het bestaande rioleringsnet. Die werken zullen plaatsvinden in Tereken, Knaptandstraat en Schoolstraat, alsook in de Kongostraat, Dommeldreef en ter hoogte van het Waasland Shopping Center te Sint-Niklaas. Aangezien de totale oppervlakte van de verschillende deelgebieden samen groter is dan 3.000 m² en de totale omvang van de ingreep in de bodem meer dan 1.000 m² bedraagt, is de opmaak van een archeologienota verplicht.

In de loop van het onderzoek is duidelijk gebleken dat de verschillende deelzones reeds ernstig verstoord werden door de aanleg van rioleringen. Op de meeste plaatsen kan dan ook gesteld worden dat het archeologisch erfgoed reeds vernield werd. Hoewel de geplande werken op enkele plaatsen buiten het bestaande gabarit zullen treden, is de kans dat verder onderzoek nuttige kenniswinst zou opleveren vrijwel onbestaande. De verschillende zones van het projectgebied kunnen dan ook vrijgegeven worden voor de geplande werkzaamheden. Er dienen geen verdere maatregelen te worden getroffen ten aanzien van archeologisch erfgoed.

B.28 | SINT-NIKLAAS – VLYMINCKSHOEK

Bureauonderzoek: 23 maart – 8 mei 2017

Dossiernummer: 2017C317

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 1, sectie A, percelen 914, 915A, 915B, 916F en 916G

Ter hoogte van de Vlyminckshoek te Sint-Niklaas zal MIWA het huidige containerpark uitbreiden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 37.680,55 m². Hierbij zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. Het projectgebied is momenteel reeds grotendeels ingenomen door het bestaande containerpark en de afvalverwerkingsinstallatie. Bij de oprichting en hervormingen van de afvalverwerkingsinstallatie werd de ondergrond ernstig verstoord. Ook bij de bouw van het containerpark in 1988 werd de ondergrond ernstig verstoord. Bij de oprichting werd het containerpark gebiedsdekkend verhard met beton, dan wel een KWS-verharding. Daarnaast werden meerdere rioleringen en nutsleidingen geplaatst. Bij de inrichtingswerken werd het terrein genivelleerd, wat ook duidelijk te merken is aan de iets lagere positie van het containerpark ten opzichte van de omliggende zone.

Het westelijke deel is braakliggend en wordt deels gebruikt voor het stockeren van containers. Hoewel de bovengrond hier vermoedelijk wel verstoord werd, is er geen reden om aan te nemen dat de ondergrond ernstig verstoord werd. Tot voor de bouw van het huidige containerpark was het gehele projectgebied in gebruik als landbouwgrond. De huidige perceellering gaat vrijwel volledig terug tot de 17de eeuw (Fig. 14) en vermoedelijk tot de 14de-15de eeuw.

Fig. 14. Situering op de Ferrariskaart (1771-1777).

Het projectgebied, gelegen binnen het traditionele landschap 'Land van Waas', wordt gekenmerkt door een matig droge lemige zandbodem. De bodemerosie binnen het projectgebied is onbekend maar in de onmiddellijke omgeving wordt de bodemerosie aangeduid als verwaarloosbaar. Dat doet vermoeden dat de bewaring van potentieel aanwezig archeologisch erfgoed goed zal zijn.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Gezien de reeds uitgevoerde ingrepen binnen het bestaande containerpark, zal het erfgoed hier reeds vernield zijn. Onder het braakliggende terrein zal het archeologisch erfgoed vermoedelijk goed bewaard zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem in een zone van $\pm 7.321,98 \text{ m}^2$.

Aangezien MIWA een opstalrecht heeft maar geen vol eigendomsrecht, is het niet toegestaan om dit onderzoek uit te voeren voorafgaand aan het verkrijgen van de stedenbouwkundige vergunning.

B.29 | SINT-NIKLAAS – VOSSEKOTSTRAAT

Bureauonderzoek: 28 februari – 5 april 2017

Dossiernummer: 2017B376

Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 6, sectie A en B, openbaar domein

De stad Sint-Niklaas wil wegen- en rioleringswerken uitvoeren aan de Vossekotstraat te Sint-Niklaas. Momenteel is enkel een riolering aanwezig in het westelijke deel van de Vossekotstraat. Die zal opgebroken worden

en over de gehele lengte van het projectgebied zal een gescheiden riolering aangelegd worden. Na de rioleringwerken zal ook het wegdek opnieuw aangelegd worden, waarbij een fietsstrook en deels gescheiden fietspad aangelegd zullen worden.

Gezien de omvang van de werken is de opmaak van een archeologienota verplicht. Die kan echter in beperkte vorm opgesteld worden, aangezien een eventuele archeologische opvolging van de werken geen reële kenniswinst zou opleveren. Archeologisch onderzoek naar aanleiding van wegenwerken in het Waasland heeft reeds meermaals aangetoond dat eventueel aangetroffen sporen bij dergelijk onderzoek moeilijk tot niet te duiden zijn omwille van het beperkte ruimtelijke inzicht dat verkregen kan worden. Na raadpleging van de cel Beheer van Erfpunt kan dan ook besloten worden dat in het kader van de huidige vergunning geen maatregelen genomen moeten worden aangaande archeologisch erfgoed.

B.30 | SINT-PAUWELS – KLAPDORP

Bureauonderzoek: 14 maart – 11 april 2017

Dossiernummer: 2017C210

Locatie: Sint-Gillis-Waas, afdeling 4, sectie B, publieke ruimte (Klapdorp)

De gemeente Sint-Gillis-Waas zal de straat Klapdorp te Sint-Pauwels heraanleggen. Hierbij zal de bestaande riolering aan de zijkant van de weg verwijderd worden en vervangen worden door een gescheiden riolering in het midden van de weg. Bij de werken zullen ook het wegdek en de busstroken heraanlegd worden. Teneinde de vergunning voor de werken aan te kunnen vragen, diende een archeologienota opgesteld te worden.

Tijdens het archeologisch onderzoek werd de historiek van het projectgebied onderzocht. Op basis hiervan kan gesteld worden dat grote delen van het gebied verstoord werden door de aanleg van bolle akkers in de 15de-16de eeuw. Het archeologische vlak werd vervolgens meerdere malen verder verstoord door de aanleg van de straat in 1883-1885, de heraanleg in 1947-1948 en de verbeteringswerken in 1993. Na overleg met de cel Beheer van Erfpunt kon worden besloten dat verder onderzoek van het projectgebied geen relevante archeologische gegevens zou opleveren en er dus geen reële kenniswinst gegenereerd zou kunnen worden. Het projectgebied kan dan ook worden vrijgegeven voor de geplande werken.

Dossiernummer: 2017B110

Een akker, gelegen aan de Lijkveldestraat te Sint-Pauwels (Sint-Gillis-Waas, Oost-Vlaanderen), zal opgehoogd worden in opdracht van Jurgen Colman. Hiervoor zal een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden. Bij de geplande werken zal een oppervlakte van 15.972,21m² verstoord worden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

Het projectgebied gelegen in het traditionele landschap 'Land van Waas' wordt gekenmerkt door matig droge tot matig natte (lemige) zandgronden (fig. 15). De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar waardoor de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn.

Dossiernummer: 2017B109

Een akker, gelegen aan de Puyveldestraat te Sint-Pauwels (Sint-Gillis-Waas, Oost-Vlaanderen), zal opgehoogd worden in opdracht van Jurgen Colman. Hiervoor zal een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden. Bij de geplande werken zal een oppervlakte van 14.099,71 m² verstoord worden. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

Het projectgebied is momenteel in gebruik als landbouwgrond. Volgens de historische kaarten en de luchtfoto's die beschikbaar zijn van het projectgebied was het projectgebied al sinds het einde van de 18de eeuw in gebruik als landbouwgrond, vermoedelijk ook al daarvoor (fig. 16).

Het projectgebied gelegen in het traditionele landschap 'Land van Waas' wordt gekenmerkt door matig droge tot matig natte (lemige) zandgronden. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar waardoor de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem.

B.33 | STEKENE – NIEUWSTRAAT

Bureauonderzoek: 28 februari – 13 maart 2017

Dossiernummer: 2017B375

Locatie: Stekene, afdeling 1, sectie A, percelen 1333C, 1333G, 1333H, 1819, 1820, 1821, 1917, 1922A, 1924A, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930 (allen deels) + delen van het openbaar domein Stekene, afdeling 3, sectie A, percelen 470, 471, 482, 483 (allen deels)

Ter hoogte van de Nieuwstraat te Stekene zal een nieuw fietspad worden aangelegd. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 5.589,47 m², waardoor een archeologienota vereist is. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Volgens de historische en cartografische gegevens was het gehele projectgebied tot het midden van de 20ste eeuw onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond. Tussen 1939 en 1969 werd in het westelijke deel van het projectgebied begonnen met de ontginning van klei. In het deel ten westen van de IJzerhandstraat valt nu dus geen archeologie meer te verwachten.

Het projectgebied bevindt zich op droge en matig droge zandgronden. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar. Het westelijke deel van het projectgebied is verstoord door de aanleg van een kleigroeve in de 20ste eeuw. Het oostelijke deel van het projectgebied loopt langs de randen van verschillende bolle akkers. Aangezien de bolle akkers afgezoomd werden door brede grachten werden mogelijke archeologische sporen binnen het projectgebied verstoord door de aanleg van de bolle akkers in de 15de-16de eeuw. Gezien de beperkte breedte

van het projectgebied, de geringe diepte van de geplande verstoring en de aanwezigheid van bolle akkergrachten binnen het projectgebied wordt een vervolgonderzoek niet aangeraden. Het projectgebied kan worden vrijgegeven voor de werkzaamheden.

B.34 | STEKENE – ZOMERHUIS

Bureauonderzoek: 7 maart – 22 mei 2017

Dossiernummer: 2017C250

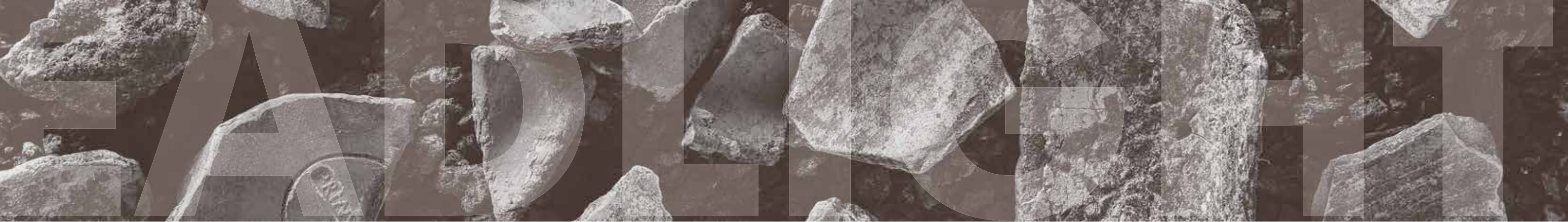
Locatie: Stekene, afdeling 1, sectie A, percelen 2219C, 2219D, 2220E, 2224D, 2224/2G, 2260/6 (deel), 2261D (deel), 2263T2 (deel), 2276F2, 2278C en delen van het openbaar domein.

Ter hoogte van de Kaaistraat, de Brugstraat en de Bromtestraat te Stekene (Oost-Vlaanderen) zal de gemeente Stekene een nieuw park aanleggen met bijhorende cafetaria en parkings. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 25.942,82 m². Hierbij zal meer dan 1.000 m² verstoord worden. De mate van verstoring is over het algemeen echter zeer beperkt. In het westelijke deel zullen de bestaande bomen behouden blijven. Hoewel hier een pad zal worden aangelegd, zal dat bestaan uit boomschors en is de impact op de bodem beperkt. In het oostelijke deel zal het grootste deel van de open ruimte ingenomen worden door gazons, daarnaast komen op enkele plaatsen vaste planten en kruidachtigen. De primaire paden – aangelegd in beton – zullen een iets grotere impact hebben op de bodem. Die hebben echter nergens een dermate grote omvang dat verder onderzoek nuttige kenniswinst zou kunnen opleveren.

De grootste impact wordt gevormd door de aanleg van de centrale waterpartij – waarbij tot maximaal 1,70 m diepte moet worden gegraven – en het restaurant. Het restaurant zal ± 802 m² in beslag nemen. Een groot deel van die oppervlakte, alsook van de nieuwe waterpartij, werd in het verleden reeds in ernstige mate verstoord door de aanleg van het openluchtzwembad, waardoor de werkelijke impact ook hier veel beperkter is.

De toegangsweg en de parkings vormen nog enkele zones met een mogelijke impact op de bodem. Die worden echter aangelegd door middel van gestabiliseerde gazon en betongrasdallen. Die werkwijze beperkt de ingreep in de bodem en beschermt het eventueel onderliggend archeologisch erfgoed. Daarenboven is de oppervlakte van die parkings telkens eerder beperkt, waardoor eventueel verder onderzoek geen nuttige kenniswinst zou opleveren. Er dient ook opgemerkt te worden dat de toegangsweg gelegen is op de oude spoorwegbedding. Die bedding werd gemiddeld 50 cm opgehoogd, waardoor de impact van de geplande

werken op het oorspronkelijke maaiveld verwaarloosbaar zal zijn.

Het projectgebied is momenteel deels braakliggend, deels grasland en deels begroeid met bomen. Tussen 1931 en de jaren 1990 werd het projectgebied gebruikt als recreatiedomein met openluchtwembad. Daarvoor was het in gebruik als landbouwgrond.

Het projectgebied is gelegen aan de voet van de dekzandrug Maldegem-Stekene. Op de bodemkaart staat het terrein aangegeven als bebouwde grond. Aangrenzende percelen bestaan uit matig droge en matig natte lemige zandgronden. De bodemerosie binnen het projectgebied is onbekend, maar de potentiële bodemerosie van aangrenzende percelen staat aangeduid als verwaarloosbaar. Dat doet vermoeden dat de bewaring van potentieel archeologisch erfgoed vermoedelijk goed zal zijn. In de omgeving van het projectgebied zijn er sporen uit verschillende archeologische periodes aangetroffen.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Gezien de beperkte en vooral versnipperde geplande versterking van het bodemarchief wordt een vervolgonderzoek echter niet aangeraden, aangezien dit geen nuttige kenniswinst zal opleveren. Het projectgebied kan worden vrijgegeven voor de werkzaamheden.

B.35 | VERREBROEK – AVEN ACKERS

Bureauonderzoek: 16 – 20 februari 2017

Dossiernummer: 2017B107

Locatie: Beveren, afdeling 5, sectie B, perceel 149B

Ter hoogte van de Havinkbeekstraat te Verrebroek (Beveren-Waas) zal Altrad Balliauw een tijdelijke verharding in grind aanbrengen. Omwille hiervan werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van de gegevens die aangeleverd werden door de opdrachtgever en op basis van gekende archeologische gegevens kon gesteld worden dat een archeologienota met beperkte samenstelling voldoende was voor de geplande werkzaamheden. Een voorgaand paleolandschappelijk onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat het projectgebied – samen met de ruimere omgeving – tijdens de middeleeuwen en nieuwe tijd afgedekt werd door overstromings sedimenten. Aangezien dit pakket een gemiddelde dikte van 80 cm heeft en de geplande werken slechts zeer ondiep zullen reiken, zal het archeologische vlak niet bereikt worden. Daarenboven werd in het uiterst noordoostelijke deel reeds een opgraving uitgevoerd, waardoor hier geen archeologisch erfgoed meer aanwezig zal zijn. In het kader van de huidige geplande werkzaamheden dienen geen verdere maatregelen genomen te worden ten aanzien van archeologisch erfgoed.

B.36 | WAASMUNSTER – KORTE HEESDONKSTRAAT

Bureauonderzoek: 21 maart – 12 april 2017

Dossiernummer: 2017C251

Locatie: Waasmunster, afdeling 1, sectie A, percelen 1853E en 1858A (deels)

Ter hoogte van de Korte Heesdonkstraat te Waasmunster (Oost-Vlaanderen) zal Bostoen een verkaveling realiseren. In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 4.163,50 m². Het projectgebied is momenteel in gebruik als grasland. Tot het einde van de 20ste eeuw was het in gebruik als akkerland.

Het projectgebied, gelegen binnen het traditionele landschap ‘Land van Waas’, wordt gekenmerkt door een matig droge zandbodem met antropogene humus A horizon. De bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar. Dat betekent dat eventueel aanwezige archeologische sporen binnen het projectgebied vermoedelijk goed bewaard zijn gebleven. Ten oosten van het projectgebied zijn er aanwijzingen van middeleeuwse bewoning aangetroffen (fig. 17).

De geografisch, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem. Aangezien Bostoen op de terreinen een opstalrecht heeft, dient dit onderzoek in een uitgesteld traject te gebeuren.

Fig. 17. Situering op de CAI.

B.37 | SINT-GILLIS-WAAS – SINT-NIKLAASSTRAAT

Bureauonderzoek: 17 oktober – 15 november 2017

Dossiernummer: 2017I296

Locatie: Sint-Gillis-Waas, afdeling 1, sectie D, percelen 635G, 640C, 641C en 644A

Landschappelijk booronderzoek:

Dossiernummer: 2017K297

Locatie: Sint-Gillis-Waas, afdeling 1, sectie D, percelen 635G, 640C, 641C en 644A (allen deels)

Ten westen van de Sint-Niklaasstraat te Sint-Gillis-Waas zal De Paep BVBA een infrastructuur voor glastuinbouw realiseren. Hiervoor zal een bouwaanvraag aangevraagd worden. Om de vergunning te kunnen verkrijgen, is een archeologienota nodig. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 32.986,11 m². In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, de landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen. Het projectgebied is momenteel in gebruik als akkerland en volgens de historische en cartografische gegevens was het de laatste twee eeuwen onbebouwd. In de 18de eeuw was één perceel in beslag genomen door een boerderij. De overige percelen waren in gebruik als landbouwgrond.

Het projectgebied, gelegen binnen het traditionele landschap 'Land van Waas', wordt gekenmerkt door droge tot matig droge leemgronden met diepe antropogene humus A horizont. De bodemerosie binnen het projectgebied is zeer laag tot verwaarloosbaar. De bewaring van potentieel archeologisch erfgoed is vermoedelijk goed. In de loop van het bureauonderzoek werd vastgesteld dat er mogelijk een begraven podzol aanwezig was binnen het projectgebied. Dit feit, samen met de nabijheid van een natuurlijke waterloop, creëert voor het projectgebied een matige tot hoge verwachting m.b.t. de aanwezigheid van steentijd-artefactensites. Teneinde de aan- dan wel afwezigheid van een begraven podzol vast te stellen, werd een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd.

Het veldwerk werd op 28 november 2017 uitgevoerd door de cel Onderzoek van Erfpunt. De bodem werd onderzocht door middel van een verspringend driehoeksgrid van 25x25 m. De boringen werden uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm.

Op basis van de boorgegevens kan gesteld worden dat in een deel van het projectgebied een BC horizont aanwezig is. Min of meer centraal in de percelen werd eveneens een Bh horizont aangetroffen (fig. 18). Typerend voor de bolle akkers is de diepere verstoring aan de randen van de percelen, veroorzaakt door het in helling graven van de akkers bij de aanleg van de bolle akkers.

In de zones met een Bh en/of BC horizont kunnen mogelijk steentijd-artefactensites aanwezig zijn. Ondanks de diepgaandere verstoring in de overige zones, kan hier mogelijk nog archeologisch erfgoed uit recentere perioden aanwezig zijn.

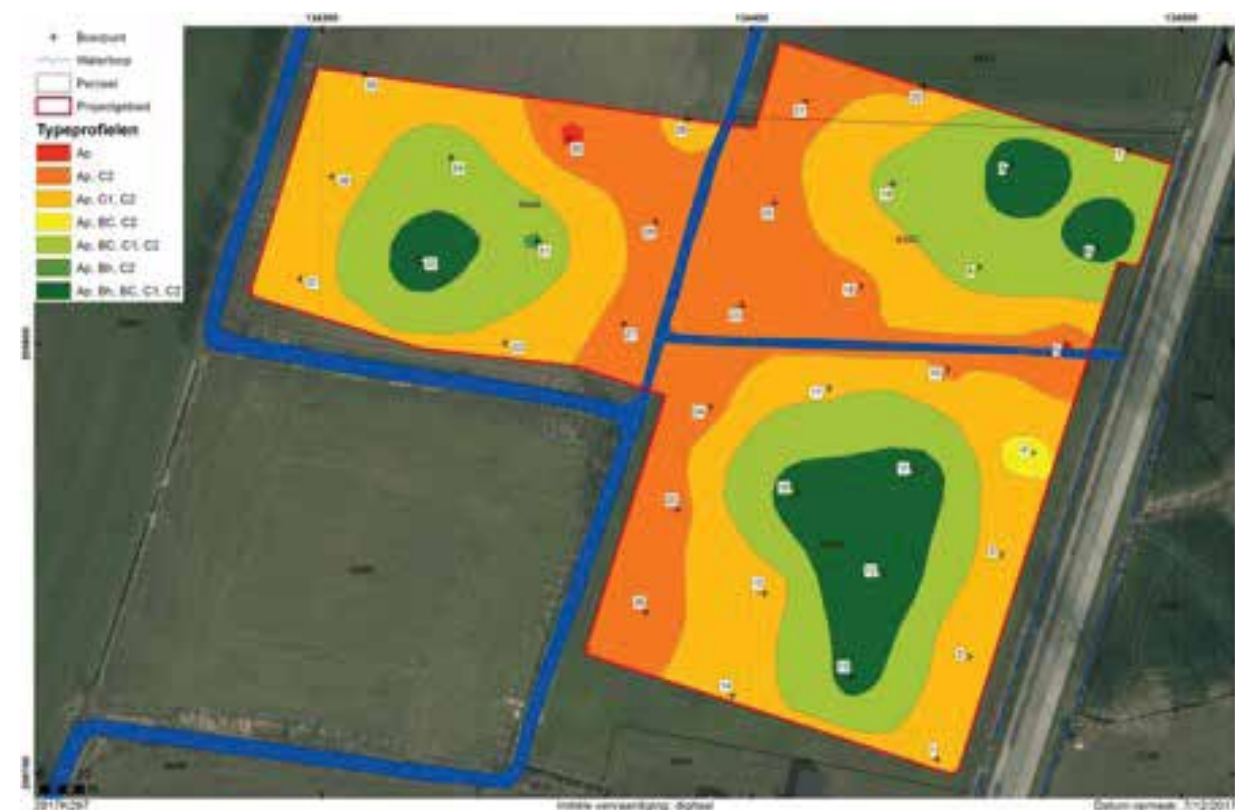

Fig. 18. Typeprofielen op basis van landschappelijk booronderzoek.

De geografische, historische en archeologische gegevens wijzen op een mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed dat mogelijk goed bewaard kan zijn. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen, is verder onderzoek noodzakelijk. In een eerste fase gaat het om een verkennend archeologisch booronderzoek binnen de zones waar een Bh en/of BC horizont werd vastgesteld. Indien hier de aanwezigheid van een steentijdsite wordt vastgesteld, dienen er proefputten in functie van steentijdonderzoek te worden aangelegd. Na het steentijdonderzoek dient er een proefsleuvenonderzoek te worden uitgevoerd over het gehele projectgebied. Op basis van het sleuvenonderzoek dienen zones aangeduid te worden die al dan niet in aanmerking komen voor een vlakdekkend onderzoek.

B.38 | BEVEREN – CONGOKEN

Bureauonderzoek: 2 februari – 14 maart 2017
Dossiernummer: 2017A210
Prospectie met ingreep in de bodem: 2 mei 2017
Dossiernummer: 2017D408
Locatie: Beveren, afdeling 3, sectie C, percelen 705D3, 705T2, 709K, 710F en 710G

Naar aanleiding van de geplande verkaveling tussen de Onze-Lieve-Vrouwstraat en de Pastoor Steenssenstraat te Beveren werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Tijdens het bureauonderzoek werd vastgesteld dat er mogelijk archeologisch erfgoed aanwezig is. Om dit vast te stellen, werd een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd in het projectgebied.

Fig. 19. Allesporenkaart met DHM vlak 1.

Het onderzoek werd uitgevoerd op dinsdag 2 mei 2017. Tijdens het onderzoek werden er geen archeologische sporen aangetroffen (fig. 19). Er werden wel verschillende zandwinningskuilen aangetroffen die op basis van de vulling en scherpe aflijning gedateerd kunnen worden in de nieuwste tijd.

Verder onderzoek zou geen reële kenniswinst opleveren en wordt daarom niet aangeraden.

B.39 | MELSELE – PAUWSTRAAT

Bureauonderzoek: 3 augustus – 4 september 2017
Dossiernummer: 2017F138
Prospectie met ingreep in de bodem: 23 – 27 oktober 2017
Dossiernummer: 2017J189
Locatie: Beveren, Afdeling 9, Sectie E, percelen 34e, 34f, 34g, 34h en 34k

Ter hoogte van de Pauwstraat te Melsele (Beveren, Oost-Vlaanderen) wenst de familie De Paep een verkaveling te realiseren. Naar aanleiding hiervan werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Tijdens het bureauonderzoek werd vastgesteld dat de aanwezigheid van archeologische sporen binnen het projectgebied zeer waarschijnlijk is. Om dit vast te stellen, werd een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd in het projectgebied.

Het onderzoek werd uitgevoerd op maandag 23 en vrijdag 29 oktober 2017. De totale oppervlakte van het huidige projectgebied bedroeg 590,70 m². In totaal werden er 3 sleuven aangelegd waardoor 18,82% van het projectgebied werd onderzocht. Tijdens het onderzoek werden er meerdere, archeologisch relevante sporen aangetroffen. In het zuidelijke deel van het projectgebied werd een deel van een vermoedelijk bootvormig gebouw aangetroffen. Dat gebouw dateert vermoedelijk uit de volle middeleeuwen. Ten oosten hiervan werd een greppel aangetroffen die in het verlengde ligt van een greppel opgegraven in 2014 tijdens een archeologische opgraving aan de Snoeckstraat. De greppel kon toen aan de hand van aangetroffen rood aardewerk gedateerd worden in de late middeleeuwen. Ten westen van de gebouwplattegrond is er nog een andere greppel aangetroffen en ten noordoosten van de gebouwplattegrond zijn er nog enkele mogelijk antropogene sporen aangetroffen.

Fig. 20. Advies.

De sporen in het zuidelijke deel van het projectgebied wijzen op de aanwezigheid van een middeleeuws gebouw. Die gebouwen stonden in landelijke context nooit alleen en maakten altijd deel uit van een erf. De zone ter hoogte van de bouwplattegrond en de omliggende zone dienen dan ook verder onderzocht te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. In totaal wordt verder onderzoek in een zone van 1.725 m² geadviseerd (fig. 20).

B.40 | MELSELE – SCHAARBEEKSTRAAT

Bureauonderzoek: 8 juni 2017
Dossiernummer: 2017F370
Prospectie met ingreep in de bodem: 7 augustus 2017
Dossiernummer: 2017H41
Locatie: Beveren, afdeling 9, sectie D, perceel 1341

Naar aanleiding van de bouw van een KMO-unit aan de Schaarbeekstraat te Melsele werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd door de cel Onderzoek van Erfpunt. Op basis hiervan werd beslist om een voorafgaande archeologische prospectie met ingreep in de bodem uit te laten voeren.

Tijdens het onderzoek werd één gracht (S1, fig. 21) en verschillende recente verstoringen aangetroffen. De gracht is waarschijnlijk te dateren in de nieuwste tijd. Gezien het zeer beperkte aantal sporen en de recente datering kan gesteld worden dat een vlakdekkend onderzoek geen kenniswinst zal opleveren. Het projectgebied kan dan ook vrijgegeven worden voor de geplande ontwikkeling.

Fig. 21. Coupe van S1, gracht.

B.41 | RUPELMONDE – MERCATOREILAND

Bureauonderzoek: 3 oktober 2016 – 7 juli 2017
Dossiernummer: 2016H2015
Locatie: Kruibeke, afdeling 3, sectie A, percelen 529C2, 529H2, 533H, 535A, 537/2A
Prospectie met ingreep in de bodem: 25 – 31 augustus 2017
Dossiernummer: 2017F137
Locatie: Kruibeke, Afdeling 3, Sectie A, perceel 537/2A

Naar aanleiding van de herinrichting van het Mercatoreiland en werken in verband met het SIGMA-plan te Rupelmonde werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd. Op basis hiervan werd beslist om een voorafgaande archeologische prospectie met ingreep in de bodem uit te voeren binnen een beperkt deel van het projectgebied.

Het proefsleuvenonderzoek leverde waardevolle inzichten op in de genese van het projectgebied. Zo bleek uit de aanwezigheid van aanzienlijke pakketten alluviale klei dat de site alleszins in de periode tussen de 15de eeuw (en naar alle waarschijnlijkheid ook reeds vroeger) en de 18de eeuw frequent overstroomde, zonder daarbij ruimte te laten voor een noemenswaardige bodemvorming. Dat reduceert sterk de kans om (althans ter hoogte van de gesondeerde zones) sporen te vinden van een occupatieniveau dat jonger is dan de 15de eeuw.

Fig. 22. Allesporenplan.

Het laat ook toe te stellen dat geplande bodemingrepen, zowel de huidige als toekomstige, wellicht weinig schade zullen veroorzaken aan het archeologisch bodemarchief.

B.42 | SINT-NIKLAAS – HEIMOLENSTRAAT 114

Bureauonderzoek: 11 januari – 28 februari 2017
Dossiernummer: 2017A125
Prospectie met ingreep in de bodem: 18 – 19 april 2017
Dossiernummer: 2017D166
Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 4, sectie D, perceel 2074K

Naar aanleiding van de geplande verkaveling aan de Heimolenstraat 114 te Sint-Niklaas werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Tijdens het bureauonderzoek werd vastgesteld dat er mogelijk archeologisch erfgoed aanwezig is. De exacte aard en omvang hiervan was echter niet gekend. Om dit vast te stellen werd een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd in het projectgebied.

Het onderzoek werd uitgevoerd op dinsdag 18 en woensdag 19 april 2017. Tijdens het onderzoek werden verschillende kuilen en paalkuilen aangetroffen. Sommige van die sporen konden aan de hand van aangetroffen vondsten gedateerd worden in de Romeinse tijd (fig. 22) en mogelijk ook in de ijzertijd. Andere sporen konden gedateerd worden in de middeleeuwen. Tegen de zuidelijke en de westelijke grens van het projectgebied zijn er verscheidene recente verstoringen aangetroffen. Die verstoringen waren echter beperkt in oppervlakte en kunnen hoogstwaarschijnlijk toegeschreven worden aan oude perceelgreppels. Ook de noordoostelijke hoek en het centraal oostelijke deel van het projectgebied is verstoord.

Fig. 23. Fragment kruikwaar versierd met kamstreekversiering aangetroffen in werkput 2.

Op basis van de aangetroffen sporen kan gesteld worden dat er zich een archeologische site bevindt in de zuidelijke en westelijke zone van het projectgebied. Verder onderzoek in deze zone wordt dan ook aangeraden. Het overige deel van het projectgebied kan worden vrijgegeven voor de werkzaamheden.

B.43 | RUISBROEK – GROOT BIJGAARDENSTRAAT

Prospectie met ingreep in de bodem: 26 januari 2017
Dossiernummer: 2017A211
Locatie: Sint-Pieters-Leeuw, afdeling 7, sectie A, percelen 38F6, 38K6, 38L6 en 40/2

Naar aanleiding van de bouw van een nieuwe school aan de Groot Bijgaardenstraat te Ruisbroek (Sint-Pieters-Leeuw) werd een bureauonderzoek en daaropvolgend een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd. Het doel van de prospectie was een archeologische evaluatie van het terrein. Om die te bekomen werd het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd. Hiervoor werden vijf proefsleuven aangelegd. Die hadden telkens een breedte van 2,5 m en een maximale tussenafstand van 15 m. Door middel van deze techniek werd in totaal 821,50 m² of 14,55% van het projectgebied onderzocht.

Bij het onderzoek werden geen archeologische sporen of vondsten aangetroffen. Wel werden kleine, plaatselijke, recente verstoringen aangetroffen in drie van de vijf sleuven.

Verder onderzoek zou geen reële kenniswinst opleveren en wordt niet aangeraden.

Fig. 24. Overzichtsfoto werkput 5.

B.44 | BEVEREN – DONKVIJVERSTRAAT

Prospectie met ingreep in de bodem: 26 – 27 april 2017
Dossiernummer: 2017C187
Locatie: Beveren, afdeling 3, sectie C, perceel 330C/deel
Vlakdekkende opgraving: 30 mei – 8 juni 2017
Dossiernummer: 2017E307
Locatie: Beveren, afdeling 3, sectie C, perceel 330C/deel

Op de terreinen van het Koninklijk Atheneum van Beveren zal GO! Onderwijs van de Vlaamse gemeenschap de bestaande infrastructuur aanpassen. Naar aanleiding hiervan werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Dat wees uit dat op een beperkt deel van het terrein archeologisch erfgoed aanwezig was.

Van 30 mei tot en met 8 juni voerde Erfpunt een vlakdekkend onderzoek uit op dat deel. Tijdens de opgraving werden restanten van een middeleeuws gebouw (fig. 25), meerdere perceelgreppels en enkele waterkuilen aangetroffen. Die kunnen op basis van de voorlopige vaststellingen gedateerd worden tussen de 11de en 13de eeuw. Verder onderzoek zal deze datering mogelijk nog kunnen verfijnen.

Fig. 25. Overzichtsfoto van het middeleeuws gebouw.

Aangezien het terreinwerk geheel afgerond werd, kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de werkzaamheden. Tevens kan het toegevoegd worden aan de GGA-kaart.

B.45 | SINT-NIKLAAS – GENTSE BAAN

Prospectie met ingreep in de bodem: 16 – 17 januari 2017
Dossiernummer: 2016L143
Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 4, sectie D, perceel 58P (partim)
Vlakdekkend onderzoek: 2 – 12 oktober 2017
Dossiernummer: 2017I299
Locatie: Sint-Niklaas, afdeling 4, sectie D, perceel 58P (deel)

Naar aanleiding van de geplande bouw van een woonzorgcentrum aan de Gentse Baan te Sint-Niklaas werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Het onderzoek werd uitgevoerd op maandag 16 en dinsdag 17 januari 2017. Tijdens het onderzoek werd een spieker uit de ijzertijd aangetroffen. Daarnaast waren enkele grachten aanwezig die slechts ruim gedateerd kunnen worden in de Romeinse tijd tot en met de middeleeuwen. Over het gehele terrein werden recente verstoringen van beperkt formaat aangetroffen.

Op basis van het sporenbestand kan gesteld worden dat zich aan de oostelijke zijde van het projectgebied een archeologische site uit de ijzertijd bevindt. Verder onderzoek in deze zone werd dan ook aangeraden. Het overige deel van het projectgebied kan worden vrijgegeven voor de werkzaamheden.

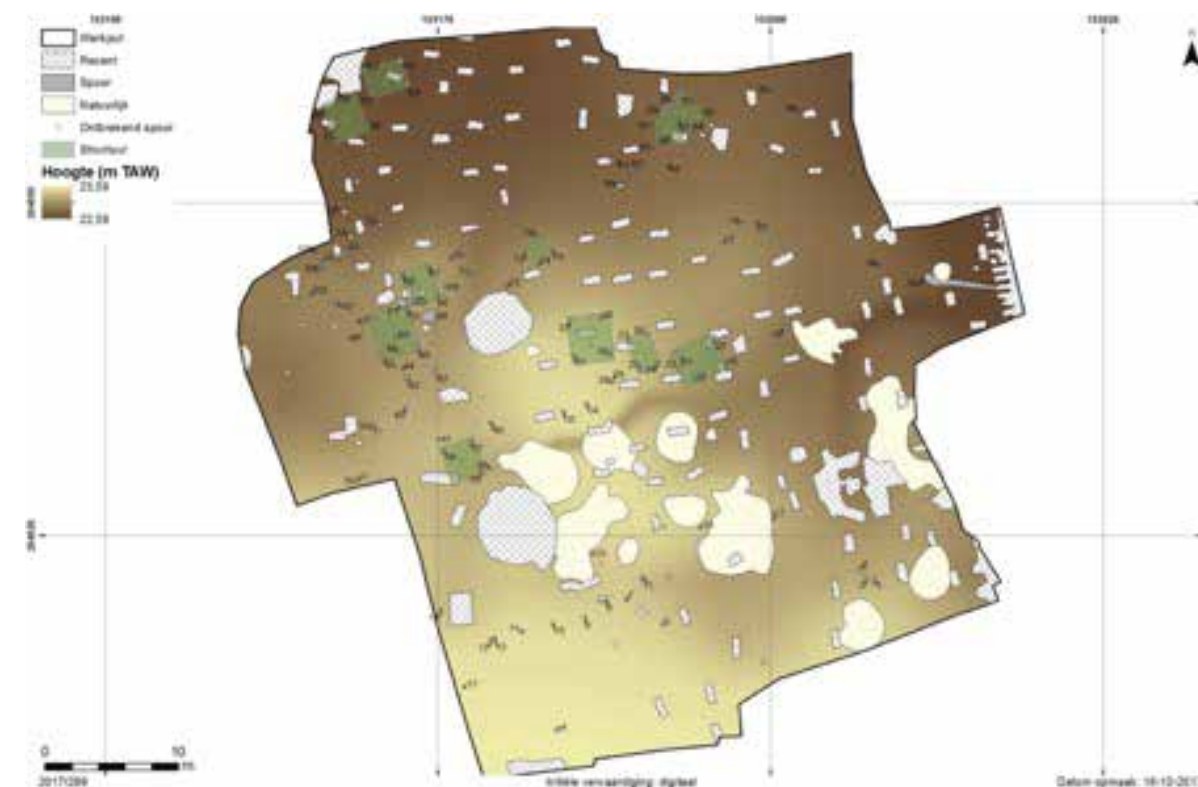

Fig. 26. Allesporenplan.

Tijdens het vlakdekkend onderzoek werden in totaal 11 vierpostenspiekers aangetroffen. Daarnaast werden meerdere geïsoleerde sporen en een greppel gevonden. Op basis van de eerste vaststellingen, lijken alle sporen te dateren uit de metaaltijden. Die datering kan mogelijk verfijnd worden tot de ijzertijd.

Tijdens het onderzoek werden geen zaken aangetroffen die in aanmerking kwamen voor staalname. Het is dan ook niet mogelijk om verder natuurwetenschappelijk onderzoek uit te voeren. Nader onderzoek van de ingezamelde artefacten kan mogelijk meer duidelijkheid scheppen aangaande de datering van de sporen, structuren en site.

Aangezien het voorziene archeologisch onderzoek geheel werd afgerond, kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de geplande werkzaamheden. Tevens kan het projectgebied toegevoegd worden aan de gebieden waar geen archeologie verwacht moet worden (GGA).

B.46 | MELSELE – FARNÈSELAAN

Vlakdekkend onderzoek: 19 juni – 31 juli 2017
Dossiernummer: 2017F135
Locatie: Beveren, afdeling 9, sectie G, perceel 729M (deel)

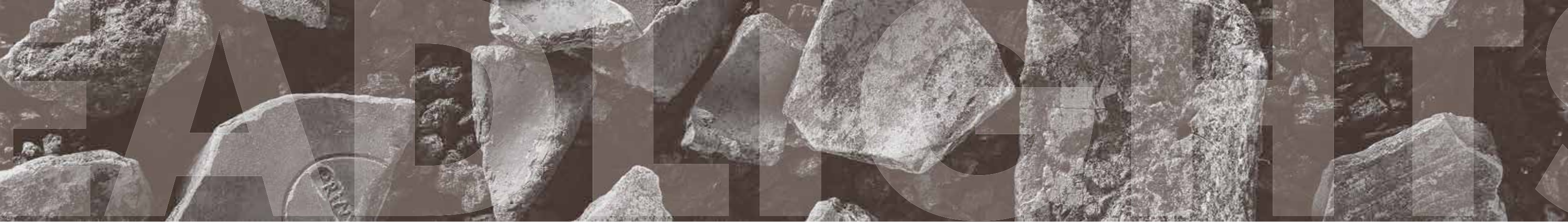
Aan de Alexander Farnèselaan zal er een nieuwe verkaveling worden gerealiseerd. Naar aanleiding hiervan werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Dat wees uit dat er archeologische sporen aanwezig waren binnen het gehele projectgebied. De archeologische sporen in het noordelijke deel van het projectgebied waren echter beperkt. Er werd daarom besloten om enkel in het zuidelijke deel van het projectgebied een vlakdekkend onderzoek uit te voeren.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Erfpunt van 19 juni tot en met 31 juli 2017. Tijdens de opgraving werden er vierpalige spiekers en palenrijen aangetroffen, die waarschijnlijk te dateren zijn in de ijzertijd. Verder zijn er nog verschillende palenclusters, leemwinningsputten en enkele waterkuilen uit de metaaltijden en/of Romeinse periode aangetroffen, evenals middeleeuwse greppels. Verder onderzoek zal de datering mogelijk nog verfijnen en mogelijk meer inzicht geven met betrekking tot de indeling van de site.

Aangezien het terreinwerk geheel afgerond werd, kan het projectgebied vrijgegeven worden voor de werkzaamheden. Tevens kan het toegevoegd worden aan de GGA-kaart.

Fig. 27. Allesporenplan.

3.3. TEAM COLLECTIEBEHEER

3.3.1. RISICOANALYSE VAN HET HOOFDDEPOT VAN HET ONROERENDERFGOEDDEPOT

Dit onderzoek werd door Guy De Witte (De Zilveren Passer – Consultancy Preventieve Conservatie) gestart in 2016 en afgewerkt in mei 2017. De primaire doelstellingen van het onderzoek en het advies dat hierin wordt geformuleerd, zijn driedig:

- het voldoen aan de richtlijnen van het kwaliteitshandboek voor onroerendergoeddepots met als doel de gekregen erkenning en subsidiëring in de toekomst te behouden;
- nagaan in hoeverre het huidige gebouw en het hoofddepot voldoen aan de gangbare nationale en internationale richtlijnen voor het bewaren van archeologisch erfgoed en geen bedreiging vormen voor het voortbestaan van deze collecties;
- het voorkomen van mogelijke schade op korte en langere termijn door het formuleren van voorstellen en adviezen in verband met preventieve conservatie op het niveau van gebouw, inrichting en collectie.

Meer concreet omvat het onderzoek de risicofactoren die mogelijk uitgaan van:

- het gebouw en zijn omgeving;
- de activiteiten en infrastructuur in de onmiddellijke omgeving van het hoofddepot;
- de activiteiten, collecties of infrastructuur in het hoofddepot zelf;
- de bewaringsomstandigheden in het depot zelf;
- een ramp of malafide menselijke interventie.

Na analyse van die risicofactoren werden conclusies en adviezen geformuleerd. Hierna een samenvattend overzicht van de voornaamste punten:

Uitgangspunten:

- Uit de analyse blijkt duidelijk dat er een verband is tussen de aanwezigheid van de koepels in het dak en de schommelingen in temperatuur en relatieve vochtigheid in het hoofddepot.
- Andere mogelijke factoren die hier een rol in spelen zijn het ventilatiesysteem en het feit dat de toegangsdeur niet geïsoleerd is.

- Wanneer we de behoeftenanalyse bekijken van de diverse archeologische collecties qua bewaaromstandigheden, lijkt het duidelijk dat we de schommelingen in de ruimte wat de temperatuur en relatieve vochtigheid betreft, zouden moeten kunnen terugbrengen tot 17 tot 20°C voor de temperatuur en 45 tot 55% relatieve vochtigheid.
- De lagere relatieve vochtigheid voor metalen kan verder gerealiseerd worden door het gebruik van silicagel in luchtdichte containers zoals nu reeds wordt toegepast door Erfpunt.
- Ook voor het bewaren van het papieren archief zijn deze bewaaromstandigheden geschikt.
- Voor foto, film, magnetische en optische materialen zijn de vooropgestelde temperatuur en relatieve vochtigheid veel te hoog. Voor deze materialen zijn er maar 2 opties:
- ofwel bewaren op kamertemperatuur zodat de materialen regelmatig kunnen geraadpleegd worden (weliswaar met beperktere houdbaarheid als gevolg). Door de foto's te digitaliseren wanneer ze nog in goede staat zijn, is er een goede kans dat de beelden nog te zien zullen zijn zoals ze waren voor de schade die eraan zal optreden;
- ofwel de foto's digitaliseren en de originelen in een koelcel op temperatuur bewaren. Indien geopteerd wordt voor dit soort opslag, is het beter de materialen op te slaan bij een organisatie of instelling die hiervoor uitgerust is.
- We willen hierbij ook een poging doen om de klimaatbeheersing te realiseren zonder beroep te doen op een volledige klimaatinstallatie.

Adviezen:

Wat betreft de **koepels** in het dak wordt voorgesteld deze volledig weg te nemen en het dak winddicht te isoleren. Dat is de enige manier om de drie onderstaande resultaten te bereiken:

- vermijden van waterinsijpeling en fysieke schade bij stormen en noodweer;
- een betere beheersing van de temperatuur en relatieve vochtigheid;
- het wegnemen van de invloed van het zonlicht op de materialen in het depot.

Deuren:

- Wat betreft de dubbele toegangsdeur is het advies deze te vervangen door een sas. Het sas moet groot genoeg zijn om een stapelkarretje en minstens één persoon te bevatten. Hierbij is het de bedoeling dat er nooit meer dan één deur tegelijk moet open staan. Het sas moet voldoende geïsoleerd zijn om luchtstromen zoveel mogelijk te vermijden.

- De doorgang tussen de Gaudaenzaal en het archeologisch depot zou kunnen gesupprimeerd worden. Die wordt toch niet benut en heeft als nooduitgang weinig zin omwille van het feit dat ze dicht bij de normale toegangsdeur zit.
 - De doorgang tussen het hoofddepot en het breigoeddepot kan behouden blijven als nooduitgang omdat er vanuit het breigoeddepot een officiële nooduitgang voorhanden is. De doorgang moet wel voldoende geïsoleerd worden. Isolatie d.m.v. tochtstrips/tochtborstel?
 - Alle deuren moeten een brandbestendigheid hebben van minimum 1 uur.
- Er moet nagegaan worden of de isolatie van de **wanden** voldoet aan de voorgestelde doelstellingen en of ook hier de brandwerendheid van 1 uur kan gegarandeerd worden.
 - Wat **ventilatie** betreft is het de bedoeling het debiet relatief klein te houden en de inbreng van verse lucht te beperken omdat deze de bewaaromstandigheden kan beïnvloeden. Het is ook aangewezen om de luchtverversing zoveel mogelijk uit te voeren op ogenblikken dat de buitentemperatuur en relatieve vochtigheid binnen de parameters voor de binnenomstandigheden vallen.
 - Het is aan te raden de ruimte continu te monitoren qua temperatuur en relatieve vochtigheid teneinde schommelingen te kunnen vaststellen en de noodzakelijke maatregelen te kunnen treffen wanneer nodig.
 - **Verlichting:** hierbij wordt geadviseerd led-verlichting te gebruiken waarbij de armaturen haaks op de depotrekken geplaatst worden voor een efficiënte belichting. Het aantal lux kan het best beperkt worden tot 150.
 - **Brandmelding- en bestrijding:** gezien de oppervlakte worden twee automatische brandmelders aangeraden. Die moeten aangesloten zijn op een meldkamer (via het systeem van het museumcomplex). Een brandblusser dient eveneens voorzien te worden.
 - **Toegankelijkheid en diefstalbeveiliging:** hier wordt aangeraden de toegang tot het depot via een badgesysteem te organiseren en de toegang te beperken tot een klein aantal mensen.
 - **Opbergmeubilair:** de rekken die in gebruik zijn voldoen aan de normen voor bewaring van archeologisch materiaal qua samenstelling en afwerking. Vooraleer nieuwe rekken te zetten, is het aan te raden na te gaan waar zich de steunstructuren van de vloer bevinden en daar optimaal gebruik van te maken.
 - **Opbergmaterialen:** de huidige en gebruikte opbergmaterialen zijn van verantwoorde kwaliteit.

- In het kader van een ‘geïntegreerd pest management’-systeem is het noodzakelijk:
- dat er geen kieren of andere openingen in de ruimte zijn waarlangs insecten de ruimte kunnen betreden;
- dat er monitoring is door middel van insectenvallen die regelmatig worden gecontroleerd;
- dat er geen insecten met de voorwerpen mee in de ruimte gebracht worden bij opslag;
- dat een ‘plakmat’ aan de ingang wordt voorzien om bij het betreden zoveel mogelijk vuil en ongedierte te verwijderen.

Besluit:

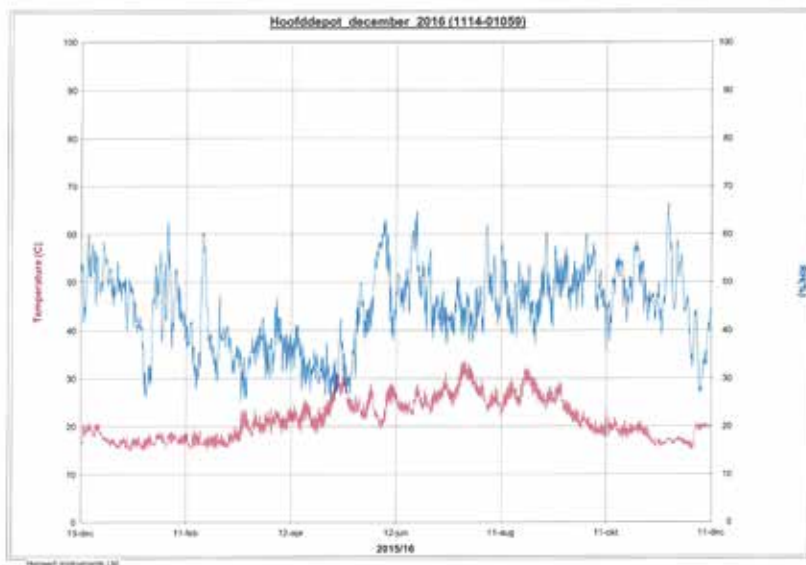
- Op basis van dit onderzoek werd een globale eindconclusie geformuleerd. Hierin wordt gesteld:
- dat mits een aantal ingrepen de risico's voor de archeologische collecties in het hoofd- depot tot een minimum kunnen herleid worden.
- dat Erfpunt er alles aan doet om de archeologische vondsten zo efficiënt en adequaat op te bergen volgens de geldende voorschriften voor een goede bewaring.

lichtkoepel hoofddepot

Hanwell datalogger voor monitoring binnenklimaat in hoofddepot

grafiek T° en RV voor hoofddepot

3.3.2. OPENINGSTENTOONSTELLING HOF TER WELLE EN PUBLIEKSBOEK – BEVEREN DOORGROND

Naar aanleiding van de Maand van de Archeologie en de plechtige opening van het nieuwe Erfgoedhuis, gevestigd in het gerenoveerde historische Hof ter Welle, zet Erfpunt van september 2017 tot maart 2018 met de tentoonstelling 'Beveren Doorgrond' het rijke verleden van het Land van Beveren in de kijker. In samenwerking met de Belgische Vereniging voor Paleontologie werden tien tijdseilanden afgebakend, waarin telkens het verhaal van enkele bijzondere sites en unieke vondsten werd gebracht.

Blikvanger – en publiekslieveling – is de levensechte reconstructie van een neanderthaler, die voor deze speciale gelegenheid werd ontleend bij het Gallo-Romeins museum in Tongeren. Maar bezoekers kunnen ook stilstaan bij fossiel zeeleven uit het Deurganckdok, de bijgiften uit een Romeins brandrestengraf of een schunnig bord uit een verdronken nederzetting uit Doel.

De tentoonstelling wordt begeleid door een publieksboek waarin de tien archeologische verhalen werden gebundeld, en dat, middels attractieve foto's, het luisterrijke Beverse verleden vereeuwigd.

Ook werden er workshops voor scholen (3de graad lager onderwijs en 1ste graad secundair onderwijs), vakantieateliers en rondleidingen voor groepen georganiseerd.

3.4. TEAM CONSERVATIE

3.4.1. OPDRACHTEN IN 2017

Het afgelopen jaar werden voornamelijk archeologische metalen behandeld.

A | EVALUATIE ARCHEOLOGISCHE METALEN

Essentieel bij de start van het behandelen van archeologische metalen is het verkennend onderzoek, waarbij vooral de conditie van het voorwerp en de samenstelling van de corrosielaag alle aandacht krijgen. Bij ijzeren voorwerpen die doorgaans in een cocon van omgevingsmateriaal verborgen zitten en quasi onherkenbaar zijn, wordt tevens overgegaan tot het röntgenen. Op basis van die röntgenopnamen kan vervolgens een identificatie en een evaluatie van de bewuste archeologica gebeuren.

In 2017 brachten diverse organisaties onherkenbare archeologische metalen ter evaluatie binnen. Alle voorwerpen werden in het Radiologisch Centrum van het Waasland geröntgend, vaak met verrassende resultaten.

Voor de provincie Antwerpen is een blok dat op de bodem van een Romeinse waterput is gevonden met 3D-röntgentoestel doorgelicht. Het onderzoek is door de UGent uitgevoerd. Het blok bevatte een hele hoop dens aan elkaar gekitte objecten die niet met een gewone 2D-röntgenfoto in beeld kunnen gebracht worden. Het resultaat was dat de klomp eigenlijk een pot was die gevuld was met nagels, zowel rechte als omgeslagen, plaatjes en rondellen met doorboringen en nog verschillende elementen die allemaal wijzen in de richting van bouwelementen. Mogelijk zijn die gerecupereerd bij de afbraak van een gebouw of was dit gewoon de pot met voorraad zoals we nu nog wel ergens een potje met vijsjes en nageltjes staan hebben.

Het doel van de assesment van Gent was om een grote hoop objecten te evalueren naar hun toestand, hun archeologisch belang en mogelijke behandeling. Omdat er verschillende combinaties van deze drie belanggroepen waren, zijn er per groep verschillende prioriteiten gegeven. Alle ferro-objecten zijn geröntgend omdat die meestal onherkenbaar waren en op deze manier zonder ingreep konden geëvalueerd worden. De groep non ferro die herkenbaar was, zijn gefotografeerd. Al die foto's zijn dan per object op een fiche geplaatst en geëvalueerd.

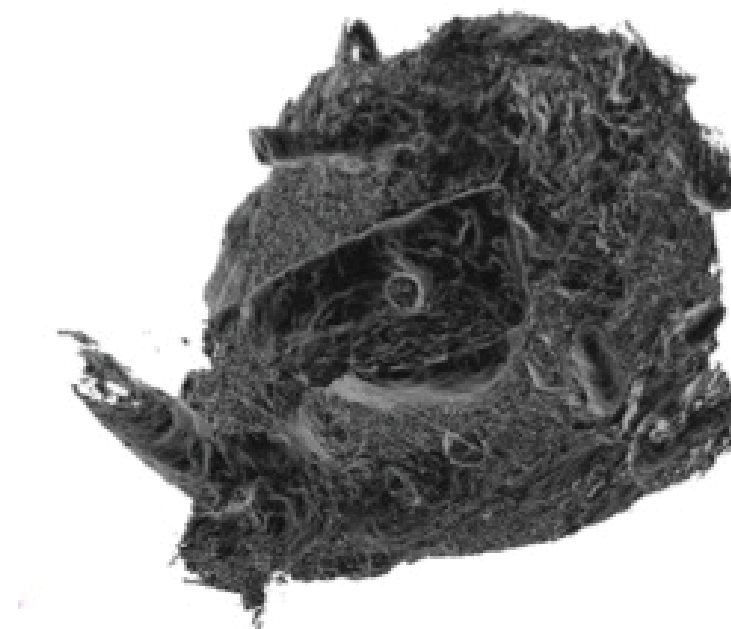

Fig. 29. Beeld van de omvang (16 centimeter) met plaatje met doorboring.

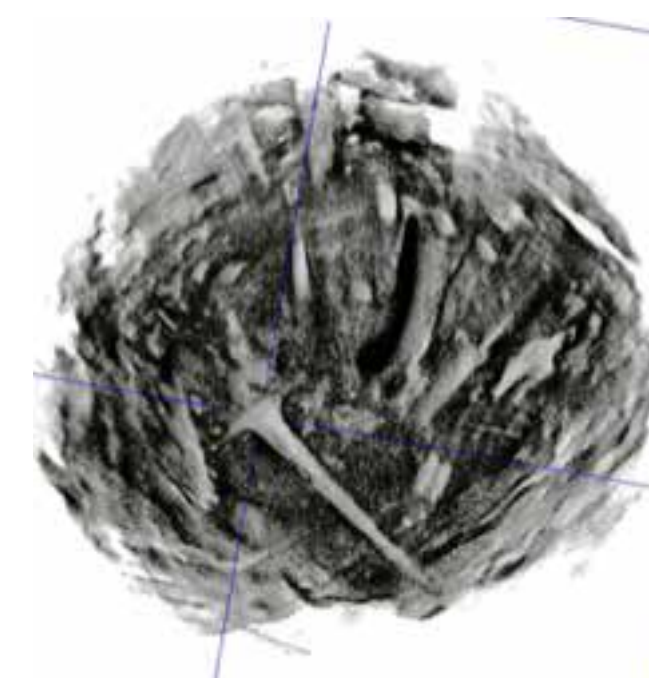

Fig. 30. Beeld van een doorsnede met resten nagels en andere objecten.

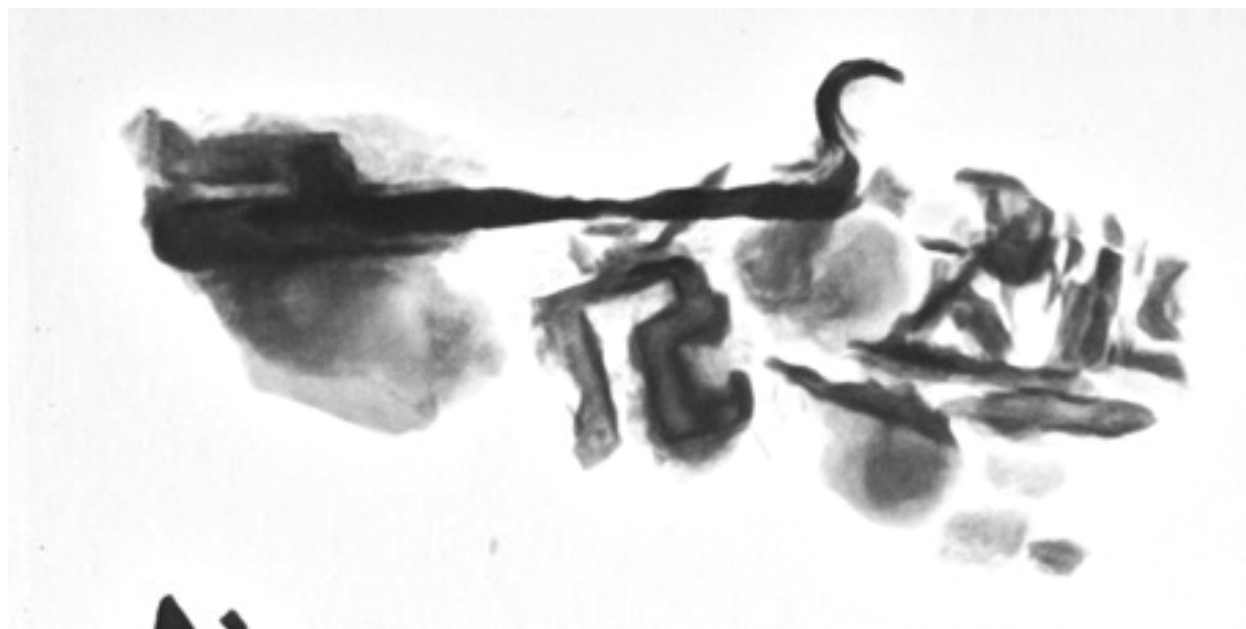
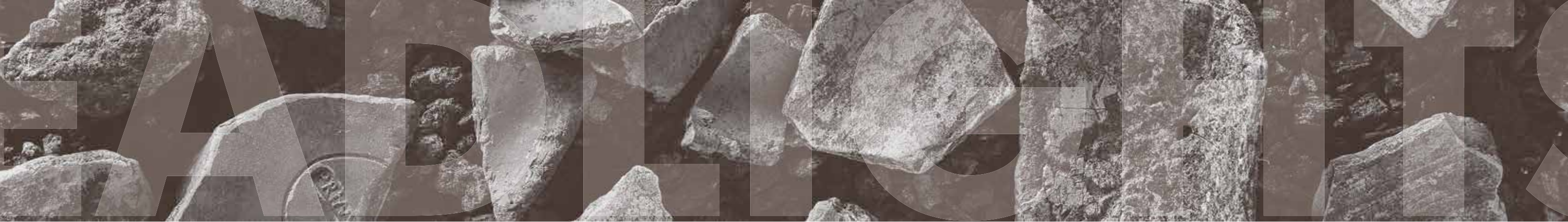

Fig. 31. Rest van een zeer sterk aangetaste sleutel.

B | HET ONTZOUTEN VAN IJZEREN ARCHAEOLOGICA

Het ontzouten van archeologisch ijzer (mits het nog gereduceerd metaal bevat) is essentieel om de verdere aftakeling tegen te gaan.

Er zijn twee methodes om een ontzouting uit te voeren. Methode één is het object ontzouten met gedemineraliseerd water tot de zilvernitraattest negatief is. Hier kunnen objecten die een lichte aantasting van post-opgravingscorrosie hebben mee behandeld worden. Het voordeel is dat de termijn van ontzouting veel korter is dan bij methode twee. Via methode twee worden de objecten behandeld die zware aantasting van post-opgravingscorrosie hebben en volledig uit elkaar dreigen te vallen. Ze worden in een bad op temperatuur en met een aantal chemicaliën (natriumsulfiet en natriumhydroxide) in lage dosis gelegd en langdurig behandeld. De toevoeging van de chemicaliën zorgt ervoor dat de voor het object schadelijke chloriden eruit gehaald worden, waardoor deze stabiel worden.

In 2017 lagen verschillende ensembles of individuele objecten uit ijzer in de ontzoutingsbaden: Mechelen (verschillende opdrachten)/ Provincie Antwerpen/ Raakvlak

C | HET CONSOLIDEREN, VRIJ-LEGGEN OF TERUG SAMENSTELLEN VAN (NON-)FERRO-EENHEDEN

Het stoppen van het corrosieproces bij non-ferro-eenheden is minder complex. De voorwerpen worden 24 uur in een bad met een corrosieremmende vloeistof gelegd.

Na het spoelen en het drogen van de ontzouten ijzeren archaeologica en het drogen van de non-ferro-objecten kan gestart worden met het mechanisch vrijleggen van het oorspronkelijk oppervlak van de voorwerpen. Indien gewenst, worden de voorwerpen vervolgens gerestaureerd. Tot slot worden de archaeologica voorzien van een bescherminglaag.

In 2017 consolideerde het metaalrestauratieatelier voor o.m. Solva, de stad Mechelen, BAAC Vlaanderen, dienst Erfgoed van de provincie Antwerpen, studie bureau archeologie, PAM Velzeke, de diverse voorwerpen/collecties uit koperlegering of werden de volgende ijzeren voorwerpen uit hun corrosie-cocon bevrijd.

Fig. 32. Van roestklomp tot merovingische gespplaat.

D | HET MAKEN/HERSTELLEN VAN REPLICA'S + UITWERKEN EN VERVAARDIGEN STEUNEN IN FUNCTIE VAN MUSEALE PRESENTATIE

Het afgelopen jaar werden voor diverse instellingen replica's vervaardigd:
Neen

voor Erfpunt zelf:

het maken van replica's voor de tentoonstelling 'Beveren doorgrond'
(Romeins mes, fibula uit de ijzertijd ...)

Fig. 33. Replica fibula ijzertijd voor de expo 'Beveren doorgrond'.

